

**Nota van Beantwoording
Ontwerp Visie
Rijke Groenblauwe Leefomgeving**

*Zuid-Holland investeert in een gezonde en aantrekkelijke
leefomgeving*

Inhoud

1	INLEIDING	4
2	ALGEMEEN	5
3	ZIENSWIJZEN	7
3A	Overheden	7
A1	Gemeente Den Haag	7
A2	Bestuurlijk overleg Duin- en Bollenstreek	10
A3	Gemeente Rijswijk.....	12
A4	Gemeente Rotterdam	13
A5	Gemeente Zoeterwoude.....	14
A6	Gemeente Oegstgeest	14
A7	Gemeente HLT Samen	14
A8	Gemeente Leiden	15
A9	Gemeente Leidschendam-Voorburg.....	15
A10	Gemeente Katwijk	15
A11	Gemeente Schiedam	17
A12	Gemeente Kaag en Braassem.....	17
A13	Gemeente Nieuwkoop.....	18
A14	Gemeente Midden-Delfland	20
A15	Gemeente Delft	20
A16	Gemeente Zoetermeer	21
A17	Gemeente Ridderkerk	21
A18	Gemeente Barendrecht.....	22
A19	Gemeente Westvoorne	22
A20	Gemeente Bodegraven-Reeuwijk.....	23
A21	Gemeente Gouda.....	23
A22	Gemeente Waddinxveen	24
A23	Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	26
3B	Overige bestuursorganen	27
B1	Gezamenlijke ambtelijke reactie van de waterschappen	27
B2	Landschapstafel IJsselmonde	32
B3	Landschapstafel Rijn- en Veenstreek.....	33
B4	Holland Rijnland	33
B5	Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond, Hollands Midden, Haaglanden en Zuid- Holland Zuid	34
3C	Overige instanties	35
C1	Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO).....	35
C2	Gemeenschappelijk reactie natuurorganisaties o.l.v. Natuur & Milieufederatie Zuid-Holland	40
C3	Nationaal Park Hollandse Duinen	50
C4	Petitecomité Red de Blaarkop.....	51
C5	INHolland Delft & Kenniscentrum Natuur & Leefomgeving	51
C6	Stichting 'Op de Alblas'	52
C7	Duurzaam Bodegraven Reeuwijk.....	52

C8 Groene Raad Goeree Overflakkee	53
C9 Hollands Particulier Grondbezit.....	53
C10 Algemene Vereniging voor Natuurbescherming	54
C11 Stichting Kunst- en Cultureiland de Watergang.....	56
C12 Nationaal Park NL Delta.....	57
C13 TeVoet en Wandelnet.....	58
C14 Wereld Natuur Fonds	59
C15 Dunea 59	
C16 PAL Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit	60
C17 Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, samen met Vogelbescherming, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap en IVN (op ontwerp Omgevingsvisie).....	62
C18 Faunabeheereenheid	63
C19 GGD Haaglanden, Hollands Midden, Rotterdam-Rijnmond, Zuid-Holland Zuid .	64
C20 Vereniging Houdt Vlietrand Groen.....	64
C21 Voedsel families	64
C22 Stichting Kwaliteitsteam Buytenpark uit Zoetermeer	66
C23 Stichting Meyvliet en Vereniging Park Leeuwenbergh	66
D Personen.....	67
D1 Webinar 15 november	67
D2 Jacqueline van Hoey Smith ('t Pesthuys)	68
4 BIJLAGEN	69
Bijlage 1: Overzicht van de verschillende indieners.....	69

1 Inleiding

Achtergrond

De Provincie Zuid-Holland heeft haar blik op natuurontwikkeling verruimd. De uitwerking van de ontwerpVisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en de daarop aansluitende uitvoeringsagenda vervangt de bestaande BeleidsVisie Groen. De Provincie denkt met een deel van het bestaande beleid nog goed uit de voeten te kunnen en blijft daarom onveranderd van kracht. Het bestaande beleid wordt ongewijzigd, als 'beleidsneutraal' opgenomen in de omgevingsvisie, voor opmerkingen op bestaand beleid verwijzen wij u door naar de Nota van Beantwoording hiervan. De Visie is een bouwsteen voor de provinciale Omgevingsvisie en is bedoeld als levend document, onderweg naar een gezamenlijke stip op de horizon. Dit betekent dat de weg naar de stip op de horizon in de toekomst kan worden aangevuld of gewijzigd naar nieuwe inzichten. De ambities uit deze ontwerpvisie zijn totstand gekomen na uitgebreide consultatie met de partners. Om de ambities te bereiken heeft de Provincie haar partners ook nodig. Samen werken wij aan de leefomgeving en leefklimaat van onze provincie. De Provincie staat voor een aantal trends in de omgeving die verder gaan dan water en groen; de verstedelijking, de klimaatveranderingen en de afname van de biodiversiteit. De provincie voelt de urgentie om hier samen met haar partners aan te werken en te zorgen voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.

Procedure

Voor de vaststelling van de ontwerp Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving is het wenselijk om deze in beeld te brengen voor onze partners, maar ook voor belanghebbenden die werken, leven en of recreëren in de groenblauwe leefomgeving en deze volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming.

De ontwerp Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving heeft zes weken ter inzage gelegen. Van 6 november 2018 tot en met 17 december 2018, maar ook voor deze periode is de ontwerp Visie gedeeld en heeft een ieder kunnen reageren door zienswijzen in te dienen. Naast de ontwerp Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zijn gelijktijdig het 'ontwerp-Omgevingsbeleid' en de 'ontwerp wijziging onderdelen omgevingsbeleid voor kantoren en verstedelijking & wonen' ter inzage gelegd.

Aard en aantal

De Provincie Zuid-Holland heeft in totaal 48 zienswijzen ontvangen. Inbijlage 1 is een overzicht opgenomen van de indieners. De zienswijzen gaan onder andere in op het vervolg en de te maken keuzes en vragen om een verdere uitwerking in de uitvoeringsagenda, die jaarlijks wordt herijkt. In het overzicht zijn de zienswijzen onderverdeeld in:

- Gemeenten
- Overige bestuursorganen
- Overige instanties
- Personen

Nota van Beantwoording

De 52 zienswijzen zijn samengevat en van een reactie voorzien. Het resultaat daarvan is het voorliggende Nota van Beantwoording. De zienswijzen zijn elk samengevat in deelzienswijzen welke vervolgens zijn beantwoord. Hierbij is zoveel mogelijk aangegeven op welke manier deze inbreng heeft gezorgd voor aanpassing in de ontwerp Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving of anderszins een plaats heeft gekregen.

Besluitvorming

De Nota van Beantwoording van de ontwerp Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en de aangepaste ontwerp Visie zal op 20 februari ter vaststelling worden voorgelegd aan de Provinciale Staten, samen met de vernieuwde Uitvoeringsagenda.

2 Algemeen

Ruim anderhalf jaar is door de Provincie, samen met haar partners, gewerkt aan het opstellen van een nieuwe (natuur)Visie voor de toekomst van de provincie Zuid-Holland, voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving voor mens én dier. Een Rijke Groenblauwe Leefomgeving, met ambities zo hoog dat de Provincie deze niet alleen kan bereiken, maar al haar partners nodig heeft om dit te realiseren.

Sinds de start, in de zomer van 2017, zijn partners intensief betrokken bij de totstandkoming van een gedeelde Visie. De provincie ziet dit dan ook niet alleen als onze Visie, maar ook als de Visie van al onze partners.

Proces

De provincie is verheugd met de waardering die het heeft gekregen van haar partners over de werkwijze en het gevolgde proces van het visietraject. De provincie wil verder gaan met deze interactieve samenwerking om de gedeelde ambities te bereiken en deze verder concreet uit te werken naar de uitvoering.

Deze nieuwe (netwerkende) manier van werken heeft daarbij ruimte geboden aan inbreng van onze omgeving. Aan onze oproep om samen te werken is massaal gehoor gegeven met als uitkomst dat de provincie met honderden partners heeft samengewerkt aan de totstandkoming van de Visie. De Provincie gaat daarbij haar verantwoordelijkheden niet uit de weg als het gaat om de ontwikkeling, bescherming én beheer van het water en groen in Zuid-Holland. Nu de streep op de horizon is gezet, zullen ook randvoorwaarden gesteld worden en volgt een prioritering vanuit de Provincie. Hoe graag de provincie dit ook wil, niet alles zal met dezelfde snelheid gerealiseerd kunnen worden.

Met het vaststellen van de Visie is een eerste stap gezet op de weg richting een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, via een Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving geven we aan welke vervolgstappen we gaan zetten.

Concretisering

De komende jaren wachten ons grote maatschappelijke veranderingen over hoe we omgaan met energie, klimaat, woningbouw, biodiversiteit en landbouw. Deze veranderingen, of transities, zullen forse impact hebben op onze leefomgeving. In de Visie zijn deze maatschappelijke opgaven op hoofdlijnen omschreven en de gewenste richting waar de provincie naartoe wil. De Provincie ziet de urgentie van deze grote opgaven veelal met een enorm ruimtelijk component in zich. We richten ons daarbij op het combineren van functies en het koppelen van kansen, maar erkent dat afwegingen maken onvermijdelijk is.

De Provincie zal daarbij in de toekomst ook keuzes maken tussen ambities met soms tegenstrijdige waarden en belangen. De gemaakte keuzes vanuit de Provincie zal transparant, in overleg en goed onderbouwd worden gemaakt. Om zo de betrouwbare partner te kunnen voor de huidige en toekomstige partners van de Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

Uitvoeringsagenda

De urgentie van grote transities is zo hoog, dat we hier al in 2019 krachtig op willen anticiperen door naar uitvoering te gaan. In de Uitvoeringsagenda van januari 2019 stelt de provincie dan ook prioriteiten vast om deze ambities binnen de transities te realiseren. Deze prioriteiten hebben we bepaald op basis van het effect op de opgaven én de energie bij onze partners.

De Provincie maakt daarbij inzichtelijk welke instrumenten en middelen zij tot haar beschikking heeft. Zoals in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving ook meermaals terugkomt kan de provincie het niet alleen verwezenlijken en wordt er ook veel van onze partners verwacht.

Conclusie

De Provincie is blij met de betrokkenheid van al haar partners en zal zich blijven inzetten voor samenwerking met en tussen de partners. De Provincie zal daarbij faciliteren en ruimte bieden waar het kan en daadkrachtig zijn waar het moet. Daarbij pakt de Provincie haar verantwoordelijkheid als het gaat om bescherming, beheer en ontwikkelen van voldoende kwalitatief goed groen en blauw in Zuid-Holland. Deze verantwoordelijkheid komt tot uitdrukking in het hoofdstuk sturing & governance van de Uitvoeringsagenda die begin januari 2019 gepresenteerd

is. De provincie wil u hartelijk bedanken voor de opmerkingen en suggesties tijdens het gehele proces en in het bijzonder tijdens de inspraakperiode.

3 Zienswijzen

3A Overheden

A1 Gemeente Den Haag

1. Uitvoeringsagenda

Doel van de uitvoeringsagenda is om de verschillende ambities uit de Visie tot een concreet resultaat te brengen. Daarbij geeft u aan dat de agenda een eerste aanzet is tot prioritering, zodat een daadkrachtige en realistische agenda tot stand komt. Om als partner in de agendastelling te participeren hebben we een overzichtskaart bijgevoegd die belangrijke groenblauwe structuren in Den Haag laat zien, de overlap met Landschapspark Zuidvleugel aantoont en een aantal projecten uitlicht, die ook op regionaal niveau een rol spelen.

Antwoord

De Provincie is verheugd met de ambities van Den Haag die op de bijgevoegde overzichtskaart zijn samengevat en ziet dit als een belangrijke aanvulling op de Uitvoeringsagenda die in ontwikkeling is. Binnen het netwerk van stadsecologen kan dit als voorbeeld dienen. De Provincie gaat met haar partners in 2019 verkennen welke projecten in de stad als voorbeeld kunnen dienen voor een rijk groenblauwe leefomgeving in de stad. De overzichtskaart van Den Haag nemen we in de Uitvoeringsagenda als voorbeeld voor groenblauwe stedelijke ontwikkeling op.

2. Meetinstrumenten

De meetlat groenrendement neemt een belangrijke positie in als instrument voor het realiseren van de beleidsdoelen uit de visie en helpt bij de prioritering van de provincie. Tot dusver is deze meetlat intern door de provincie ontwikkeld. Voor ons is het belangrijk dat we bij de definitieve versie van de uitvoeringsagenda inzichtelijk krijgen wat de methodiek inhoudt en hoe/wanneer wij bij kunnen dragen aan de doorontwikkeling ervan.

Antwoord

Het is zeker dat de definitieve versie van de meetlat groenblauw rendement breed wordt gecommuniceerd, en dat de doorontwikkeling met de groenblauwe partners plaatsvindt. Wij zien hiervoor ook een belangrijke rol weggelegd voor het ecologennetwerk van de Provincie en de grote steden. Daarnaast gaan we in 2019 met de steden werken aan een groenblauwe scorekaart om de leefbaarheid van nieuwe woonwijken te beoordelen. Overigens willen we het overige instrumentarium dat helpt bij het prioriteren en het realiseren van onze beleidsdoelen met onze partners doorontwikkelen. In de Uitvoeringsagenda is dit een onderdeel van de realisatiestrategie.

3. Haalbaarheid

De ambities die in dit hoofdstuk worden geschetst zijn hoog. Tegelijkertijd roept dit vragen op over de haalbaarheid, met name als het gaat over het hoe en wie. Hoe bereiken we "nieuwe topbestemmingen in het provinciaal landschap" (pag. 4), hoe monitoren we de voortgang als het gaat om "een toename van soortenrijkdom en –omvang (...) waar de biodiversiteit met tientallen procenten toeneemt door natuurinclusief bouwen" (pag. 4) en wie gaat dit doen? De koppeling tussen deze ambities en de rest van de Visie en uitvoeringsagenda dient helderder geschetst te worden om deze vragen te kunnen beantwoorden.

Antwoord

Wij realiseren ons dat de lat hoog ligt in de Visie en hebben aangegeven de uitvoering ervan een gezamenlijke verantwoordelijkheid is. Wij hebben daarvoor onze partners nodig, zo ook voor de concretisering van de genoemde ambities. Graag willen wij in het kader van de Uitvoeringsagenda hierover met u in gesprek gaan.

4. Wettelijk kader

Wij adviseren om hier het wettelijk kader scherper te definiëren. Het geeft ook de mogelijkheid om niet alleen het wettelijk kader van de provincie te beschrijven, maar ook van uw partners (waaronder gemeenten). Dit draagt bij aan de vormgeving van de verdere samenwerking. Het geeft aan de lezer ook een beeld van de rolverdeling die de provincie voor zich ziet.

Antwoord

Wij onderschrijven uw wens om het wettelijke kader scherper te definiëren en een duidelijke rolverdeling neer te zetten. In de Visie is op hoofdlijnen daarover een hoofdstuk opgenomen over de sturing en governance. Het is de bedoeling dat dit concreet wordt gemaakt in een volgende versie van de Uitvoeringsagenda met name in het hoofdstuk "Instrumenten opgegegericht inzetten".

5. Leeswijzer

Ten aanzien van de thematische hoofdstukken missen wij de koppeling met hoofdstuk 1 en 2. Door bijvoorbeeld de totstandkoming van de thema's expliciet te beschrijven wordt de koppeling met de doelstellingen uit hoofdstuk 1 duidelijker en zijn de ambities per thematisch hoofdstuk beter te duiden. U kunt dit doen door een leeswijzer aan de Visie toe te voegen.

Antwoord

Wij nemen kennis van uw opmerking en aanbeveling. Hoofdstuk 1 vormt in feite de samenvatting van de Visie en heeft een relatie met alle volgende hoofdstukken. Een leeswijzer maakt onderdeel uit van hoofdstuk 2, de aanleiding.

6. Voldoende groen & water

In dit hoofdstuk komen een aantal niet kwantificeerbare uitspraken voor zoals "voldoende groen en blauw" (pag. 7), "meer zwemwater" (pag. 7), "voldoende groen en water" (pag. 7). Deze uitspraken worden sterker door expliciet uitspraken te doen over hoeveelheden (eventueel in bandbreedtes) en/of te verwijzen naar onderzoek.

Antwoord

De Visie vormt de streep aan de horizon en vormt een levend document. De Visie is bedoeld als een kapstok voor ons handelen, een houvast voor nadere afspraken. Het concreet maken van deze afspraken willen wij in overleg met onze partners doen. De plek om deze concreetheid uit te werken zien wij plaatsvinden binnen de Uitvoeringsagenda. In de Visie gaat het om een ambitie waarvan hoeveelheden en/of bandbreedte nog niet vaststaat.

7. Soortenrijkdom

De uitspraak dat de soortenrijkdom in de stad met tientallen procenten stijgt door stedelijke biotopen, programma's als Steenbreek, Bijenlandschap en Stadslandbouw en stimulering en van burgerinitiatieven behoeft verdere uitleg. Het percentage lijkt nu ongefundeerd.

Antwoord

De toename van de soortenrijkdom met enkele tientallen procenten betreft een ambitie. Het is aan de gezamenlijke partners om deze ambitie waar te maken. Uit de vele bijeenkomsten en gesprekken die op dit vlak hebben plaatsgevonden heeft de Provincie een hoge verwachting overgehouden over de haalbaarheid van deze ambitie.

8. Groennorm

Wij zijn geen voorstander van een kwantitatieve groennorm gebaseerd op aantallen vierkante meters. In de bestaande stedelijke context gaat het om de kwaliteit van het groen. Dit vraagt om maatwerk en om een geëigende manier van meten van de kwaliteit.

Antwoord

Wij delen deze opvatting met u. Inmiddels zijn wij van mening dat een meer passende vorm de groenblauwe scorekaart is, die we samen met onze partners ontwikkelen. De scorekaart kan worden gebruikt om ontwikkelingen of initiatieven vooraf te beoordelen en te voorzien van een score. Een gewenst neveneffect is dat op basis van deze maatwerkbeoordeling eveneens het goede gesprek ontstaat over eventuele bijsturing van een verstedelijkingsinitiatief. Dit heeft geleid tot een wijziging in de Visie om in het vervolg te praten over een scorekaart waar kwaliteitsnormen van groenblauw in worden opgenomen. Deze scorekaart wordt in 2019 samen met de partners ontwikkeld als onderdeel van de Uitvoeringsagenda.

9. Urgentie verstedelijkingsopgave

Bij de uitspraak "Zuid-Holland heeft de opgave om 150.000 woningen te realiseren"(pag. 11) staat geen periode genoemd. Door een periode te noemen wordt de urgentie van de opgave duidelijker.

Antwoord

in Zuid-Holland en dan met name in het stedelijke gebied geldt de komende jaren een grote woningbouwopgave waarvoor naar verwachting in 2019 er nieuwe behoeftecijfers komen.

10. Landschapspark Zuidvleugel

Op pag. 12 refereert u naar zes regioprojecten. Goed om ook te noemen welke projecten dit zijn.

Antwoord

De 6 regioprojecten worden concreet genoemd in het advies over het Landschapspark Zuidvleugel: Schie, Vliet, Zweth, Rotte, Oude Rijn en Maas/Merwede.

11. Opgave landbouw

De ambitie om "het ecologische systeem (...) weide- en akkervogels" (pag. 14) is een enorme opgave voor de landbouw. Een dergelijke uitspraak heeft meer uitleg nodig.

We missen de doorvertaling in beleid of maatregelen van de constatering dat een trendbreuk noodzakelijk is binnen de landbouw (pag. 16).

Antwoord

Wij delen uw opvatting dat het verduurzamen van de landbouw een uitdagende opgave is. De Provincie wil deze opgave nadrukkelijk met partners in de landbouw en voedselketen en andere direct betrokken partners oppakken. Met de Innovatieagenda Duurzame Landbouw (2016) heeft de Provincie een koers ingezet om doormiddel van een duurzame transitie aanpak tot verandering te komen. Dat betekent, met maatschappelijke partners netwerken opbouwen, goede initiatieven ondersteunen in proeftuinen en kennis ontwikkelen. In de Uitvoeringsagenda werken we deze koers meer opgavegericht uit. Waar mogelijk gaan we versnellen en verbreden. We willen bijvoorbeeld met meer agrariërs en ketenpartners nieuwe verdienmodellen opzetten en deze in de praktijk toepassen en opschalen.

12. Relatie bescherming en recreatie

Natura 2000 gebieden in relatie tot beheer, recreatie en toerisme dienen verder uitgelegd te worden. Hoe kijkt u bijvoorbeeld aan tegen recreatieve ontsluiting in het gebied?

Antwoord

Voor de NNN- en Natura2000 gebieden ligt het accent van het beheer op de realisering van de afgesproken doelen. Daarnaast zien wij in toenemende mate een wens om de gebieden voor recreatieve doeleinden beter te ontsluiten. Dit zal in goed overleg met de huidige beheerders moeten plaatsvinden en vraagt veelal maatwerk. De Visie introduceert zogenaamde magneetplekken om zonedig de druk op de kernen van natuurgebieden zoveel mogelijk te ontlasten.

13. Ruimte kust en water

Wij adviseren om de uitspraak "de kust en het water bieden nog genoeg ruimte" (pag. 26) nader uit te leggen en sterker te onderbouwen hoe Zuid-Holland "betere stad-landverbindingen" (pag. 26) wil realiseren.

Antwoord

Uit de gesprekken die zijn gevoerd blijkt dat de stad-land verbindingen verbeterd kunnen worden. Vooral de groenblauwe hoofdstructuur en de stadsranden behoeven daarbij extra aandacht, dit wordt binnen de Uitvoeringsagenda opgepakt. Het is belangrijk dat alle inwoners van Zuid-Holland snel toegang krijgen tot de groengebieden waarbij in deze provincie een belangrijke rol wordt toebedeeld aan kust en water.

14. Doorkijk naar Uitvoeringsagenda

De beoordeling uit de tabel (pag. 32) vergt inzicht in de afweging. Het is van belang dat de link naar de meetinstrumenten duidelijk is.

Antwoord

Wij nemen deze suggestie mee als onderdeel van de uitwerking van de Uitvoeringsagenda in het bijzonder het te ontwikkelen dashboard in het hoofdstuk 'data-gedreven samenwerken'.

A2 Bestuurlijk overleg Duin- en Bollenstreek

1. Ligging

Als Duin- en Bollenstreek bevinden we ons aan de rand van de provincie Zuid-Holland. Dit mag klinken alsof de Duin- en Bollenstreek een afgelegen gebied is, dat is allesbehalve het geval. In de driehoek Haarlem, Amsterdam (Schiphol/Haarlemmermeer) en Leiden heeft de Duin- en Bollenstreek een sterke positie als landschapspark voor de stedelijke agglomeratie. Wij vragen u daarom om de verbinding met de zuidkant van de provincie Noord-Holland een prominentere plek te geven in de Visie.

Antwoord

De Provincie is het eens met het bestuurlijk overleg Duin- en Bollenstreek, dat deze regio de gehele bollenstreek betreft en een onlosmakelijke relatie heeft met de Provincie Noord-Holland. Wij steunen de ambitie van het Nationaal Park Hollandse Duinen om de planvorming van de kustzone van Noord- en Zuid-Holland meer te integreren. Derhalve hebben we in de Uitvoeringsagenda Visievorming in samenhang met buurprovincies voorgenomen.

2. Bebouwde omgeving

Wij begrijpen dat groen en water in de toekomst steeds belangrijker worden om de omgeving goed leefbaar te houden. Wij denken dat dit niet alleen geldt in de stedelijke omgeving. Voor de dorpen geldt ook dat woningbouw vooral op inbreidingslocaties plaats moet vinden.

Wij verzoeken u dan ook om het accent uit te breiden van stedelijke naar de bebouwde omgeving.

Antwoord

Het is geenszins de bedoeling om de uitvoering alleen te richten op de stedelijke omgeving. De Visie RGBL en de Uitvoeringagenda werken aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving in de hele provincie: stedelijk-, bebouwd- en landelijk gebied. Graag wil de Provincie met de regio verkennen hoe we de vergroting van de leefbaarheid kunnen aanpakken.

3. Landbouw en bollenteelt

In hoofdstuk 5 van de Visie wordt ingegaan op duurzame landbouw. Wij zijn daar een groot voorstander van, echter zien we de unieke bollenteelt hier niet in terug. Wij willen u graag wijzen op de Visie Vitale Bollenteelt 2030, welke de bollensector heeft opgesteld en op 29 augustus 2018 heeft gepresenteerd. De ambities uit deze Visie sluiten prima aan bij de uitgangspunten van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport, die zich richt op een gemeenschappelijke inzet voor herstructurering en revitalisering van de Greenport Duin- en Bollenstreek in samenhang met verbetering van de natuurlijke, landschappelijke en recreatieve kwaliteiten. De Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) investeert aanzienlijke bedragen om deze herstructurering en landschapsverbetering in de periode tot 2030 te realiseren.

Antwoord

De Duin- en Bollenstreek maken inderdaad mooie stappen op het vlak van duurzaamheid met onder andere de door u benoemde Visie en het project Bollenpolder van de toekomst. Aangezien de bollenteelt als Greenport wordt beschouwd, is deze niet als zodanig opgenomen onder het kopje (grondgebonden) landbouw. De bollenteelt heeft echter duidelijk raakvlakken met de grondgebonden landbouw. In de uitvoering zal dit verband worden gelegd.

4. Natuur Duin- en Bollenstreek

Wij zijn verheugd dat u het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in Zuid-Holland in 2027 wilt afronden, inclusief de ecologische verbindingen. Graag willen wij bepleiten de verbinding Keukenhofbos-Duinen expliciet te benoemen daar deze een aantal jaar geleden als strategische reserve natuur is bestempeld.

Graag willen wij pleiten voor aandacht voor insectenvriendelijke inrichting en beheer van alle openbare ruimte, ook buiten de NNN, zowel binnen bebouwd gebied als erbuiten, zoals langs (provinciale) wegen en water en in recreatiegebieden.

Antwoord

De Provincie heeft recent besloten om de gehele strategische reservering onderdeel te laten vormen van het NNN. Inmiddels wordt een plan van aanpak voorbereid waarin wordt uitgewerkt hoe de natuuropgave kan worden gerealiseerd. De Provincie treedt hiervoor in overleg met de regio. Verder doet u concrete aanbevelingen en benoemd concrete kansen die wij zullen betrekken bij de Uitvoeringsagenda. Vooral de stimulering van insectvriendelijke inrichting in Groene Cirkels vinden wij kansrijk. Recent onderzoek laat zien dat het aantal bijen en –soorten enorm is toegenomen binnen daarvoor aangelegd ‘bijenlandschap’.

5. Waterrecreatie Duin- en Bollenstreek

Wij missen hier de Trekvaart Haarlem-Leiden als historisch watersysteem en de Ringvaart Haarlemmermeer die, als het op waterrecreatie aankomt, van groot belang is voor het creëren van ommetjes en doorsteken in het netwerk maar geheel in de Provincie Noord-Holland ligt. Wij willen u vragen de Trekvaart aan de tekst toe te voegen en de samenwerking met de Provincie Noord-Holland aan te geven voor het ontsluiten van vaarverbindingen Ringvaart-Trekvaart.

Antwoord

Wij ondersteunen deze gedachte en zullen deze expliciet benoemen in de Visie.

6. Erfgoed in de Duin- en Bollenstreek

Naast de erfgoedlijnen vinden wij ook het agrarisch (bollen)erfgoed in de streek belangrijk. Hier valt het hele agrarische landschap onder, met polders, dijken en molens, maar ook het zanderijenlandschap en de later aangelegde bollenteeltgebieden met bijbehorende elementen zoals bollenschuren en landschuurtjes. Graag zien wij dat dit erfgoed ook een plek krijgt in de Visie.

Antwoord

Wij delen uw standpunt dat erfgoed voor de regio belangrijk is. Erfgoed komt in de Visie op verschillende plaatsen terug, onder meer onder de opgave landschap en duurzame landbouw en beleven en genieten van de leefomgeving. Het is belangrijk dat erfgoed vervolgens een goede plek krijgt in de integrale uitwerking van de Uitvoeringsagenda en maken graag afspraken hierover met de regio.

7. Historische runderrassen

Zo vinden wij de historische runderrassen een icoon in het weidelandschap ter bescherming van de functionele agrobiodiversiteit en als stap naar een duurzame landbouw. Wij sluiten ons daarom aan bij de zienswijze van de projectgroep 'Red de Blaarkop!'. Wij vragen u om de Blaarkop (en de Lakenvelder) als icoonsoort op te nemen in de Visie.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petitie comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de Provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde. Inmiddels hebben gesprekken met het petitie comité Red de Blaarkop plaatsgevonden en wordt cofinanciering verstrekt aan het voorstel van het comité voor een studie naar de mogelijkheden om de Blaarkop als cultureel erfgoed te versterken.

8. Samenwerking met de Provincie

Al deze verschillende samenwerkingstafels vragen veel van de maatschappelijke organisaties die veelal bestaan uit vrijwilligers. Ook van de gemeenten vraagt het veel inspanning om binnen het beleidsveld groen (natuur, water, recreatie, landschap en cultuurhistorie) op de hoogte te blijven, input te leveren en kansen te benutten. Wij vinden het belangrijk dat vrijwilligersorganisaties niet overvraagd worden en dat geldt ook voor de gemeentelijke organisaties. Voor ons is het prettig als we tot een meer integrale samenwerking kunnen komen in de toekomst. Wij vragen u om bij de doorontwikkeling van de gebiedsnetwerken te zoeken naar mogelijkheden om de overlegdruk te verlagen.

Antwoord

Voor een gebiedsgerichte uitwerking vormt een integrale samenwerking van alle betrokken partijen een grote meerwaarde. Wij willen zoveel mogelijk afspraken maken in bestaande overlegstructuren of nieuwe vitale coalities en hebben dit punt in het hoofdstuk realisatiestrategie in de Uitvoeringsagenda opgenomen. In de loop van 2019 gaan we met u en andere partners een overlegstructuur ontwerpen en doorontwikkelen.

9. Gebiedsprogramma Duin- en Bollenstreek

Voor het verder specificeren van het programma hebben wij in 2017 een drietal Visies opgesteld, namelijk 'Uitstraling Duin- en Bollenstreek', 'Recreëren tussen het Erfgoed' en 'Beleef het verhaal van de parel Strand en Duinen'. Deze Visies zijn bij u bekend. Via deze weg willen wij ze nogmaals bij u onder de aandacht brengen. De vooruitblik van deze Visies reikt tot 2030. Graag zoeken wij bij de uitwerking van de Uitvoeringsstrategie van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving naar onze gezamenlijke prioriteiten.

Antwoord

Het is onze bedoeling om mede op basis van bestaande programma's of Visies van partners te werken aan een gezamenlijke prioritering binnen de Uitvoeringsagenda. De Provincie prioriteert daarbij op energie van onze partners en het effect dat projecten en programma's op de opgaven in de Uitvoeringsagenda heeft. Emissieloze bollenteelt heeft bijvoorbeeld een plek gekregen in de Uitvoeringsagenda.

A3 Gemeente Rijswijk

1. Regierol Provincie

Wij zouden graag zien dat de provincie concreet de regie neemt in de coördinatie van de realisatie van de ambities. Vooral de provincie, als cruciaal orgaan qua verantwoordelijkheid voor het groenbeleid heeft deze taak.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat goede regie kan leiden tot betere resultaten. De provincie zal daar waar het provinciaal belang dit nodig acht deze regierol pakken. De Provincie zal daarnaast ook andere rollen op zich nemen, om te komen tot de beste resultaten. Dit zal verder worden onderbouwd in de Uitvoeringsagenda, in het hoofdstuk 'Realisatiestrategie'.

2. Landschapspark Zuidvleugel

Ook bij het gemeentegrensoverschrijdend regionaal ontwerp vragen wij u de regie in handen te nemen. Wij denken hierbij met name aan het advies van Harm Veenenbos over het Landschapspark Zuidvleugel.

Antwoord

Het advies van Harm Veenenbos over het Landschapspark Zuidvleugel maakt onderdeel uit van de Visie. De Provincie gaat het landschapspark in de Uitvoeringsagenda verder uitwerken en zal daarin ook haar rol pakken. De interesse van onze partners voor het Landschapspark Zuidvleugel, biedt mogelijkheden om samen te werken aan een rijke groenblauwe leefomgeving .

3. Groenfonds

Er lopen diverse initiatieven rond groenfonds voor de regio. Het lijkt ons goed dat de provincie dit afstemt. In de praktijk werkt een groenfonds vooral goed als de deelnemers er 'meer uit halen, dan ze er in storten'.

Antwoord

De provincie erkent dat het Groenfonds nut heeft wanneer deelnemers meer kunnen halen dan dat zij brengen. De provincie wil daarbij fondsen kunnen combineren met andere opgaven, van de provincie maar ook van andere overheidsorganen. In de toekomst zal onderzocht worden welke mogelijkheden hiervoor aanwezig zijn en hoe dit zich verhoudt tot al bestaande groenfonds.

4. Uitvoeringsagenda

De in uw aanzet tot een uitvoeringsagenda vermelde, aanpak van Landgoederenzone op de strandwal len de versterking van de Stadsparkenzone (Zwethzone) past goed in onze StadsVisie. Het uitgangspunt in de StadsVisie is om te streven naar verdichting, zonder dat dit ten koste gaat van het bestaande groen.

Antwoord

De Provincie deelt uw mening dat bestaand groen in verstedelijkt gebied niet alleen behouden moet worden, maar dat deze ook versterkt moet worden. De Provincie is daarom verheugd om te horen dat de Gemeente Rijswijk dit in de ontwikkeling van haar stadsVisie meeneemt en wil deze ervaringen graag betrekken bij de ontwikkeling van een groenblauwe scorekaart.

5. Robuuste verbindingen

Wij onderschrijven het belang van robuuste verbindingen tussen de kust, het achterland en toegangspoorten tot het Nationaal park Hollandse Duinen. Station Rijswijk is wat ons betreft een van de toegangspoorten tot de gebieden in het Nationaal Park de Hollandse Duinen, waaronder de Landgoederenzone. Wij zijn benieuwd naar hoe u aankijkt tegen de toegangspoorten en de robuuste verbindingen van en naar de verschillende gebieden.

Antwoord

De robuuste verbindingen is één van onze hoofdpogaven binnen de Uitvoeringsagenda (aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland). Toegangspoorten kunnen daarbij een waardevolle rol vervullen. In de Uitvoeringsagenda wordt in gegaan op het op orde krijgen van de verbindingen van het openbaar vervoer en de fiets naar deze toegangspoorten. Er is daarbij ook een rol weggelegd van beheerders en ondernemers om aantrekkelijke toegangspoorten te creëren en behouden.

A4 Gemeente Rotterdam

1. Majeure opgaven

Naast de opgave van de verstedelijking met het bouwen van voldoende woningen, zijn er echter nog andere majeure opgaven. Daarbij denken wij aan de gevolgen van klimaatverandering, de wateropgave, circulaire economie, energietransitie en het vergroten van de biodiversiteit. Deze opgaven hebben een nadrukkelijke ruimtelijke component. Deze visie levert echter geen bijdrage aan het maken van een goede en integrale afweging tussen de verschillende opgaven.

Antwoord

De Provincie is het eens dat er meer majeure opgaven zijn met een ruimtelijk component. Willen wij aan al deze opgaven individueel voldoen is de provincie ruimtelijk zelfs een aantal maal te klein om dit te realiseren. Slim ruimte gebruik en het stapelen van functies is dus noodzakelijk. In de Uitvoeringsagenda worden deze afwegingen meer concreet gemaakt tussen de verschillende opgaven met een ruimtelijk component. De Provincie erkent de ruimtelijke druk en het belang van het maken van de juiste keuzes om verdere versnippering van het groen in de buitenruimte tegen te gaan. Daarom zetten we in de Uitvoeringsagenda in op het zorgdragen voor een rijke groenblauwe leefomgeving als integrale opgave van de grootschalige transitie.

2. Verantwoordelijkheid

In deze visie wordt echter niet ingegaan op deze verantwoordelijkheid en hoe de provincie deze taak de komende jaren gaat invullen en uitvoeren.

Antwoord

De Provincie onderschrijft uw wens om een duidelijke rolverdeling neer te zetten. In de Visie is op hoofdlijnen daarover een hoofdstuk opgenomen over de sturing en governance. Het is de bedoeling dat dit concreet wordt gemaakt in een volgende versie van de Uitvoeringsagenda.

3. Doorontwikkeling landschappen

We missen een uitspraak van de provincie dat ze zich actief wil inzetten om de samenhang, sturing en doorontwikkeling van de landschappen in Zuid-Holland te ontwikkelen.

Antwoord

De Provincie wil zich zeker inzetten voor het ontwikkelen van de landschappen van Zuid-Holland. Dit kunnen wij echter niet alleen en dit willen wij samen met u en andere partners verder vormgeven. In de Uitvoeringsagenda werken we dat in de hoofdstukken over de realisatiestrategie en het opgevegericht inzetten van ons gezamenlijke instrumentarium verder uit, dit zal in 2019 plaatsvinden.

4. Rol agrarische sector

We willen u vragen om samen met betrokkenen een sturende rol te vervullen, in de toekomst van de agrarische sector.

Antwoord

Wij onderschrijven uw wens om een duidelijke rolverdeling neer te zetten. In de Visie is op hoofdlijnen daarover een hoofdstuk opgenomen over de sturing en governance. Het is de bedoeling dat dit concreet wordt gemaakt in een volgende versie van de Uitvoeringsagenda.

5. Samenwerken

Graag zouden we met de provincie onze verschillende rollen willen samenwerken om daarmee ook voor de komende generaties in voldoende aanbod te kunnen voorzien.

Antwoord

Graag werken wij met de gemeente Rotterdam samen vanuit de verschillende rollen en verantwoordelijkheden. De Provincie is verheugd om in de nabije toekomst deze samenwerking verder uit te werken om samen het aanbod van groen en blauw voor de komende generaties te garanderen. Dit willen we op korte termijn al gaan doen voor het ontwikkelen van het getijddepark.

A5 Gemeente Zoeterwoude

1. Rollen en verantwoordelijkheden

Wij verzoeken u de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving' als leidraad te gebruiken. Wij vragen u dit niet alleen te doen voor uw Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving, maar ook voor verdere gebiedsontwikkeling en de Uitvoeringsagenda.

Antwoord

De Provincie juicht de samenwerking van de Hart van Holland-gemeenten aan de uitvoering van de Regionale Agenda Omgevingsvisie 2040 toe. Voor de Rijke Groenblauwe Leefomgeving zijn wij benieuwd naar de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving', maar ook naar de overige thema's, aangezien deze een ruimtelijke impact hebben. De Provincie kijkt met interesse naar de uitkomsten van de te onderzoeken toekomstige ontwikkelingen, welke een meerwaarde heeft voor de verdere uitwerking van de groenblauwe leefomgeving. Wij zien voor de uitkomsten een plaats weggelegd in de ontwikkeling van de Uitvoeringsagenda en onderschrijven het belang van deze samenwerking. Graag zien wij uw voorstellen voor dit thema en de uitwerking ervan voor een gebiedsagenda tegemoet.

A6 Gemeente Oegstgeest

1. Runderras de Blaarkop

Wij sluiten ons graag aan bij de zienswijze van het petitie comité 'Red de Blaarkop' die bij u is ingediend. Daarin vragen zij u om de Blaarkop in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving aan te wijzen als icoon.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petitie comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de Provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde. Inmiddels hebben gesprekken met het petitie comité Red de Blaarkop plaatsgevonden en wordt cofinanciering verstrekt aan het voorstel van het comité voor een studie naar de mogelijkheden om de Blaarkop als cultureel erfgoed te versterken.

A7 Gemeente HLT Samen

1. Runderras de Blaarkop

Wij sluiten ons graag aan bij de zienswijze van het petitie comité 'Red de Blaarkop' die bij u is ingediend. Daarin vragen zij u om de Blaarkop in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving aan te wijzen als icoon.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petitie comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de Provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde. Inmiddels hebben gesprekken met het petitie comité Red de Blaarkop plaatsgevonden en wordt cofinanciering verstrekt aan het voorstel van het comité voor een studie naar de mogelijkheden om de Blaarkop als cultureel erfgoed te versterken.

A8 Gemeente Leiden

1. Runderras de Blaarkop

Wij sluiten ons graag aan bij de zienswijze van het petitie comité 'Red de Blaarkop' die bij u is ingediend. Daarin vragen zij u om de Blaarkop in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving aan te wijzen als icoon.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petitie comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de Provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde. Inmiddels hebben gesprekken met het petitie comité Red de Blaarkop plaatsgevonden en wordt cofinanciering verstrekt aan het voorstel van het comité voor een studie naar de mogelijkheden om de Blaarkop als cultureel erfgoed te versterken.

A9 Gemeente Leidschendam-Voorburg

1. Gezond en aantrekkelijk leefklimaat

We onderschrijven het belang van een gezond en aantrekkelijk leefklimaat. We zullen zoveel als mogelijk bijdragen aan het realiseren van de ambities van de ontwerp Visie Rijke Groenblauwe leefomgeving.

Antwoord

De Provincie is blij met de samenwerking aan de ambities van onze Visie. De Provincie deelt daarbij de mening van Leidschendam-Voorburg om de mogelijkheid te behouden van passende economische functies te behouden om zo te zorgen voor het behoud van een prettig woon- en leefklimaat in Zuid-Holland.

A10 Gemeente Katwijk

1. Integraliteit

In de ontwerp Visie "Rijke groenblauwe leefomgeving" is sprake van "het langdurig en stevig terugdringen van de stikstofdepositie én het mogelijk maken van ruimtelijke en economische ontwikkelingen én natuurherstel realiseren." Ervan uitgaande dat ruimtelijk en/of economische ontwikkelingen altijd een verkeerskundige component hebben is het tegelijkertijd (stevig) terugdringen van depositie niet reëel. Hier zullen duidelijke keuzes gemaakt moeten worden.

Antwoord

De Provincie begrijpt het standpunt van de gemeente Katwijk. De Provincie richt zich op duurzame vormen van mobiliteit, waarbij de groenblauwe omgeving beperkt blijft. Om tot concrete acties te komen hecht de Provincie er waarde aan om samen met de partners het bronbeleid voor stikstof uit te werken. Wij begrijpen dat de ambities hierin erg hoog zijn, maar denken met het koppelen van functies en innovatie deze ambitie waar te kunnen maken.

2. Mobiliteit

In de ontwerpvisie staat meermalen aangegeven dat er behoefte is aan meer woningen en ruimte voor bedrijvigheid. De daaraan gekoppelde behoefte aan mobiliteit wordt aanzienlijk minder vaak benoemd. En dat terwijl toch juist de behoefte aan mobiliteit een forse inbreuk kan doen aan een groenblauwe omgeving. De inzet op de meer duurzame vormen van mobiliteit (openbaar vervoer en fiets) is in de huidige ontwerpvisie onderbelicht.

Antwoord

Mobiliteit speelt een belangrijke rol binnen de woningopgave, de groei aan inwoners binnen Zuid-Holland heeft daarbij effect op het woon-werkverkeer maar ook voor recreatieverkeer. Veranderingen in mobiliteit en demografie zijn indirect meegenomen binnen de verstedelijkingsdiscussie en de aandacht voor de stad en de stadsranden. De Provincie zet daarbij in op duurzame vormen van mobiliteit zoals fietssnelwegen en andere alternatieven voor de auto. Bij de ontwikkeling van de Uitvoeringsagenda heeft dit ook aandacht gehad, wij nodigen u en andere partners uit om dit verder uit te werken.

3. Gezonde Leefomgeving

In deze paragraaf ontdekten wij op pagina 7 een in onze ogen verwarrende conclusie: "Wij leven gezonder en worden ouder" en "Welvaartziektes door stress en obesitas nemen nog steeds toe". Eén van de twee kan niet waar zijn.

Antwoord

De Provincie blijft bij deze uitspraken, maar begrijpen de verwarring. Ondanks dat wij steeds ouder en gezonder zijn is er ook een trend waar te nemen dat bepaalde (welvaart)ziektes toenemen, iets wat onze aandacht verdient.

4. Waterwinning

U schrijft samen met Dunea onderzoek te gaan doen naar waterwinning uit het Valkenburgse Meer. Uiteraard werken wij hierin graag met u samen om onze kennis en expertise met u te kunnen delen.

Antwoord

Graag werken wij met u samen om onderzoek te doen naar waterwinning uit het Valkenburgse Meer.

5. Beheren, ontwikkelen en beschermen

Bij "Beheren, ontwikkelen en beschermen" missen wij de integrale benadering. Weliswaar worden de wederzijdse invloeden genoemd, helaas wordt een concrete aanpak hoe hier mee om te gaan niet genoemd. Ook de effecten van de woningbouw, zoals bijvoorbeeld het mobiliteitsvraagstuk worden niet genoemd.

Antwoord

De Visie vormt de stip aan de horizon en vormt een levend document. De concrete aanpak heeft inderdaad maar beperkt vorm gekregen in de Visie, dit willen wij samen uitwerken met onze partners. In de Uitvoeringsagenda worden opgaven en acties geagendeerd. Hier zullen keuzes en weggingen worden meegenomen tussen opgaven en wat de effecten hiervan zijn.

6. Duurzame toerisme

U zoekt deze balans door verbinding te realiseren tussen landschappen met de grote steden Rotterdam en Den Haag. Wij zien deze opgave ook voor de derde grote stad: De verzameling van steden en dorpen van Zuid-Holland "Hart van Holland" en vragen u dit op te nemen in uw Visie.

In de Visie wordt aangegeven dat in alle scenario's het aantal recreanten en toeristen fors toeneemt. Het is ons niet duidelijk wat u bedoelt met duurzaam toerisme met de juiste balans? En vervolgens hoe dat bereikt kan worden? Welke maatregelen ziet u? De duingebieden in de omgeving van Katwijk zitten nu al op hun maximale draagvermogen voor wat betreft bezoekersaantallen.

Antwoord

De Provincie richt zich op het verbinden van verschillende landschappen en richt zich daarbij ook op de stad-landverbinding. Daarvoor moet een goede ontsluiting zijn en daar waar mogelijk groenblauw. De verzameling van steden en dorpen binnen 'Hart van Holland' zullen daarbij ook worden meegenomen. Daarnaast zien wij in

toenemende mate een wens om de gebieden voor recreatieve doeleinden beter te ontsluiten. De Visie introduceert zogenaamde magneetplekken om de druk op de kernen van natuurgebieden zoveel mogelijk te reguleren, wij nemen daarbij het draagvermogen van het gebied mee. Spreiding in de omgeving en het creëren van nieuwe recreatiegebieden behoort in de toekomst tot de mogelijkheden, waarbij rekening gehouden moet worden met al gemaakte afspraken omtrent het beschermen van de natuur en het milieu.

6. Aanpak stadsrandzones

U spreekt over koppelkansen en de wens om de verrommelde stadsrandzones aan te pakken. Ook daar willen wij graag in participeren. Wij willen aan de noordzijde nog steeds een infraverbinding hebben die de N206 en de A44 met elkaar kan verbinden, waardoor doorgaand verkeer uit de gemeente kan worden geweerd. De aanleg van die infrastructuur kan direct een motor zijn om de stadsrand aan te pakken en op orde te brengen.

Antwoord

De Provincie gaat over het koppelen van infraverbinding en de aanpak van stadsrandzones in de nabije toekomst graag met u in gesprek.

7. Bedrijventerreinen

In het sturingsbeleid op bedrijventerreinen zit een tegenstrijdigheid ten opzichte van de ambitie om binnenstedelijk meer woningen te bouwen. Hierin wordt het behoud van hectares bedrijventerrein voorop gesteld. Dit belemmert de mogelijkheden voor transformatie van binnenstedelijke bedrijventerreinen.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat de transformatie van binnenstedelijke bedrijventerreinen een kwalitatieve benadering moet hebben. Bij de verdere ontwikkeling van het bedrijventerreinenbeleid zullen wij dit dan ook ter sprake brengen.

A11 Gemeente Schiedam

1. Groen doet Goed

Daarbij besteedt u ook veel aandacht aan de groenblauwe verbindingen in de stad, vanuit het bewustzijn van de noodzaak de relaties tussen stad en land landschappelijk, recreatief, en ecologisch te versterken. Hiermee borduurt u voort op bestaande processen waarin ook Schiedam deelneemt, zoals het programma 'Groen doet Goed' gericht op bewustwording, en de samenwerking in de landschapstafel. Graag werken wij op deze wijze met u samen verder aan de verdere concretisering van de ambities: een gezonde leefomgeving, recreatie en groenbeleving, biodiversiteit, groenblauwe stad-landverbindingen als haarvaten in de stad en de effecten van bodemdaling.

Antwoord

De Provincie is blij met de reactie van de gemeente Schiedam om samen te werken aan de ambities van de ontwerpvisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Wij gaan daarbij verder met de bestaande processen en samenwerking.

A12 Gemeente Kaag en Braassem

1. Verstedelijking

Het is opvallend dat in de stukken de focus met name op de steden lijkt te liggen. Steden worden gezien als ontmoetingsplaatsen, emancipatieladders en broedplaatsen van ideeën en innovatie, met als gevolg een flinke trek naar de stad. Steden zullen daarom groeien en de toenemende vraag om woningen zal daarom vooral in stedelijk gebied gerealiseerd worden. Door de verstedelijking worden groen en water steeds belangrijker. De genoemde groenblauwe ambities in de stukken lijken zich echter voornamelijk te richten op de steden. Door deze eenzijdige focus ontstaat het beeld dat ontwikkelingen buiten de steden geen prioriteit hebben en de buitengebieden ten dienste van de steden lijken te staan. We missen hier een integrale Visie op de verbinding tussen stad en landschap.

Antwoord

Het is geenszins de bedoeling om de uitvoering alleen te richten op de stedelijke omgeving. De Visie en de Uitvoeringagenda werken aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving in de hele provincie: stedelijk-, bebouwd- en landelijk gebied. Graag wil de Provincie afspraken maken met de gemeente Kaag en Braassem over de vergroting van de leefbaarheid.

A13 Gemeente Nieuwkoop

1. Gezonde leefomgeving

Een noodzakelijke toevoeging is om duidelijk te maken wat in de provinciale visie echt een gezond en goed leven is, en wat dit concreet betekent voor de openbare ruimte en burgerinitiatieven. Een voorbeeld is het toegankelijk maken van natuurgebieden voor mensen die beperkt mobiel zijn.

Antwoord

In 2018 is de Provincie een verkenning gestart naar wat zij, vanuit haar rol, taak en bevoegdheden, al doet en nog meer kan doen aan het beschermen en bevorderen van de gezonde leefomgeving. Hierbij wordt de gezonde leefomgeving vanuit een verbreed perspectief benaderd. Niet alleen gericht op het beschermen van de grijze gezonde leefomgeving waaronder externe veiligheid, geluid, luchtkwaliteit, water- en bodemkwaliteit, maar ook op het bevorderen van de gezonde leefomgeving zodat deze ook uitnodigt tot gezond gedrag of keuzes van inwoners, instellingen en bedrijven in Zuid-Holland. De Visie vormt een bouwsteen voor deze verkenning. De verkenning wordt begin 2019 afgerond en vormt een bouwsteen voor een mogelijk beleidsrijke beleidsbeslissing in kader van het omgevingsbeleid van de provincie Zuid-Holland.

2. Groeninitiatieven in het buitengebied

Onder 'Gezonde leefomgeving voor mens en natuur' (blz. 7-9) lijkt de provinciale Visie op een gezonde leefomgeving zich te beperken tot 'groen' (bos, park, recreatieterreinen) en vooral gericht te zijn op steden (wijken). Belangrijk is om groeninitiatieven te ontwikkelen die bewegen stimuleren, en niet alleen gericht op recreatie. Dit bevordert gezondheid. Er wordt gesproken over parken waar men kan bewegen, maar in kleinere dorpen is dat niet altijd van toepassing.

Antwoord

Het is geenszins de bedoeling om de uitvoering alleen te richten op de stedelijke omgeving. De Visie en de Uitvoeringagenda werken aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving in de hele provincie: stedelijk-, bebouwd- en landelijk gebied. Wij delen de mening dat het belangrijk is om groeninitiatieven te ontwikkelen die bewegen stimuleren. Graag wil de Provincie afspraken maken met de regio over de vergroting van de leefbaarheid.

3. Platform

Er is sprake van een platform, maar welke concrete rol en verantwoordelijkheid ziet de provincie voor zichzelf, m.n. ook in de buitengebieden?

Antwoord

De Provincie ziet het platform als een middel om overzicht te geven en samenwerking tussen partners te stimuleren. Naar aanleiding van de behoeften van de partners heet de Provincie haar verantwoordelijkheid genomen om te starten met de ontwikkeling van het platform. In 2019 zal dit platform verder worden vormgegeven aan de hand van de behoefte van de partners. De Provincie neemt haar verantwoordelijkheid ook in het buitengebied, gemaakte afspraken en bestaand beleid blijven onverminderd van kracht.

4. Nadruk op Steden

De focus ligt te eenzijdig op de steden. De Visie op het buitengebied als 'open landschap' is (veel) te beperkt. Wij missen hier een integrale Visie op de verbinding tussen stad en buitengebied. Het buitengebied lijkt vrijwel uitsluitend ten dienste van de stad te staan.

Antwoord

Het is geenszins de bedoeling om de uitvoering alleen te richten op de stedelijke omgeving. De Visie en de Uitvoeringagenda werken aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving in de hele provincie: stedelijk-,

bebouwd- en landelijk gebied. Wij onderschrijven het belang van vitale kleine kernen in Zuid-Holland. Graag wil de Provincie afspraken maken met u en de regio over de vergroting van de leefbaarheid.

5. Kenmerkende functies

Onder 'Landschap en duurzame landbouw' (blz. 14 e.v.) zijn de kenmerkende functies van het buitengebied in de provinciale Visie agrarisch, recreatie en natuur. Het specifieke belang en de problematiek van de kleine kernen / dorpen is ten onrechte niet benoemd.

Antwoord

De Provincie deelt de mening van het belang van kleine dorpen. Wij zien daarbij ook de problematiek die aanwezig is of kan komen binnen de dorpen. Voor de kenmerkende functies in het buitengebied gaan wij graag nog met u hierover in gesprek.

6. Icoonsoorten

Met betrekking tot 'Beheren, ontwikkelen en beschermen' (blz. 20-24) zien wij de introductie van veertig iconsoorten graag verduidelijkt. Dit mag in ieder geval niet leiden tot een nieuw beschermingsregime bovenop Natura2000 en het NNN.

Antwoord

Wij hebben een beperkte selectie gemaakt van iconsoorten waarbij naast de ecologische waarde ook de relatie met zogeheten ecosysteem diensten een criteria is geweest. Meer dan voorheen zijn soorten opgenomen die een relatie hebben tot de stad: gierzwaluw, merel, egel etc. Naast de lijst van iconsoorten is een brede lijst van begeleidende soorten opgesteld. Maatregelen om soorten te beschermen, behouden en of herstel ervan blijft onverminderd van kracht.

7. Magneetplekken

Onder 'Beleven en genieten van de leefomgeving' (blz. 25-27) is sprake van "toeristisch recreatieve magneetplekken om de druk op kernen van natuurgebieden te reguleren". Het is de vraag wat hiervan de bedoeling en exacte invulling is om eventuele (positieve of negatieve) consequenties voor onze natuurgebieden in beeld te brengen.

Antwoord

Wij zien in toenemende mate een wens om de gebieden voor recreatieve doeleinden beter te ontsluiten. Dit zal in goed overleg met de huidige beheerders moeten plaatsvinden en vraagt veelal maatwerk. De Visie introduceert zogenaamde magneetplekken om de druk op de kernen van natuurgebieden zoveel mogelijk te reguleren. De Provincie zal bij wijzigingen door magneetplekken de consequenties in kaart brengen. Bestaand beleid rond Natura 2000 zal gecontinueerd worden en vormt als bestaand beleid onderdeel van de provinciale omgevingsvisie.

8. Koppeling ontwikkelingen

De ontwerpvisie legt een koppeling met thema's als bodemdaling en klimaatadaptatie, maar hoe dit daadwerkelijk vorm moet krijgen is onduidelijk. Het blijft vooralsnog bij een opsomming van belangrijke onderwerpen | thema's rondom de energietransitie. Naar onze opvatting geeft de provincie onvoldoende blijk van urgentie ten aanzien van deze onderwerpen.

Antwoord

Een aantal "drijvende krachten" hebben centraal gestaan in de discussies met de vele partijen waarmee wij hebben gesproken en met wie wij de Visie hebben opgesteld: de alarmerende achteruitgang van de biodiversiteit en ecosysteemdiensten (bodem, bestuiving, plaagregulatie) buiten de bestaande natuurgebieden; klimaatverandering; de verstedelijkingsopgave; bodemdaling; de noodzaak van verduurzaming van het voedselproductiesysteem, kringlooplandbouw en de energieopgave. De energietransitie en mobiliteit zijn indirect meegenomen binnen de discussies over het landschap. In de Uitvoeringsagenda zullen deze belangrijke onderwerpen met ruimtelijke impact prominenter in beeld gebracht worden.

9. Duurzame energieopwekking

Met de beperkte aangewezen locaties in de oude beleidskaders worden de doelstellingen uit het Energieakkoord (Holland Rijnland 2017-2025) zeker niet gehaald. Hiervoor is meer nodig dan de provincie ons nu biedt. Bovendien hebben wij te maken met een grote stikstofopgave met betrekking tot de Nieuwkoopse natuur. Ook hiervoor is een belangrijke verandering noodzakelijk in het denken over ruimte voor duurzame energieopwekking.

Antwoord

De Provincie is het eens dat het opwekken van duurzame energie ruimtelijke consequenties heeft, een goede samenwerking en afstemming is daarbij noodzakelijk. De Provincie wil daarbij daar waar mogelijk maatwerk leveren. De Provincie gaat daarbij graag het gesprek aan met u.

A14 Gemeente Midden-Delfland

1. Gemiste ambities

De gemeente mist een aantal ambities zoals balans tussen landbouw en recreatie, verbeteren stadsranden, etc.

Antwoord

De ontwerp Visie betreft een integrale Visie waarin een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving mede in samenhang met de door u genoemde ambities wordt uitgewerkt. Juist de door u genoemde ambities maken onderdeel uit van de Visie. Juist de koppeling van de verstedelijkingsopgave aan de versterking van de groenblauwe leefomgeving vormt een centraal onderdeel in de Visie. Daarbij zullen in de Uitvoeringsagenda de stadsranden bijzondere aandacht krijgen.

2. Rol beheer

Naast middelen voor de bescherming moeten ook ontwikkeling en beheer een plek krijgen in de Visie.

Antwoord

Wij delen de opvatting dat ontwikkeling en beheer een centrale rol moet spelen in de Visie en daarom een plek moet krijgen in de Uitvoeringsagenda. Graag willen wij met u in overleg om te bezien op welke wijze - naast het bestaande beleid van de provincie voor ontwikkeling en beheer – aanvullende afspraken noodzakelijk zijn.

3. Kwaliteitssprong landschap

De gemeente mist in de prioriteiten van de Uitvoeringsagenda een 'kwaliteitssprong landschap.

Antwoord

Voor de door u genoemde kwaliteitssprong is geen eenduidig antwoord mogelijk, in de Visie staat de ontwikkeling van het landschap centraal. Per situatie zal in overleg met maatschappelijke partijen moeten worden gezocht naar de wijze waarop dit kan worden ingevuld. In het kader van de Uitvoeringsagenda wil de provincie graag met u uitwerking geven aan deze ambitie.

3. Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland

De gemeente verzoekt de provincie om het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland toe te voegen aan de Visie.

Antwoord

Het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland is aan de Visie toegevoegd.

A15 Gemeente Delft

1. Intrinsieke waarde natuur

De gemeente vraagt aandacht voor de intrinsieke waarde van natuur.

Antwoord

De intrinsieke waarde maakt onderdeel uit van de Visie. Wij zijn het met de gemeente eens dat deze waarde uitgangspunt is van de Wet Natuurbescherming en dat de Provincie op dit vlak verantwoordelijkheden heeft. Een

belangrijk deel van deze intrinsieke natuur wordt ingevuld binnen het bestaande beleid voor NNN en Natura 2000. Dit beleid voert de Provincie onverkort uit met als uiterste datum 2027. Het PBL heeft aangetoond dat de realisering van de gestelde doelen echte niet voldoende is om de internationale VHR-doelen te bereiken. De Visie richt zich vooral op het behoud en versterking van de biodiversiteit buiten de NNN- en Natura 2000 gebieden.

2. Integrale doorwerking natuur en haar waarden

De gemeente mist in de Visie een integrale afweging gericht op het welzijn van de inwoners en vind een Visie voor natuur en de aanpak in een stedelijke omgeving te mager.

Antwoord

De Visie beschrijft de stip aan de horizon om een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving te realiseren binnen de provincie Zuid-Holland. Daarbij is uitgegaan van een forse reeks maatschappelijke ontwikkelingen die op de Provincie afkomen, zoals verstedelijking, energietransitie, klimaat, transitie van de landbouw, etc. Wij herkennen niet de opvatting van de gemeente dat de Visie zich alleen richt op natuur en de aanpak in een stedelijke omgeving. Naast de voortgang van het bestaande natuurbeleid, richt de Visie zich integraal op onder meer de aanpak van de aangeven maatschappelijke ontwikkelingen. De uitwerking van de integraliteit moet verder vorm krijgen in de Uitvoeringsagenda die wij samen met onze partners uitwerken.

A16 Gemeente Zoetermeer

1. Groennorm

De gemeente vraagt aandacht voor de genoemde groennorm en wil graag het gesprek over de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven..

Antwoord

Wij zijn verheugd met het aanbod van de gemeente Zoetermeer om gezamenlijk vorm te geven aan de uitwerking van een groennorm. De gemeente maakt onderdeel uit van het provinciaal ecologennetwerk dat de Provincie onder meer wil benutten voor de uitwerking. Inmiddels spreekt de Provincie niet meer over een groennorm maar over de ontwikkeling van een scorekaart. De scorekaart kan worden gebruikt om ontwikkelingen of initiatieven vooraf te beoordelen en te voorzien van een score. Bijwerking is dat op basis van deze maatwerkbeoordeling eveneens het goede gesprek ontstaat over eventuele bijsturing van het initiatief. Dit heeft geleid tot een wijziging in de Visie om in het vervolg te praten over een scorekaart waar kwaliteitsnormen van groen in worden opgenomen. Deze scorekaart wordt in 2019 samen met de partners ontwikkeld als onderdeel van de Uitvoeringsagenda.

2. Duurzame waterrecreatie

De gemeente vraagt om een link in de omgevingsvisie met het advies van de PARK 'Landschapspark Zuidvleugel'.

Antwoord

De Visie maakt nadrukkelijk gebruik van het advies Landschapspark Zuidvleugel. Een van de ambities onder groenblauw in en om de stad betreft de samenhang en focus die wordt aangebracht in de sturing, samenwerking en financiering van het landschapspark Zuidvleugel en groenblauw in en om de stad door middel van het uitwerken van zes regioprojecten met het historisch watersysteem als drager voor ontwikkeling en de groenblauwe verbinding met het buitengebied, met lijnen als de Rotte, Vliet, Schie en Oude Rijn.

A17 Gemeente Ridderkerk

1. Groene buffer

De gemeente vraagt aandacht voor de een integrale afweging met andere beleidsterreinen.

Antwoord

De Provincie is het eens met de gemeente dat een integrale afweging op gebiedsniveau noodzakelijk is. De uitwerking vraagt om een integrale afweging met inbegrip van de energietransitie, woningbouwopgave, klimaat, etc. om eventuele tegenstrijdige opgaven te voorkomen. Het klopt dat het afwegingskader hiervoor nog ontbreekt. In het kader van de Uitvoeringsagenda krijgt dit verder vorm in een meetlat groenblauw rendement.

2. Landschapstafels

De gemeente vraagt aandacht voor de inzet van de Provincie bij de Landschapstafels.

Antwoord

De Provincie is in gesprek met de Landschapstafels over de rol van de tafels bij de uitvoering van de Visie. Bij deze doorontwikkeling staat eveneens de sturing en governance centraal (Realisatiestrategie). Onderdeel daarvan is de rol. Positie en verantwoordelijkheden van de betrokken partijen waaronder de Provincie.

3. Vrijwilligers

De gemeente vraagt aandacht voor de inzet van de vrijwilligers en initiatiefnemers.

Antwoord

De Visie hecht grote waarde aan de inzet en betrokkenheid van vrijwilligers. Deze zogenaamde participatie zal binnen de projecten en programma's die in de Uitvoeringsstrategie aan bod komen worden meegenomen en maakt onderdeel uit van de realisatiestrategie.

A18 Gemeente Barendrecht

1. Groene buffer

De gemeente vraagt aandacht voor de uitwerking van de groene buffer.

Antwoord

De Provincie is het eens met de gemeente dat een integrale afweging op gebiedsniveau noodzakelijk is. De uitwerking vraagt om een integrale afweging met inbegrip van de energietransitie, woningbouwopgave, klimaat, etc. om eventuele tegenstrijdige opgaven te voorkomen. Het klopt dat het afwegingskader hiervoor nog ontbreekt. In het kader van de Uitvoeringsagenda krijgt dit verder vorm in een meetlat groenblauw rendement.

2. Landschapstafels

De gemeente vraagt aandacht voor de inzet van de Provincie bij de Landschapstafels.

Antwoord

De Provincie is in gesprek met de Landschapstafels over de rol van de tafels bij de uitvoering van de Visie RGLB. Bij deze doorontwikkeling staat eveneens de sturing en governance centraal (Realisatiestrategie). Onderdeel daarvan is de rol. Positie en verantwoordelijkheden van de betrokken partijen waaronder de Provincie.

3. Vrijwilligers

De gemeente vraagt aandacht voor de inzet van de vrijwilligers en initiatiefnemers.

Antwoord

De Visie hecht grote waarde aan de inzet en betrokkenheid van vrijwilligers. Deze zogenaamde participatie zal binnen de projecten en programma's die in de Uitvoeringsstrategie aan bod komen worden meegenomen en maakt onderdeel uit van de realisatiestrategie.

A19 Gemeente Westvoorne

1. Opnemen ree als Icoonsoort

In bijlage 4 van de ontwerp Visie is een lijst opgenomen met icoonsoorten. In deze lijst ontbreekt naar onze mening de diersoort 'ree'. Bij iedere icoonsoort worden landschappelijke/ecologische kwaliteiten benoemd, alsook maatschappelijke relevantie en belevenis. Voor de ree kan dit als volgt worden ingevuld: Landschappelijke en ecologische kwaliteiten: diverse biotopen, robuuste natuur, rust en ruimte. Maatschappelijke relevantie en belevenis: recreatieve beleving, toeristische en publiekstrekker, rust en ruimte, oer-Hollands dier, fascinerend uiterlijk, roept emotie op, beschermde inheemse diersoort.

Antwoord

Wij hebben een beperkte selectie gemaakt van icoonsoorten waarbij naast de ecologische waarde ook de relatie met zogeheten ecosysteem diensten een criteria is geweest. Naast de lijst van icoonsoorten is een brede lijst van begeleidende soorten opgesteld. De ree kan aan deze lijst worden toegevoegd. Om te komen tot prioritering en

overzicht hebben wij gekozen voor een beperkte lijst in plaats van een lijst van vele honderden bedreigde, beschermde en Rode lijst soorten die in Zuid-Holland voorkomen.

A20 Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

1. Aangewezen weidevogelgebieden

In de Omgevingsvisie voor de 'Rijke Groenblauwe Leefomgeving' wordt ingezet op behoud en versterking van biodiversiteit. Hieraan gekoppeld is o.m. het provinciale compensatiebeleid ten aanzien van belangrijke weidevogelgebieden. Nadere analyse van uw GIS-bestanden heeft tot de conclusie geleid, dat de begrenzing van de belangrijke weidevogelgebieden in sommige gevallen als niet redelijk of onlogisch moet worden beschouwd. Daarbij zijn ook reeds verstoorde gebieden als belangrijke weidevogelgebied aangewezen zoals delen van lintbebouwing, woonfuncties, bedrijfslocaties en delen van een begraafplaats. Dit kan remmend werken voor de verdere ontwikkeling van genoemde functies en het grondgebruik.

Antwoord

Wij onderschrijven de constatering dat de kaart van belangrijke weidevogelgebieden in enkele gebieden niet meer logisch is. De kaart zal daarom in 2019 in de Omgevingsvisie worden aangepast.

De aanwezigheid van weidevogels is geen statische situatie. De begrensde gebieden geven aan welke gebieden actueel of in potentie het meest geschikt zijn. In voorkomende gevallen moet bij ruimtelijke ontwikkelingen die aantasting betekenen van een als 'belangrijk weidevogelgebied' begrensde gebied, altijd worden bezien of er sprake is van een 'significant negatief effect' (oftewel, of er geen sprake is van 'inpassen', maar van 'aanpassen' of van 'transformeren'). Als er geen sprake is van een 'significant negatief effect' dus als er slechts sprake is van 'inpassen', dan heeft de status van 'belangrijk weidevogelgebied' geen consequenties voor de genoemde ruimtelijke ontwikkeling. Wij achten dit voldoende borging.

A21 Gemeente Gouda

1. Cultuurhistorische watersysteem

In de opsomming van het unieke cultuurhistorische watersysteem hoort ook de Hollandse IJssel, welke deel uitmaakt van het rondje Rijn-IJssel. Deze route is belangrijk voor het ontlasten van de Gouwe, door kleine recreatievaart zoals sloepen andere opties te bieden.

Antwoord

De Provincie deelt de mening van de gemeente Gouda, dat ook de Hollandse IJssel past binnen de opsomming van het unieke cultuurhistorische watersysteem in Zuid-Holland. Deze route biedt mogelijkheden voor recreatie, toerisme en is een verbinding tussen stad en land. In de Visie worden daarbij een aantal voorbeelden gegeven van routes, het is geenszins de bedoeling om alle vaarroutes op te nemen in de Visie, wij zullen in de toekomst kijken waar de Hollandse IJssel een plek kan krijgen binnen de Uitvoeringsagenda. Nu en in de toekomst zetten wij ons in voor het fijnmazige netwerk van de recreatieve vaarroutes, waar het ronde Rijn-IJssel toe behoort.

2. Cheese Valley

Binnen de Groene Cirkel Kaas wordt nu de Graafstroom genoemd, maar Cheese Valley is een initiatief van meerdere gemeenten wat hier ook vermeld zou moeten worden. Goudse kaas is een wereldproduct, alsmede immaterieel erfgoed en onlosmakelijk verbonden met het Groene Hart. Nu nog steeds zijn de meeste zelfkazende boeren in dit gebied te vinden. Daar moet beter gebruik van gemaakt worden binnen de regionale economie van het Groene Hart. De toekomst van het gebied hangt samen met het onderscheidend vermogen van kaas.

Antwoord

De Provincie is blij met de ontwikkelingen rondom de Groene Cirkel Kaas, ten tijde van schrijven had daarbij Graafstroom een leidende rol in de het project. Cheese Valley is daarbij een samenwerking tussen meerdere gemeenten binnen het Groene Hart, waaronder de gemeente Gouda. De Provincie is het eens met de zienswijzen en zal de wijziging opnemen in de Visie.

3. Toerisme

In relatie tot recreatie en toerisme heeft u het niet over de Holland City strategie van het NBTC. Dit vinden wij een gemiste kans. De genoemde 'uitschieters' doen tekort aan al het aanbod in de provincie. Het NBTC heeft een prima voorzet gemaakt met het verknopen van de highlights in de provincie in verhaallijnen en districten. Voor Gouda en omgeving is Cheese Valley van groot belang, welke deel uitmaakt van de Dutch Food and Cuisine line. Dit verknoot ook het lokaal produceren en consumeren. Maar ook verhaallijnen als de Gouden Eeuw en Dutch design zijn van groot belang in de provincie.

Antwoord

De Provincie is verheugd met de Holland City strategie van het NBTC, gericht op internationale, maar ook nationale toerisme. Wij zien hierbij mogelijkheden om elkaar in de toekomst te versterken om het Zuid-Hollandse verhaal te vertellen. Wij hebben echter bewust gekozen om een aantal 'uitschieters te noemen' die als uithangbord fungeren. Graag gaan wij met jullie en NBTC in gesprek over de uitwerking om de verhaallijnen van 'Zuid-Holland' te delen.

4. Rol bij toerisme

Het is niet duidelijk welke rol u neemt op het gebied van toerisme. Er worden nieuwe Merken genoemd en de wens voor een platform en duurzaam toerisme, maar er worden geen concrete ambities en maatregelen genoemd.

Antwoord

Wij onderschrijven uw wens om een duidelijke rol van de Provincie neer te zetten. In de visie is op hoofdlijnen daarover een hoofdstuk opgenomen over de sturing en governance. Het is de bedoeling dat dit concreet wordt gemaakt in de Uitvoeringsagenda. Verdere uitwerking van de ambities beschreven in de Visie vindt ook plaats in de Uitvoeringsagenda

5. Klimaatbestendige delta

In uw visie beschrijft u dat u wilt naar een klimaatbestendige delta (pagina 30). Hierin wordt terecht aandacht gegeven aan bodemdaling. Wij zijn van mening dat daarbij nadrukkelijk de bodemdaling in de bebouwde omgeving als uitdaging meegenomen moet worden. Deze uitdaging is complexer en de opgave is vele malen kostbaarder, zoals ook is het gebleken uit het rapport dat vorig jaar is verschenen van het Planbureau van de Leefomgeving (dalende bodems, stijgende kosten).

Antwoord

Bodemdaling is één van de grote uitdagingen die meegenomen zijn als ontwikkeling van onze fysieke leefomgeving. Bodemdaling is een complexe uitdaging, zowel voor binnenstedelijk als landelijk gebied. Wij hebben bij het maken van de Visie gebruik gemaakt van de rapportage 'Dalende bodems, stijgende kosten', en wij staan voor een complexe opgaven. In de Visie is er gekozen om bodemdaling als een brede uitdaging neer te zetten, in de uitvoering zal dit verder worden gespecificeerd en worden uitgewerkt. Dit zal onder meer in de Uitvoeringsagenda verder worden vorm gegeven. Graag gaan wij met Gouda, overheidsinstellingen en andere organisaties gezamenlijk deze uitdaging aan, wij zijn dan ook blij met de coalitie Stevige Stad.

A22 Gemeente Waddinxveen

1. Leesbaarheid

In het stuk over de Groenblauwe Leefomgeving vinden wij de manier waarop het nieuwe beleid is opgenomen erg helder weergegeven. Het beleid sluit goed aan op de klimaatopgave. Ook waarderen wij de brede opzet. Wel hebben wij een paar aandachtspunten. Het stuk is niet goed leesbaar. Wij constateren dubbelingen. Ook vragen wij ons af waarom er is gekozen voor het beschrijven van ambities per thema en niet per gebied

Antwoord

De Provincie heeft met de nieuwe Visie integraal gekeken naar de uitdagingen binnen Zuid-Holland. Klimaat is een opgave die van invloed zijn op de fysieke leefomgeving. Wij vinden het jammer te horen dat het voor u niet goed leesbaar is, de dubbelingen ontstaan daarbij door de overlap van de ambities die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

De Provincie deelt uw mening dat ambities uit de Visie meer of minder kunnen spelen binnen specifieke gebieden. De Visie richt zich daarbij op de opgaven binnen de gehele provincie Zuid-Holland. In de Uitvoeringsagenda zal daarbij worden ingegaan op wat dit specifiek betekent voor bepaalde gebieden.

2. Samenwerking

Een positief aspect van de visie is dat er gericht wordt op samenwerking tussen partijen bij de uitvoering. Wat wij echter niet goed begrijpen is waarom er nieuwe samenwerkingsverbanden in het leven geroepen moeten worden. Er zijn al veel samenwerkingsverbanden op het terrein van water en groen. Het lijkt ons dan ook logischer om vanuit bestaande samenwerkingsverbanden te bekijken wat er moet gebeuren en eventueel de bestaande samenwerkingsverbanden te bekijken wat er moet gebeuren en eventueel bestaande samenwerkingsverbanden aan te passen of wellicht samen te voegen, in plaats van nog meer samenwerkingsverbanden in het leven te roepen. In het kader van samenwerking missen wij de samenwerking bij de totstandkoming van uw visie op de groenblauwe leefomgeving.

Antwoord

De Provincie heeft sinds de zomer van 2017 diverse bijeenkomsten georganiseerd met haar partners. De ambities uit deze Visie zijn tot stand gekomen na uitgebreide consultatie met deze partners. Dit zal verder vormgegeven worden in de Uitvoeringsagenda. Wij delen de mening van de Gemeente Waddinxveen dat eerst gekeken moet worden naar de huidige samenwerkingsverbanden en deze aan te passen en of te hervormen als deze niet voldoende bereik hebben. Wij waken ervoor om meer samenwerkingsverbanden tot stand te brengen. We willen echter wel voldoende mogelijkheid bieden aan organisaties om zich aan te sluiten bij de Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Om de ambities te bereiken heeft de Provincie haar huidige partners namelijk hard nodig, maar ook nieuwe maatschappelijk betrokken partijen.

3. Bentwoud

Het Bentwoud, een grote bovenregionale groenontwikkeling in Zuid-Holland en het grootste aaneengesloten bosgebied in de Randstad, wat deels binnen Waddinxveen ligt, ontbreekt in dit stuk.

Antwoord

De Visie richt zich op Zuid-Holland in zijn geheel, in de Uitvoeringsagenda zal gebiedsgericht worden gekeken. We willen daarbij natuurgebieden ontlasten en daar waar mogelijk koppelkansen benutten.

4. Aannames

In het stuk worden aannames gedaan, nergens blijkt echter waar die aannames op gebaseerd zijn, verwijzingen ontbreken hierbij. Het is ons bijvoorbeeld niet duidelijk waar de woningbouwaantallen vandaan komen. Ook is ons niet helder wat de zes regioprojecten zijn. Er wordt regelmatig naar verwezen, maar geen verdere inhoud gegeven.

Antwoord

In de Visie zijn ambities geformuleerd welke wij willen realiseren in 2040. Wat betreft de woningbouwaantallen, dit is een schatting voor de komende 10 jaar. In Zuid-Holland en dan met name in het stedelijke gebied geldt de komende jaren een grote woningbouwopgave waarvoor naar verwachting in 2019 er nieuwe behoeftecijfers komen, hierin zal een verdere onderbouwing plaatsvinden.

De Visie maakt nadrukkelijk gebruik van het advies Landschapspark Zuidvleugel. Een van de ambities onder groenblauw in en om de stad betreft de samenhang en focus die wordt aangebracht in de sturing, samenwerking en financiering van het landschapspark Zuidvleugel en groenblauw in en om de stad door middel van het uitwerken van zes regioprojecten met het historisch watersysteem als drager voor ontwikkeling en de groenblauwe verbinding met het buitengebied, met lijnen als de Rotte, Vliet, Schie en Oude Rijn. In de Uitvoeringsagenda wordt verder ingegaan op de uitwerking van Landschapspark Zuidvleugel.

5. Prioriteiten

Tot slot constateren wij dat de prioriteiten en thema's die in de uitvoeringsagenda zouden moeten terug komen niet overeen komen met de ambities in de visie.

Antwoord

De Provincie heeft de thema's in de Uitvoeringsagenda gewijzigd. De keuze voor de vier opgaven komt voort uit de gesprekken met de maatschappelijke partners, het zijn dus niet zozeer de opgaven van de Provincie alleen maar de gezamenlijke opgaven zoals de maatschappelijke partijen deze voor ogen zien. En we verwachten dat met deze focus op de vier opgaven we de meeste winst boeken voor de komende vijf tot vijftien jaar.

A23 Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden**1. Groenblauwe structuur**

De Regio vraagt de Provincie of er budgetten aan de Landschapstafels ter beschikking worden gesteld voor meerjarenafspraken met de Landschapstafels.

Antwoord

De toekenning van nieuwe budgetten voor de Landschapstafels ligt op het bordje van het nieuwe College. Momenteel wordt gesproken met de Landschapstafels over de rol van de bijdrage aan de realisering van de Uitvoeringsagenda en de doorontwikkeling van de Landschapstafels. De gesprekken met de Regiegroepen en de Landschapstafels zal begin 2019 worden gecontinueerd. Daarnaast richt de Provincie zich op de vorming van coalities rondom de opgaven. De vier maatschappelijk opgaven in de uitvoeringsagenda zijn hierbij het vertrekpunt. Vervolgens zoeken we partners / coalities die willen bouwen aan vitale coalities om de gestelde opgaven, wanneer mogelijk gecombineerd met opgaven op andere thema's, aan te pakken. De opgaven zijn daarmee leidend en legitimeren de inzet van de Provincie.

3B Overige bestuursorganen

B1 Gezamenlijke ambtelijke reactie van de waterschappen

1. Concreet

De visie is wel erg algemeen, weinig concreet en bevat veel tekst en weinig beeld. Het zou helpen als het wat korter, energiever, concreter, en beeldender zou worden gemaakt met voorbeelden. Maak het vooral concreter.

Antwoord

De Visie vormt de streep aan de horizon en vormt een levend document. De Visie is bedoeld als een kapstok voor ons handelen, een houvast voor nadere afspraken. Het concreet maken van deze afspraken willen wij in overleg met onze partners doen. De plek om deze concreetheid uit te werken vindt plaats binnen de Uitvoeringsagenda. Hier zullen wij ook de rol van de provincie benoemen, in het hoofdstuk Realisatiestrategie.

2. Definitie groenblauw

Neem aan het begin een duidelijke definitie op van "groenblauw" en waarom het belangrijk is. Iedereen heeft er wel een beeld bij, maar het wordt in dit stuk zo vaak en voor zoveel dingen gebruikt dat het goed is duidelijk te maken wat precies wordt bedoeld.

Antwoord

De Provincie is het eens met de opmerking om een duidelijk definitie op te nemen voorafgaand aan de Visie. Hiervoor zal een begrippenkader worden opgenomen.

3. Specifieke gebieden op kaart

Vaak zijn basale vragen onduidelijk: geldt de visie gebiedsdekkend voor de hele provincie Zuid-Holland (zoals op pag. 24 staat), of toch specifiek over bepaalde gebieden? De aanwezigheid van kaartmateriaal (meer dan nu aanwezig) zou hierin bijvoorbeeld erg prettig zijn.

Antwoord

De Provincie deelt uw mening dat ambities uit de Visie meer spelen binnen specifieke gebieden. De Visie richt zich daarbij op de gehele provincie Zuid-Holland. In de Uitvoeringsagenda zal daarbij worden ingegaan op wat dit specifiek betekent voor bepaalde gebieden.

4. Landschapstafels

Met betrekking tot de sturing: Niet alle landschapstafels zijn momenteel effectief om tot afspraken over landschap te komen. Dit komt door zowel de geografische afbakening van gebieden in combinatie met de bestuurlijke organisatie. In deze tafel zijn ook niet alle relevante partners betrokken.

Antwoord

De Provincie is het eens met uw constatering dat de organisatie van de huidige Landschapstafels van elkaar verschilt. Wij zijn momenteel in gesprek met de Landschapstafels over de doorontwikkeling van de Landschapstafels. Wij zien in verband met de Uitvoeringsagenda een rol weggelegd voor onder meer de Landschapstafels. Dit onderwerp heeft om die reden ook centraal gestaan tijdens het door de provincie georganiseerde conferentie van de Landschapstafels op 28 november jl.

5. Chemische waterkwaliteit

De chemische waterkwaliteit van het oppervlaktewater ontbreekt volledig in de Visie. Terwijl dit het vertrekpunt is voor het ontwikkelen van groen en groenblauw. Op pagina 8 schrijft de provincie zelf "Schoon water is onmisbaar". In de Visie wordt nergens - behoudens in beperkte mate de KRW en zwemwater - iets over de waterkwaliteit gezegd.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat de chemische waterkwaliteit de basis is van een 'gezonde' groenblauwe leefomgeving. De Provincie wil samen met de waterschappen en andere gebiedspartijen werken aan het behalen van de waterkwaliteitsdoelen. De Provincie gaat graag om tafel met de waterschappen om hier invulling aan te geven. Verdere uitwerking hiervan zal plaatsvinden in de Uitvoeringsagenda.

6. KRW-doelstellingen

Om de KRW-doelstellingen in 2027 te behalen dienen maatregelen genomen te worden. Het is niet duidelijk hoe de provincie bij wil dragen aan het behalen van de doelstellingen c.q. het nemen van de maatregelen, welke rol ze daarbij wil vervullen, en wat concreet de bijdrage van de provincie aan het nemen van de maatregelen is. De KRW betreft een gedeelde bestuurlijke verantwoordelijkheid. Wij zouden graag dit samen met de provincie en partners willen uitwerken in de uitvoeringsagenda.

Antwoord

De Provincie gaat in het kader van de Uitvoeringsagenda graag met de waterschappen en partners in gesprek om afspraken te maken om de KRW-doelstellingen te behalen. De KRW-doelen maken integraal onderdeel uit van de doelen en ambities van de Visie.

7. Overig water

Voorts heeft in het lopende KRW-programma de provincie binnen de stroomgebiedsbeheerplannen eerder de verantwoordelijkheid genomen voor de uitwerking van de doelstellingen voor "Overig water", maar dit komt in dit stuk nergens ter sprake (ook niet in het beleidsarme deel bijlage 1).

Antwoord

De Provincie neemt haar verantwoordelijkheid als het gaat om eerder gemaakte afspraken. Dat geldt dus ook voor de uitwerking van de doelstellingen voor "Overig water". In het kader van de Uitvoeringsagenda zal dit concreet gemaakt worden. Al het bestaande beleid blijft onverkort gehandhaafd en maakt straks onderdeel uit van het provinciale omgevingsbeleid.

8. Landschapspark Zuidvleugel

Graag zien wij de relatie tussen bijvoorbeeld zes Regioprojecten van landschapspark Zuid Vleugel en de KRW: ons inziens zou de KRW hier belangrijk onderdeel van moeten zijn.

Antwoord

Wij zien het belang van de KRW-doelstellingen en vinden het eveneens belangrijk dat deze doelen integraal onderdeel worden in de uitwerking van de zes regioprojecten. De Provincie nodigt de waterschappen graag uit om mee te denken over de uitvoering hier van.

9. Waternatuurdoelen

"Nieuw beleid" vooral het groen wordt genoemd en niet het blauw of water gerelateerde natuur (wel op het water, maar niet de verbetering van (de ecologische) kwaliteit van het water zelf). We suggereren om in de Visie duidelijker waternatuurdoelen te benoemen of in de uitvoeringsagenda als actie op te nemen. Je zou bijvoorbeeld kunnen denken aan een Natte Natuur Netwerk Zuid-Holland. Ook zou dit handvatten kunnen bieden voor de gewenste belevingswaarden van water

Antwoord

Waternatuurdoelen zijn een belangrijke voorwaarde om de ambities te behalen voor de Rijke Groenblauwe Leefomgeving, immers zonder blauw geen groen. Bestaand beleid omtrent water blijft daarbij onverminderd van kracht. Voor het benoemen van aquatische natuurdoelen kijken wij graag met onder meer de waterschappen en de sportvisserij organisaties wat de mogelijkheden zijn.

10. Zwemwaterlocaties

De provincie wil graag meer zwemwaterlocaties aanwijzen. Echter de locaties die we nu hebben kunnen we al niet blauwalgvrij krijgen. We zouden, gezien de toenemende temperaturen door klimaatverandering meer willen inzetten op gezondere zwemwaterlocaties en niet perse op meer.

Antwoord

De Provincie is het eens met de opvatting van de waterschappen om eerst de kwaliteit van bestaande zwemwaterlocaties op orde te krijgen, alvorens er nieuwe locaties worden aangewezen. Wij beseffen dat de komende jaren onze energie in het verbeteren van de kwaliteit zal zitten. Onze stip op de horizon blijft echter overeind.

11. Exotenbestrijding

Bij alle waterschappen zorgen exoten voor knelpunten in de (ecologische) waterkwaliteit. Een goede samenwerking tussen rijk, provincie en waterschappen ontbreekt nu op dit punt en is zeer noodzakelijk om effectief te zijn bij de exotenbestrijding.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat goede afstemming tussen Rijk, Waterschappen en Provincie noodzakelijk is voor de bestrijding van exoten en gaan graag op uw initiatief dit gesprek aan..

12. Klimaatadaptatie

In hoofdstuk 3 wordt klimaatadaptatie en de woningbouwopgave benoemd bij de beschrijving, maar wederom wordt dit onderdeel in de Visie niet omgezet. We realiseren ons dat dit als beleidsrijke onderdeel apart wordt uitgewerkt. Maar de vraag is hoe meer groenblauw kan helpen bij klimaatbestendig maken van de regio?

Antwoord

Het groenblauwe netwerk helpt bij het tegengaan van onder meer hittestress in steden. De Provincie ziet kansen om met de voorstellen uit het landschapspark Zuidvleugel groenblauw in te zetten en hiervoor concrete voorstellen te doen in de uitvoeringsagenda.

13. Vaarrecreatie

Het Hoogheemraadschap van Delfland voert op dit moment een pilot uit naar de kansen om ecologie en vaarrecreatie op een goede manier te combineren en wat het effect is van vaarverkeer op de ontwikkeling en aanwezigheid van aquatische ecologie. Het zou goed zijn om dit te benoemen en dit onderzoek te onderschrijven als urgente kennisontwikkeling. Wat betreft het uitbreiden en verbinden van vaarroutes: betrek de waterschappen in dit proces: zij kunnen beoordelen of het watersysteem hiervoor geschikt is (diepgang, veiligheid, ecologie).

Antwoord

De Provincie begrijpt dat het investeren in het vaarrouthenetwerk een impact heeft op de ecologische (water)kwaliteit. De Provincie zal bij uitbreiding en verbinding van vaarroutes de waterschappen dan ook actief betrekken; ook zal de provincie de uitkomsten van de pilot van Hoogheemraadschap van Delfland meenemen in de ontwikkeling van vaarrecreatie. De vaarrecreatie moet daarbij niet ten koste gaan van de aquatische ecologie door het vaarverkeer. Dit zal worden opgenomen en gewijzigd voor de vaststelling van de Visie.

14. Bodemdaling

Bij het terugbrengen van de maatschappelijke kosten inclusief de CO2-emissie is een verbinding met de genoemde landbouwtransitie naar meer circulaire bedrijfsvoering zoals ook LNV beoogt essentieel. Terecht wordt erkend dat nieuwe businessmodellen vaak lokaal maatwerk is en waterschappen zijn bereid daaraan bij te dragen. We missen in hoofdstuk 5 daarbij wel het tegengaan van de CO2-uitstoot en uitspoelen van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater.

Antwoord

De Provincie deelt de mening van de waterschappen dat bodemdaling een brede maatschappelijke opgave is die een aanpak vergt met veel van de stakeholders. Hiervoor is een genoemde transitie van de landbouw noodzakelijk. Dit zal verder zijn plaats krijgen in de hoofdoggave verduurzamen landbouw die een plaats in de Uitvoeringsagenda heeft. De provincie is blij dat de waterschappen bereid zijn om bij te dragen aan het leveren van maatwerk voor nieuwe businessmodellen. Verdere uitwerking van het onderwerp bodemdaling zal te vinden zijn in het hoofdoggave 'Verduurzamen landbouw' in de Uitvoeringsagenda.

15. Verzilting

Als gevolg van klimaatverandering is het de verwachting dat er sprake zal zijn van toenemende tekorten aan zoetwater en een toename van verzilting. Dit heeft gevolgen voor onder meer de landbouw, maar ook voor bijvoorbeeld natuur. In de visie zou sterker naar voren moeten komen dat beschikbaarheid van voldoende zoetwater en/of optrede verzilting bepalend zijn voor het al dan niet faciliteren van diverse gebruiksfuncties (zoals landbouw en natuur).

Antwoord

De Provincie erkent het belang van de beschikbaarheid van voldoende zoetwater. De Provincie streeft daarbij naar een waterkwaliteit die optimaal is voor de leefomgeving en economie. Het gaat hierbij ook om voldoende zoetwater voor landbouw en natuur. Zorgen voor en verkennen van alternatieven voor voldoende beschikbaarheid van (zoet)water krijgt in de Uitvoeringsagenda een plaats.

16. Circulair

in h.2 (pag. 6) wordt circulair als separaat beleidsrijk thema benoemd, terwijl het eerder een nieuwe richtinggevende ontwikkeling of uitgangspunt zou moeten zijn in deze Visie.

Antwoord

Circulariteit biedt de groenblauwe leefomgeving kansen voor verschillende thema's om te ontwikkelen richting duurzaamheid. Daar waar mogelijk sluiten we de ketens, we willen daarbij samenwerken met andere partners. Net als met Dunea willen wij ook met de andere drinkwaterbedrijven, waterschappen en andere stakeholders opzoek gaan om de watercyclus te sluiten. Met een circulaire landbouw verwachten we de emissie van stoffen naar lucht en water terug te dringen. In de Uitvoeringsagenda werken we dit verder uit. Circulair in de breedte is echter geen doel op zich binnen de Visie. De Visie beperkt zich tot de bijdragen vanuit en voor groen en blauw. Andere factoren zullen in separate beleidsstukken, zoals de circulaire economie of de energieagenda, worden benoemd.

17. Hollandse Plassengebied

Het Hollands Utrechts Plassengebied bevindt zich toch in de provincie Utrecht (voor het eerst genoemd op pagina 6)? Ook wordt er in het document gesproken over het Hollands plassengebied. Is dit hetzelfde gebied? Het is verwarrend of hier hetzelfde gebied wordt genoemd, of dat dit twee verschillende gebieden zijn.

Antwoord

Het Hollandse Plassengebied is een aaneenschakeling van gevarieerde plassen. Het Hollands Plassengebied beslaat grofweg de driehoek Amsterdam – Leiden – Utrecht en ligt in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. Goede afstemming met de andere provincies is hiervoor dus noodzakelijk.

18. Nieuw beleid

Opmerkingen aangaande het lijst je 'Nieuw beleid', ook in opgenomen willen hebben de KRW met daarbij ook bedoeld de overige wateren en niet de waterlichamen alleen.

Antwoord

De Provincie begrijpt de toevoeging van de Waterschappen, hier zal aandacht voor zijn in verdere uitwerking.

19. Waterkeringen

De begrenzing van N2000 gebieden moeten hard worden aangegeven volgens een gerechtelijke uitspraak. Een lijn zeewaarts, hoe leg je die in het veld vast?

Vraagt in de uitvoering een goede afstemming. Graag vermelden dat dit in goede afstemming moet plaatsvinden met alle stakeholders.

Antwoord

De Provincie is het eens met de uitspraak van de waterschappen. Voor een dergelijke wijziging zal er een afstemming zijn met de stakeholders van het betreffende gebied.

20. Ruimte kust en water

"De kust en het water bieden nog genoeg ruimte." Hoe verhoudt zich dit met de uitbreiding van b.v. NNN op het strand en de wens om delen van het strand te betrekken bij N2000 gebied?

Antwoord

De Provincie erkent dat er bij de kust een recreatiedruk ontstaat op een aantal gebieden. De Provincie wil zonering van de recreatie stimuleren zodat de druk op de kwetsbare natuurgebieden afneemt. De uitbreiding van recreatie op het strand en het water zal niet ten koste moeten gaan van beschermde natuurgebieden. Gemaakte afspraken omtrent beschermde natuurgebieden blijven onverminderd van kracht.

21. Tekst circulair

Pagina 10, laatste zin, hier wordt geschreven over “Stad en ommeland”, waardoor de lezer het gevoel kan krijgen een Visie van de Provincie Groningen te lezen. In Holland spreken we eerder van “buitengebied”, “(landelijke) omgeving” of “landschap”.

Pagina 12, laatste zin loopt niet goed.

Hoofdstuk 2: hier wordt steeds gesproken van een “Gap”. Waarom een Engels woord gebruiken als we hier gewoon Nederlandse woorden als “gat”, “kloof” of “verschil” voor hebben?

Antwoord

De Provincie herkent zich niet in de uitspraak over ‘Stad en ommeland’ en laat deze ongewijzigd in de Visie, dit geldt ook voor het woord ‘Gap’. De Provincie zal wel de laatste zin van Pagina 12 herschrijven en aanpassen voor de vaststelling van de Visie.

22. Tekst chemische waterkwaliteit

Hfsk 1, blz 4, alinea 6: bij natuurlijk kapitaal ontbreekt het item “oppervlaktewater van goed kwaliteit”

Hfsk 5, blz 15, alinea 3: hier wordt de glastuinbouw genoemd als smaakmaker, maar ambities voor deze sector worden niet beschreven. Het is een gemiste kans dat het afsprakenkader emissieloze kas niet wordt genoemd.

Hfsk 5, blz 19, alinea 3: bij nieuw beleid wordt het sluiten van grondstoffenkringlopen in de landbouw niet genoemd. Is dat omdat het bestaand beleid is? In dat geval zou de Visie versterkt worden, als wordt beschreven wat al bereikt is met het bestaande beleid en hoe hierop wordt voortgeborduurd.

Antwoord

De Provincie deelt de mening van de waterschappen en zal de toevoegingen meenemen in de Visie.

Hfsk 6, blz 20, alinea 1: aangeven wordt dat het bronbeleid van stikstof wordt toegepast. Niet duidelijk is of dat ook het verminderen van bemesting inhoudt.

Antwoord

De Provincie hecht er waarde aan om samen met de partners het bronbeleid voor stikstof uit te werken.

Hfsk 8, blz 29, 2e alinea: bij “rollen provincie” wordt geen melding gemaakt van de bevoegdheden/sturingsmogelijkheden in het ruimtelijk spoor. Dat is een gemiste kans omdat daar de provincie mogelijk het verschil kan maken in o.a. het landbouwdossier (bijv: bodemdaling en waterkwaliteit).

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat zij het verschil kan maken door gebruik te maken van verschillende bevoegdheden en sturingsmogelijkheden. De Provincie maakt de bevoegdheden en sturingsmogelijkheden onderdeel van de Uitvoeringsagenda, hoofdstukken ‘realisatiestrategie’ en ‘instrumenten opgedragen inzetten’.

Hfsk 8, blz 30, 2e alinea: de provincie verwacht met de uitvoeringsstrategie doorbraken, onder andere voor de duurzame landbouw. Dat is mooi. Graag concreter toelichten hoe de genoemde samenwerkingsverbanden deze doorbraken gaan bereiken.

Antwoord

De gestelde ambities in onder meer de landbouw kan de provincie niet alleen bereiken, noch één van onze partners lukt dit. Hiervoor werken wij aan daadkrachtige coalities voor de verschillende opgaven. Dit zal gedurende het volgende jaar meer vorm krijgen. Dit wordt in de Uitvoeringsagenda verder uitgewerkt.

23. Tekst waterhuishouding

Laatste zin: “de trend om tuinen te betegelen beperkt de groei van biodiversiteit. Dat geldt ook voor klimaat-neutrale aanpassingen aan woningen”. Je kunt dit lezen als: klimaat neutrale aanpassingen beperken de biodiversiteit aan woningen. We vermoeden dat u dit niet bedoelt.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat de zin voor verwarring zorgt en past deze aan.

24. Natura 2000

De ruimtelijke bescherming van Natura 2000 gaat uit van het “nee, tenzij” principe. De Omgevingswet gaat juist uit van “ja, mits”. Hoe wordt Natura 2000 in de nieuwe omgevingswet gecontinueerd/beschermd?

Antwoord

De bestaande verplichtingen (o.a. wet natuurbescherming) blijven de basis voor het natuurbeleid. De Visie kan worden gezien als een verbreding van het huidige beleid met de zogeheten ecosysteemdiensten (diensten van de natuur voor de mens) zoals in de millennium assessment en Europees beleid rond biodiversiteit afgesproken. Mede gezien de aard van de Provincie (sterk verstedelijkt) en het Europees tweesporenbeleid rond biodiversiteit (behoud biodiversiteit en behoud ecosysteemdiensten voor 2020) zijn wij het niet met uw opvatting eens dat de provincie hier een mindere verantwoordelijkheid heeft.

25. Tekst bodemdaling

H5, p15, laatste alinea: de complexiteit van de veeteelt in diepe veengebieden. Svp minder omslachtig opschrijven.

Antwoord

De Provincie neemt kennis van deze opmerking, maar ziet onvoldoende redenen om deze aan te passen.

H5, p16. Al 3: er zijn meer oorzaken voor bodemdaling: veenoxidatie, inklinking door grondwateronttrekkingen, inklinking door belasting en delfstofwinning. In het landelijk gebied is veenoxidatie een belangrijke oorzaak, maar de andere oorzaken spelen hier wellicht ook een rol.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat er meerdere oorzaken een rol kunnen spelen bij bodemdaling. De tekst geeft hier slechts een aantal voorbeelden van.

Pagina 8 alinea 2 staat vermeld “schoon water is onmisbaar”. Dit is ook niet volledig. Ik zou er “voldoende schoonwater is onmisbaar” van maken.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat het gaat om voldoende schoon water en past de Visie hierop aan..

B2 Landschapstafel IJsselmonde

1. Druk op natuur

De provincie begrijpt het standpunt van de landschapstafel IJsselmonde wat betreft de grote druk op de natuur en de beperkte recreatiemogelijkheden. Samen met de landschapstafel en of betrokken partijen wil de provincie naar mogelijkheden om voldoende groen te creëren, waarbij functies in de omgeving gecombineerd kunnen worden. Strategische keuzes en verdere concretisering zal in het gebied worden gedaan. In de Uitvoeringsagenda wordt dit beschreven.

Antwoord

De Provincie begrijpt het standpunt van de landschapstafel IJsselmonde wat betreft de grote druk op de natuur en de beperkte recreatiemogelijkheden. Samen met de landschapstafel en betrokken partijen wil de Provincie mogelijkheden verkennen om voldoende groen te creëren, waarbij functies in de omgeving gecombineerd kunnen worden. Strategische keuzes en verdere concretisering zal in het gebied worden gedaan. In de Uitvoeringsagenda wordt dit beschreven.

2. Integraliteit

Wij verwachten dat u, ook in eigen huis, de groene ambities met groot gewicht naar voren brengt in discussies over andere functies (zoals woningbouw, mobiliteit en energietransitie).

Antwoord

De ontwerp Visie heeft invloed op meerdere beleidsterreinen van de Provincie. Wij werken dan ook binnen de Provincie samen met collega's vanuit verschillende afdelingen. Wij zijn ons bewust van andere urgente beleidsopgaven en hebben de grootschalige transitie daarom centraal gezet in de Uitvoeringsagenda: waaronder de klimaatsverandering, de energietransitie, de verstedelijking en het keren van de neergang van de biodiversiteit. In de Uitvoeringsagenda zetten we ons in om de transitie zodanig te ontwerpen dat ze bijdragen aan de rijke groenblauwe leefomgeving.

3. Financiële middelen

Wij hopen dat de speerpunten van de Landschapstafel IJsselmonde en andere elementen uit onze visie de komende jaren weer op financiële middelen van de provincie mogen rekenen zodat dit deel van het metropolitaans Landschapspark Zuidvleugel verder kunnen versterken.

Antwoord

De Provincie is blij met de inzet van de landschapstafels. In de Uitvoeringsagenda geven we het opgavegericht werken nader vorm, waarbij we prioriteiten stellen. De landschapstafels worden in 2019 uitgenodigd bij te dragen aan deze opgaven.

B3 Landschapstafel Rijn- en Veenstreek

1. Natuurlijke leefomgeving

Wij verzoeken u de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving' als leidraad te gebruiken. Wij vragen u dit niet alleen te doen voor uw Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving, maar ook voor verdere gebiedsontwikkeling en de uitvoeringsagenda.

Antwoord

De Provincie juicht de samenwerking van de Hart van Holland-gemeenten aan de uitvoering van de Regionale Agenda Omgevingsvisie 2040 toe. Voor de Rijke Groenblauwe Leefomgeving zijn wij benieuwd naar de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving', maar ook naar de overige thema's vanwege de ruimtelijke impact die zij hebben. De provincie kijkt met interesse naar de uitkomsten van de te onderzoeken toekomstige ontwikkelingen., welke een meerwaarde heeft voor de verdere vorming van de groenblauwe leefomgeving. Wij zien voor de uitkomsten een plaats weggelegd in de ontwikkeling van de Uitvoeringsagenda en onderschrijven het belang van deze samenwerking. zien wij uw voorstellen voor dit thema en de uitwerking hiervan in de gebiedsagenda tegemoet.

2. Recreatie en toerisme

Vanuit Rijn- en Veenstreek ligt de focus op het stimuleren van recreatie en toerisme in de regio. Biodiversiteit is hier een belangrijk onderdeel van. Een rijke stofferings van het Landschap is aantrekkelijk om in te recreëren. In de opgestelde ambities (bijlage 3) komt de rol van recreatie en toerisme beperkt terug, terwijl dit een cruciaal aspect is voor het verbeteren van de natuurlijke leefomgeving. De landschapstafel Rijn- en Veenstreek wil graag op basis van de nu opgedane ervaringen verder werken na 2020 en hoopt dat de provincie hierin blijft investeren.

Antwoord

De Provincie erkent het belang van recreatie en toerisme voor het verbeteren van de natuurlijke leefomgeving. In de Visie komt het belang van combineren van functies naar voren. Biodiversiteit zien wij daarbij ook als belangrijk onderdeel van recreatie. Zo willen wij ook samen met u en andere partners zoals de waterschappen de potentie benutten van dijken, waterlopen en erfgoedlijnen. Dit komt verder concreet terug in de Uitvoeringsagenda.

B4 Holland Rijnland

1. Natuurlijke leefomgeving

Wij verzoeken u de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving' als leidraad te gebruiken. Wij vragen u dit niet alleen te doen voor uw visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving, maar ook voor verdere gebiedsontwikkeling en de uitvoeringsagenda.

Antwoord

De Provincie juicht de samenwerking van de Hart van Holland-gemeenten aan de uitvoering van de Regionale Agenda Omgevingsvisie 2040 toe. Wij zijn benieuwd naar de uitwerking van het thema 'Natuurlijke leefomgeving', maar ook naar de overige thema's aangezien deze een ruimtelijke impact hebben. De Provincie kijkt met interesse naar de uitkomsten van de te onderzoeken toekomstige ontwikkelingen, welke een meerwaarde heeft voor de verdere vorming van de groenblauwe leefomgeving. Wij zien voor de uitkomsten een plaats weggelegd in onze Uitvoeringsagenda en onderschrijven het belang van deze samenwerking. Graag praten wij mee over het thema en de uitwerking hiervan in de gebiedsagenda.

2. Integrale benadering ruimtelijke opgaven

Holland Rijnland verzoekt de Provincie per gebied integraal en gebiedsgericht te bekijken en bij de uitwerking maatwerk toe te passen.

Antwoord

De Provincie wil samen met de partners in overleg treden om een gebiedsgerichte uitwerking – waarbij integraliteit en maatwerk centraal staan - mogelijk te maken.

3. Natuurwaarden en toerisme

Holland Rijnland verzoekt de Provincie breder te kijken dan natuurwaarden en toerisme.

Antwoord

De Provincie erkent het belang van recreatie en toerisme voor het verbeteren van de natuurlijke leefomgeving. Het aangehaalde voorbeeld met betrekking tot bereikbaarheid en toegankelijkheid vinden wij aansprekend en passend binnen de Visie. In de Visie komt het belang van combineren van functies naar voren. Biodiversiteit zien wij daarbij ook als belangrijk onderdeel van recreatie. Zo willen wij ook samen met u en andere partners zoals de waterschappen de potentie benutten van dijken, waterlopen en erfgoedlijnen. Dit komt verder concreet terug in de Uitvoeringsagenda.

B5 Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond, Hollands Midden, Haaglanden en Zuid-Holland Zuid

1. Procesafspraken

De veiligheidsregio's worden, in lijn met de voorgestelde procesafspraken rond de modulaire beleidsontwikkeling, graag uitgenodigd om gezamenlijk te onderzoeken hoe deze integratie het beste kan worden vormgegeven. Daarnaast hebben wij van de gelegenheid gebruik maken om deze voorgestelde procesafspraken te 'verzilveren' in concrete samenwerkingsafspraken. Op deze wijze kan de voorgestelde participatieve beleidsontwikkeling verder worden ingevuld.

Antwoord

De Provincie gaat graag in gesprek met de veiligheidsregio's om te onderzoeken hoe deze beleidsrijke onderdelen het beste vorm gegeven kunnen worden. Hiervoor zullen de veiligheidsregio's worden uitgenodigd voor de bijeenkomsten van de Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

3C Overige instanties

C1 Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO)

1. Verwachting

In het algemeen willen de agrarische partners opmerken dat de Visie helaas niet overeenkomt met de geschetste verwachtingen. De verwachtingen voor wat betreft de inhoud van onderwerpen, toekomstgerichtheid en de opbouw van het stuk waren voor ons hoger.

Antwoord

De Visie is opgebouwd na een intensief traject met vele partners. De Visie vormt een stip aan de horizon, de route waarlangs deze stip wordt bereikt zal samen met alle partners in de Uitvoeringsagenda uitgewerkt worden. De door u gevraagde concretisering zal daarin vorm krijgen. De Visie is gericht op nieuw beleid. Al het beleid dat niet verandert blijft onverkort gehandhaafd en maakt straks onderdeel uit van het provinciale Omgevingsbeleid. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het Ambitiedocument Landbouw dat de provincie eerder heeft vastgesteld en dat momenteel in uitvoering is. De Provincie neemt kennis van deze opmerking.

2. Thematische overlap

Voor de opbouw van de Visie willen wij de opmerking maken dat er in de Visie gekozen is voor thema's die elkaar met regelmaat overlappen. Dit heeft als gevolg dat de teksten als geheel niet erg gestructureerd zijn en er meerdere malen in herhaling gevallen wordt maar er toch net verschillende nuances in aangebracht worden.

Antwoord

De Provincie neemt kennis van deze opmerking.

3. Landschap

Op dit moment wordt er veelal gesproken over natuur en landschap, waarbij het agrarisch gebied als landschap bestempeld wordt. Wij zijn van mening dat zowel natuur als agrarisch gebied onder landschap behoren. Natuur behoort daar geen uitzonderingspositie in te krijgen. Beide onderdelen dragen immers bij aan de groenblauwe leefomgeving.

Antwoord

De Provincie is het eens met de opvatting van de LTO dat zowel natuur als het agrarisch gebied onder het landschap behoren. Daar waar in het verleden nog een bijna strikte scheiding bestond tussen deze beide functies, zien we een steeds grotere integraliteit waarbij een belangrijke inhoudelijke afhankelijkheid aanwezig is. Wij vinden het belangrijk dat ontwikkelingen voortborduren op deze integratie binnen de opgave landschap en landbouw door het verder versterken van de balans tussen landschap en landbouw.

4. Basisvoedsel

In dit hoofdstuk geeft u eveneens aan dat u ernaar streeft om het basisvoedsel in de eigen provincie te telen. In principe gebeurt dit ook al. Echter, marktwerking zorgt ervoor dat veel producten geïmporteerd worden met als gevolg dat er veel buitenlandse producten in de retail te vinden zijn en de Zuid-Hollandse producten op hun beurt worden geëxporteerd. In onze ogen kan dit alleen veranderen als de retail niet altijd voor de laagste prijs kiest en de consument expliciet vraagt naar Zuid-Hollandse producten.

Antwoord

De Provincie erkent dat dit principe in belangrijke mate wordt bepaald door een marktwerking waarvoor geen provinciegrenzen gelden. Tegelijk zien we binnen de verschillende voedsel families al goede voorbeelden maar beseffen wij ons dat dit geen oplossing is voor de hele sector.

5. Circulair

Volledige circulariteit moet niet het doel op zich worden binnen een provincie, maar óf op een groter schaalniveau óf met een focus op duurzaam en hergebruik van bronnen. Stimuleer deze ingezette lijn en denk daarvoor juist over provinciegrenzen heen.

Antwoord

Het streven naar circulariteit vormt een van de kansen voor de sector om te ontwikkelen richting duurzaamheid. De Provincie erkent dat helder moet worden wat verstaan wordt onder volledige circulariteit en op welk schaalniveau dit opgepakt moet worden. In het kader van de Uitvoeringsagenda verkennen we samen met LTO en de sector de reikwijdte van deze ambitie.

6. Natuurkennis

Het benoemen van landschap past beter in deze formulering om kinderen en jongeren te kunnen voorlichten over natuur én de herkomst van het voedsel en groen. Steeds meer ondernemers zetten zich in voor educatie waarbij zowel de herkomst van het voedsel en groen als het beheer en onderhoud van het landschap in de breedste zin van het woord aan bod komen.

Antwoord

De integratie van gezonde voedingsstoffen, groen en landschap komt terug in de ambitie landschap en duurzame landbouw. De Provincie juicht toe dat steeds meer ondernemers zich inzetten voor educatie, waarbij kinderen en jongeren meer te weten komen over de herkomst van voedsel en het beheer en onderhoud van het landschap. .

7. Bewustwording duurzaam produceren

Gezond voedsel en voldoende groen zijn essentiële componenten voor een gezonde leefomgeving. Tot op heden is de trend dat de consument dit wenst voor de laatste prijs. Zoals hierboven beschreven produceert de Zuid-Hollandse agrariër al zeer duurzaam. Echter, het is van belang de consument bewust te maken van het feit dat voor een volgende stap in het duurzamer produceren van voedsel en groen een hogere prijs door hen betaald moet worden. Tot op heden levert verduurzaming financiële resultaten op door bijvoorbeeld kostenbesparing, maar voor koplopers die al veel stappen gezet hebben, levert een volgende vergaande stap nauwelijks financiële voordelen (meer) op voor de ondernemer.

Antwoord

De Provincie erkent dat er een level playing field is, daarom zal de Provincie in het kader van de Uitvoeringsagenda in ieder geval samenwerken met de aangrenzende provincies. Daarnaast is de situatie in de Zuid-Holland niet te vergelijken met de situatie in bijvoorbeeld de Provincie Groningen. De (gebieds-) eigen omstandigheden vragen om een eigen aanpak en de uitgangspunten van level playing field mogen daarbij niet belemmerend werken. Conform de Visie werkt de Provincie aan het verduurzamen van de landbouw- en voedselketen en zoeken wij naar nieuwe verdienmodellen om de agrarische sector financiële armslag te geven voor verduurzaming, investeren in biodiversiteit en continuïteit in de opvolging.

8. Stadslandbouw

Stadslandbouw krijgt een prominente plek om het groenblauw in en om de stad te bevorderen. In principe is dit positief om de burger in aanraking te laten komen met voedsel- en groenproductie, alhoewel (boerderij)educatie hier een nog sterkere rol kan vervullen, en het sociale aspect van elkaar ontmoeten rondom het thema voedselproductie. Toch willen we hierbij wel opmerken dat we stadslandbouw alleen op beperkte schaal toelaatbaar vinden.

Antwoord

Het is belangrijk om met elkaar te definiëren wat verstaan wordt onder stadslandbouw. Op basis daarvan kan in samenwerking en goede invulling worden gegeven aan het streven naar de ontwikkeling van stadslandbouw. De uitwerking hiervan zal betrokken worden in de Uitvoeringsagenda.

9. Controle

Ons advies is om ook voedselproductie door stadslandbouw te toetsen op voedsel- en productveiligheid.

Antwoord

Wij zijn het eens met LTO dat de voedselproductie door de stadslandbouw ook gecontroleerd moet worden op voedsel- en productveiligheid.

10. Waterrecreatie

Wij willen u erop wijzen dat een toename van waterrecreatie ook negatieve effecten op het watersysteem, landbouw en natuur kan hebben. Een voorbeeld hiervan is afkalving van de kanten of verstoring van rust in natuurgebieden. Wij zijn van mening dat het opnemen van bepaalde randvoorwaarden van belang is.

Antwoord

Wij delen de mening dat de integratie van waterrecreatie in het agrarisch landschap geen onoverkomelijke negatieve effecten met zich mag meebrengen. Hiervoor is het noodzakelijk dat de uitwerking in goed overleg plaatsvindt en dat de noodzakelijke randvoorwaarden vooraf worden bepaald. In de context van de Uitvoeringsagenda zullen hierover afspraken gemaakt worden.

11. Landschap en duurzame landbouw

Er wordt geschetst dat landschap en duurzame landbouw los van elkaar staan. Dit terwijl landbouw een onderdeel van het landschap is en wel als beheerder en onderhouder.

Antwoord

Het landschap betreft een groter gebied dan alleen het agrarisch gebied, het gaat immers om het totaal van (bestaande) groengebieden, waterlopen, etc. én het agrarisch gebied. In de Visie is ervoor gekozen om de landbouw afzonderlijk te duiden omdat we vinden dat met name de balans tussen de landbouw, natuur en landschap aandacht vergt, dit tot het ecologisch systeem in de landbouwgebieden weer op orde is. Wij zijn het met u eens dat de rol van de landbouw als beheerder en onderhouder van het landschap van belang is.

12. Herstel van de balans

Vervolgens stelt u dat de balans tussen landbouw, natuur en landschap wordt hersteld. Wij zijn het hiermee oneens, we kunnen immers niet terug naar de oude situatie met de huidige ontwikkelingen. Dit neemt niet weg dat er gewerkt moet worden aan verbetering van de biodiversiteit. Wij zijn van mening dat minder harde grenzen tussen natuur en landbouw en het zoeken naar slimme combinaties van landbouw, water en natuur - zoals LTO Noord onder meer onderzoekt in het gezamenlijke project Waterpark Zuid-Holland - hier een bijdrage aan kan leveren.

Antwoord

Bij deze ambitie is het geenszins de bedoeling om terug te keren in een oude situatie. Integendeel, de Provincie wil samen met de sector zoeken naar mogelijkheden van verduurzaming waarbij nieuwe verdienmodellen worden onderzocht en uitgewerkt. Dit maakt ook nieuwe samenwerkingsverbanden noodzakelijk (o.a. voedselketen, Groene Cirkels en een ketengerichte aanpak).

13. Natuurinclusieve landbouw

U spreekt over natuurinclusieve landbouw, iets wat in onze optiek onjuist is aangezien natuur-exclusieve landbouw niet bestaat. Maar om in deze termen verder te spreken is een bijdrage vice versa ook gewenst, door middel van landbouwinclusieve natuur.

Antwoord

Wij zijn het eens met LTO om niet in hokjes te denken, dit is het basis principe van de Visie waarbij gezocht wordt naar een vergaande mate van integratie. Deze uitwerking moet in samenspraak met de sector en ketenpartijen plaatsvinden met aandacht voor de consument.

14. Wie is wij

Vervolgens wordt er gesteld dat 'in nieuwe samenwerkingsverbanden verduurzamen wij de landbouw- en voedselketen en zoeken wij naar nieuwe verdienmodellen'. Wij vragen ons af wie 'wij' is in dit hoofdstuk, dit wordt namelijk niet consistent doorgevoerd in alle andere hoofdstukken. Daarnaast zijn wij van mening dat de transitie naar een duurzame sector van onderaf moet worden opgepakt, liefst in ketenverband.

Antwoord

Samenwerkingsverbanden zijn wat de provincie betreft per definitie 'wij', het gaat immers om een intensieve samenwerking van allen betrokken partijen die vallen onder de aanduiding wij. De Provincie wil daarbij niet een

kaderstellende partij zijn maar een opgavegerichte partij en kiest voor een aanpak waar nieuwe verdienmodellen een centraal onderdeel vormen.

15. Randvoorwaarden

Er wordt gesuggereerd dat natuurinclusieve landbouw in verdergaande vorm zelfrealisatie van natuurgebieden kan zijn. We missen hierbij de randvoorwaarde wat onder landbouw wordt verstaan: het op een economisch rendabele manier produceren van voedsel en groen zodat een inkomen verdiend kan worden.

Antwoord

In algemene zin stelt de Visie dat de overgang naar een natuurinclusieve landbouw vraagt om een verandering in houding en bedrijfsvoering bij agrarisch ondernemers, maar ook om veranderingen in de keten, in het gedrag van consumenten en bij de strategie van overheden. Daar waar het gepaard gaat met extensivering van de bedrijfsvoering of productiedaling (verhoogd waterpeil, lagere vee dichtheden, kruidenrijk gras) zijn nieuwe verdienmodellen en nieuwe (internationale) nichemarkten absolute noodzaak.

16. Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland (ANLb)

Naast het creëren en optimaliseren van de leefomstandigheden van de boerenlandvogels wordt gewerkt aan overige doelen die betrekking hebben op Agrarisch natuurbeheer. In de Visie zou het ANLb een belangrijke pijler moeten zijn voor het realiseren van de Rijke Groenblauwe leefomgeving.

Antwoord

Wij delen de mening van LTO dat ANLb een belangrijke pijler moet zijn voor het realiseren van de groenblauwe leefomgeving. ANLb in maakt onderdeel uit van het bestaande beleid en de uitvoering – samen met de collectieven – vindt momenteel plaats en maakt onderdeel uit van het bestaande beleid.

17. Getijdedynamiek

Getijdedynamiek en het versterken van de vismigratie heeft bepaalde ecologische voordelen. Echter, het brengt ook veel risico's met zich mee. Na de droogte van 2018 blijkt meer dan ooit dat de zoetwaterbekkens van levensbelang zijn. Zorg dat deze zoetwaterbuffers beschermd, benut en vergroot worden en blijven. Versterking van de ecologie op zich is goed, maar wel binnen randvoorwaarden qua effecten op de omgeving.

Antwoord

Wij delen deze opvatting van de LTO dat de zoetwatervoorziening op orde moet zijn voor landbouw, drinkwater en natuur. In de uitvoeringsagenda hebben we een verkenning aangekondigd naar een klimaatbestendige Visie op de delta van Zuid Holland.

18. Dijken en waterlopen

Daarop aansluitend wordt de potentie van onder andere dijken en waterlopen alleen gebruikt voor ecologie en recreatie. Juist deze gebieden lenen zich bij uitstek voor crossovers en een robuust ecosysteem. De agrarische sector (agrarische collectieven in het bijzonder) heeft de kennis en ervaring om hier invulling aan te geven.

Antwoord

Samen met de waterschappen en gemeenten en andere betrokken partijen zoals ook de agrarische sector benutten wij de potentie van dijken, waterlopen, erfgoedlijnen en andere landschapselementen voor ecologie, energie, infrastructuur en recreatie. Dat gebeurt door middel van de reeds bestaande praktijk van gebiedsprocessen en de uitwerking in een dijkenperspectief en het verder uitwerken van het Landschapspark Zuidvleugel.

19. Waterschappen

De waterschappen zijn verantwoordelijk, maar hebben van veel KRW doelen nog niet goed in beeld wat de bronnen zijn van de belastingen op het oppervlaktewateren. De agrarische partners vragen u als provincie om de waterschappen te stimuleren haalbare doelen te stellen, waarbij een goede analyse ten grondslag ligt over de bijdrage van diverse bronnen.

Antwoord

De Provincie is het eens met uw opmerking en zullen uw aanbeveling overnemen.

20. Faunabeleid

Het faunabeleid is naar onze mening erg eenzijdig verwoord, er ligt veel nadruk op mens en dierwelzijn. U spreekt over duurzaam faunabeheer, wij missen hier de verwijzing naar een verantwoord beheer en schadebestrijding van diersoorten om onder meer schade aan landbouwgewassen te voorkomen. Concreet stellen wij voor toe te voegen na de zin 'Wij vinden ... menselijke belangen' dat het faunabeheer moet worden afgestemd op de draagkracht en de (economische) activiteiten in een gebied.

Antwoord

In de eerste plaats merken wij op dat het bestaand beleid gehandhaafd blijft. Verder wordt bij het faunabeheer rekening gehouden met draagkracht en (economische) activiteiten in een gebied.

21. Biodiversiteit

Bij dit punt willen we toevoegen dat in het onderhoud van bermen nog veel te halen is voor de verbinding in de biodiversiteit tussen natuurgebieden. Wij zijn van mening dat de agrariërs hier een grote rol in kunnen spelen. Zij kunnen het beheer organiseren, ze hebben immers het materiaal al.

Antwoord

Recent onderzoek laat zien dat binnen het bijenlandschap het aantal soorten en aantallen met 34% is toegenomen. Voortbordurend op dit succes willen wij zeker de handschoen oppakken en samen met de agrarische sector zoeken naar mogelijkheden om het bijenlandschap te vergroten, onderhoud van bermen vormt wat de provincie betreft een belangrijk onderdeel van deze aanpak.

22. DAW-projecten

LTO Noord wil graag meer verbinding tussen de lopende DAW-projecten, financiering en betrokken organisaties en vraagt de provincie Zuid-Holland om een DAW-platform Zuid-Holland te initiëren. Samenwerking en verbinding kunnen resulteren in een betere programmatische aanpak, waarbij effectief gewerkt kan worden aan waterkwaliteit, waterkwantiteit en bodemkwaliteit door een toekomst-robuste agrarische sector.

Antwoord

De Provincie ziet een discussie over een DAW-platform niet als een onderwerp voor de Visie. Graag wil de Provincie met u bezien in hoeverre dit platform een rol kan vervullen bij de realisatiestrategie van de Uitvoeringsagenda.

23. Duurzame energie

Daarnaast is er ook geen visie over hoe om te gaan met andere ontwikkelingen in het landschap zoals duurzame energie. Wij achten het van belang een visie te hebben op de omgang van deze sterk opkomende invulling van het landschap, welke zeker effect heeft op het landschap, de biodiversiteit en de omgang met bodem en water in het bijzonder bij piekbuien.

Antwoord

Wij delen u mening dat een Visie noodzakelijk is op de omgang van de opkomende invulling van het landschap, waaronder energielandschappen, en zien de concrete uitwerking als onderdeel van de Uitvoeringsagenda.

24. Burger en Consument

Tot slot maken wij de opmerking dat de Visie erg gericht is op de burger en consument. Dit is goed zichtbaar in de grote hoeveelheid aandacht voor stadslandbouw en moestuinen terwijl dit het doel in het grotere geheel veel minder dient. De landbouw heeft zelf ook bepaalde uitdagingen waar agrariërs graag hulp bij krijgen. Ondernemen in een veranderend klimaat, maatschappij en omgeving in combinatie met het economisch toekomstbestendig houden van de onderneming, gaat druk geven op agrarisch ondernemers.

Antwoord

De Visie is gericht op de realisering van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Daarvoor is het noodzakelijk dat gekeken wordt naar stad én platteland. Het is derhalve noodzakelijk om met alle partijen goede

afspraken te maken waarbij de diverse uitwerking goed met elkaar in verband moeten staan en worden afgewogen. In de Uitvoeringsagenda heeft het verduurzamen van de landbouw derhalve een centrale plaats gekregen.

C2 Gemeenschappelijk reactie natuurorganisaties o.l.v. Natuur & Milieufederatie Zuid-Holland

1. Abstract

De ambities zijn op diverse fronten hoog en dit vinden wij erg positief. Wel is de Visie, en de daarin opgenomen ambities, op sommige punten vrij abstract

Antwoord

De Visie vloeit voort uit een dialoog met honderden netwerkpartners en is zo ambitieus dat we u en andere netwerkpartners hard nodig hebben om haar te concretiseren binnen programma's en bij de realisatie.

2. Instrumenten & sturing

Ook zullen de provinciale belangen en de daarbij behorende sturingsvarianten (zie blz. 29) en instrumenten scherp benoemd moeten worden

Antwoord

In de Uitvoeringsagenda zullen we in de hoofdstukken 'realisatiestrategie' en 'opgavegericht inzetten van instrumenten' dit verder uitwerken.

3. Leiderschap

Wij onderschrijven van harte de duidelijke oproep die tijdens de broedweek klonk en in de inleiding (blz. 3) wordt aangehaald: het is belangrijk dat de provincie leiderschap toont en invulling geeft aan de eigen verantwoordelijkheid.

Antwoord

De Provincie gaat haar verantwoordelijkheid niet uit de weg maar streeft -mede gezien de hoge ambitie- veel meer dan voorheen naar een samenwerking met bestaande én nieuwe partners.

4. Wettelijk kader

Het valt op dat er geen inleidende tekst is over het wettelijke kader en verplichtingen en verantwoordelijkheden die de provincie heeft ten aanzien van de groenblauwe leefomgeving (bijvoorbeeld vanuit de Wet natuurbescherming, het Landschapsverdrag van Florence etc.). Deze verplichtingen en verantwoordelijkheden zouden juist inzicht geven in de belangrijkste opgaven waar de provincie voor staat en waar de focus ten aanzien van ambities zou moeten liggen.

Antwoord

De bestaande verplichtingen blijven de basis voor het natuurbeleid. De omgevingsvisie van de Provincie en de inbreng van politiek en netwerkpartners hebben geleid tot een verbreding richting integrale kaders. In de Uitvoeringsagenda zal in het hoofdstuk 'opgavegericht inzetten van instrumenten' dit nader uitgewerkt worden.

5. Beleid andere overheden

In de ontwerpvisie wordt maar beperkt inzicht gegeven in hoe de voorgestelde ambities zich verhouden tot het beleid van andere overheden zoals het Rijk, andere provincies, waterschappen en gemeenten. Veel van de onderwerpen die in het werkdocument aan de orde komen beperken zich echter niet tot de provinciegrenzen, dus het leggen van relaties met het beleid van andere overheden is wel van belang.

Antwoord

Meer dan voorheen is naast de vertrouwde partners (gemeenten, Rijk en waterschappen) inbreng gevraagd en gekregen van wetenschap, andere beleidsvelden en grote maatschappelijke opgaves, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. De relatie met gemeenten is versterkt binnen de landschapstafels. Juist binnen de zogeheten groene cirkels willen wij met wetenschap en bedrijfsleven over de provinciegrenzen heen kijken. Daarnaast zijn er een aantal verkenningen in de Uitvoeringsagenda aangekondigd die samen met Rijk en buurprovincies tot stand komen.

6. Relatie provinciale omgevingsvisie

Over de relatie tussen de ontwerpvisie en de provinciale omgevingsvisie wordt bij de aanleiding wel iets gezegd, maar deze relatie wordt nog niet geheel duidelijk. Zal de Visie op de groenblauwe leefomgeving bijvoorbeeld uiteindelijk integraal en ongewijzigd worden opgenomen in de omgevingsvisie of worden er toch nog zaken gewijzigd?

Antwoord

De slag van sectoraal natuurbeleid naar een integratie met andere beleidsvelden is in de Visie gemaakt juist ten faveure van het opnemen in de omgevingsvisie. De nieuwe omgevingsvisie kan worden gezien als een levend document waar jaarlijks aanpassingen in mogelijk zijn. De Visie op de groenblauwe leefomgeving kan dan ook niet worden gezien als een ongewijzigde blauwdruk voor de komende dertigjaar.

7. Intrinsieke waarde natuur

Terwijl de intrinsieke waarde van natuur juist wel een uitgangspunt vormt van de Wet natuurbescherming (artikel 1.10) en de provincie belangrijke verantwoordelijkheden heeft op het gebied van bescherming en versterking van biodiversiteit, terwijl dat in veel mindere mate geldt voor bepaalde zaken die de mens ten goede komen. Wij verzoeken u dan ook om de intrinsieke waarde van natuur, alsmede uw Visie op de rol van de provincie daarin, alsnog in de Visie te benoemen.

Antwoord

De bestaande verplichtingen (o.a. wet natuurbescherming) blijven de basis voor het natuurbeleid. De Visie kan worden gezien als een verbreding van het huidige beleid met de zogeheten ecosysteemdiensten (diensten van de natuur voor de mens) zoals in de millennium assessment en Europees beleid rond biodiversiteit afgesproken. Mede gezien de aard van de provincie (sterk verstedelijkt) en het Europees tweesporenbeleid rond biodiversiteit (behoud biodiversiteit en behoud ecosysteemdiensten voor 2020) zijn wij het niet met uw opvatting eens dat de Provincie hier een mindere verantwoordelijkheid heeft.

8. Monitoring

In de ontwerpvisie wordt geen aandacht besteed aan monitoring van de voortgang van de realisatie van de ambities. Het is van belang dat hier bij de uitwerking van de Visie invulling aan wordt gegeven.

Antwoord

De Visie mag niet worden gezien als een programma. Monitoring komt aan de orde in de Uitvoeringsagenda hoofdstuk 'data-gedreven samenwerken'.

9. Participatie

Wij vragen u daarom ervoor te waken dat dit niet gebeurt en wij zijn zelf graag bereid om samen met u na te gaan hoe participatie een rol kan krijgen bij verdere implementatie en uitvoering van de Visie.

Antwoord

Wij vinden participatie zeer belangrijk. Participatie is niet ondergebracht in een apart hoofdstuk maar is een onderdeel geworden van alle hoofdstukken. Dit geldt ook voor de Uitvoeringsagenda.

10. Begrippenlijst

Het is belangrijk om een lijst met definities van begrippen op te nemen in de Visie. In het traject van de totstandkoming van de ontwerpvisie hebben wij gemerkt dat er regelmatig verwarring ontstaat doordat er soms verschillende beelden bestaan bij hetzelfde begrip.

Antwoord

De Provincie is het eens met uw opmerking, een begrippenlijst is toegevoegd aan de Visie om verwarring over onderwerpen te voorkomen.

11. Bredere scope

De groenblauwe visie lijkt echter een bredere scope te hebben dan de beleidsvisie groen. Het is niet duidelijk of de nieuwe visie daardoor ook (deels) aspecten van beleid uit andere visie vervangt (bijvoorbeeld op het gebied van milieu, water of landbouw).

Antwoord

De Visie is bedoeld als een aanvulling/verbreding van het huidige beleid. Daar waar niet genoemd vervangt de Visie geen aspecten van bestaand beleid.

12. Nuancering natuurdoelen

In de aanleiding (blz. 6) wordt aangegeven dat de uitvoering van het huidige natuurbeleid in relatie tot de internationale verplichtingen goed loopt. Dit wekt ten onrechte de suggestie dat het behalen van de internationale natuurdoelen binnen bereik ligt, terwijl dit nog zeer zeker niet het geval is.

Een nuancering is hier dus op zijn plaats omdat er nog een forse opgave resteert, wij verzoeken u om dit te vermelden.

Antwoord

Op dit moment laten wij met onze natuurpartners onderzoek doen naar de mate waarin we de internationale doelen halen en waar intensivering op nodig is. De uitkomsten verwachten we begin 2019. De verbreding van het natuurbeleid naar gebieden buiten de NNN is o.i. ook noodzakelijk om de internationale natuurdoelen te kunnen bereiken.

13. Koppeling hoofdstukken

Ook missen wij in dit hoofdstuk een duidelijke koppeling met de thematische hoofdstukken (3 tot en met 7) die volgen. Waarom zijn dit juist de thema's en dus opgaven die relevant zijn?

Antwoord

De genoemde ambities zijn naar voren gekomen na een intensief traject met onze partners, waaronder uw organisatie. Het zijn derhalve niet zozeer de provinciale ambities maar onze gezamenlijke ambities.

14. Verband gezondheid en natuur

Hoewel wij zelf overtuigd zijn van het positieve effect van natuur op gezondheid, zal dit niet voor iedereen een vanzelfsprekend verband zijn. Het is daarom van belang om het verband tussen natuur en gezondheid goed te onderbouwen met een nadere toelichting of bronverwijzing.

Antwoord

Het is de ambitie om samen met relevante partners de verbanden te onderbouwen en een gezamenlijk programma op te stellen. De Provincie is op dit terrein slechts een van de vele spelers. Wij zien het wel als onze taak om vanuit opgaven in de Uitvoeringsagenda de partijen bij elkaar te brengen en te faciliteren.

15. Hittestress

De ambitie om hittestress tegen te gaan met zwemwater is nogal opmerkelijk. Hittestress is met name een probleem voor kwetsbare groepen zoals kleine kinderen en ouderen en levert in het bijzonder problemen op doordat slapen in een zeer warme omgeving moeizamer is. Daarvoor is zwemwater dus geen oplossing, maar zijn maatregelen direct bij woningen zelf nodig, onder andere in de vorm van stedelijk groen en oppervlaktewater.

Antwoord

Voldoende water in de stad kan een deel van de hittestress tegengaan. Wij zijn het eens dat dit alleen onvoldoende is en dat maatregelen dicht bij de woningen noodzakelijk zijn. Om deze reden hebben wij o.a. de merel (bomen en schaduw in de stad) als icoonsoort opgenomen. Graag willen wij met u en andere betrokken organisaties verkennen welke mogelijkheden er nog meer genomen kunnen worden om hittestress tegen te gaan.

16. Toevoegen ambitie

Een extra ambitie die zou kunnen worden toegevoegd is het bieden van zinvolle dagbesteding in het groen aan mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

Antwoord

Samen met u (natuurbeschermingsorganisaties, IVN) en de grote gemeenten is het programma “Groen doet Goed” ontwikkeld. Het verbreden van dit programma is een mogelijkheid die we zullen betrekken bij de Uitvoeringsagenda.

17. Ecosysteemdiensten

In dit hoofdstuk ontbreekt nog de koppeling tussen de ecosysteemdiensten die de groenblauwe leefomgeving levert met betrekking tot schone lucht en schoon water en gezondheid.

Antwoord

De diensten die de natuur heeft voor de mens (ecosysteemdiensten) staan in de Visie centraal. Deze ecosysteemdiensten zullen per thema in de uitvoeringsagenda meer worden gespecificeerd.

18. Koppeling gezondheid en mobiliteit

Wanneer het gaat om de groenblauwe leefomgeving in relatie tot gezondheid is mobiliteit een belangrijke schakel. Meer gebruik maken van actieve vervoerswijzen (lopen, fietsen) betekent meer beweging en dat is gezond. Aantrekkelijke loop- en fietsroutes kunnen dit stimuleren.

Antwoord

Hier zijn wij het eens. De Uitvoeringsagenda zal vooral voor de opgaven ‘Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur’ alsmede ‘Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland’ samen met de partners invulling geven aan de ambitie om aantrekkelijke verbindingen te creëren tussen stad en ommeland. Aantrekkelijke loop- of fietsroutes kunnen hiervan onderdeel uitmaken.

19. Natuurbeleving

Daarom is ook nadruk op natuurbelevingsactiviteiten voor kinderen en jongeren in de ambities van belang.

Antwoord

Hier zijn wij het mee eens. Het gezamenlijke programma met IVN, natuurorganisaties, gemeenten en provincie “Groen doet Goed” is juist gericht op het actief de kinderen betrekken bij het groen, hetgeen we in de Uitvoeringsagenda zullen betrekken.

20. Platform

Er wordt gesproken over het opzetten van een platform om kennis over groene burgerinitiatieven te vergroten. Wij vragen ons af hoe dit zich verhoudt tot het bestaande platform <https://www.zelfdoeninerfgoedengroen.nl/> Voorkomen moet worden dat een nieuw platform wordt opgericht dat hetzelfde doel heeft als een reeds bestaand platform.

Antwoord

Wij nemen uw advies over bij de uitwerking van het platform. De uitwerking van een platform zal moeten aansluiten op bestaande initiatieven en wordt in overleg met de partners vormgegeven.

21. Stress-gerelateerde ziektes

Hoe voorkomt het aanbieden van groen en recreatieve mogelijkheden precies deze ziektes? Het is te verwachten dat er meer voor nodig is dan puur het passief aanbieden van groen en recreatiemogelijkheden.

Antwoord

Verschillende studies laten zien dat zowel het passief aanbieden als actieve participatie stress-gerelateerde ziektes vermindert. Deze ‘hoe’ vraag zal onderdeel worden van de uitwerking in de Uitvoeringsagenda.

22. Groei behoeften stad

Een groei van het aantal inwoners van de stad betekent ook een groei van de behoeften van de stad aan bijvoorbeeld ruimte voor natuur, recreatie, drinkwater, waterberging etc.

Antwoord

Een goede balans tussen verstedelijking en de directe aanwezigheid van groen is van groot belang. Samen met onder meer de gemeentes en stadsecologen wil de Provincie een groenblauwe scorekaart opstellen. Daarnaast gaan we verkennen hoe we nieuwe locaties van drinkwaterwinning kunnen combineren met meer biodiversiteit.

23. De auto

Het opleggen van een groennorm kan alleen een haalbare voorwaarde zijn als daaraan ook perspectieven worden gekoppeld om ruimte te vinden voor dat groen zonder dat dit leidt tot stadsuitbreidingen in het buitengebied.

Antwoord

In de Uitvoeringsagenda is een groenblauwe scorekaart aangekondigd, waarmee we met de steden criteria voor een aantrekkelijke leefomgeving formuleren.

24. Sturingsinstrumenten

De groene ruimte tussen de steden is van essentieel belang voor het woon- en vestigingsklimaat in de stad . Om uitbreiding van de stad ten koste van het groene landschap tussen de steden tegen te gaan, is sturing nodig.

Antwoord

De afnemende meerwaarde van veel zogeheten ecosysteemdiensten gemeten vanaf het stadscentrum laat zien dat de waarde voor groen voor de mens in en direct om de stad het hoogst is. Verder zal de invulling van de groene ruimte tussen de steden een plek krijgen bij de uitwerking in de Uitvoeringsagenda en het Landschapsplan Zuidvleugel dat onderdeel uitmaakt van de Visie. Daarnaast gaan we in de Uitvoeringsagenda aankondigen, dat bij de actualisatie van het Ruimtelijk Kwaliteitsbeleid binnen het provinciaal Omgevingsbeleid we de groenblauwe kwaliteitskenmerken (van stadsranden) expliciet inbrengen.

25. Kwaliteit stadsranden

Daarbij valt te denken aan het wegwerken van barrières in de vorm van infrastructuur, het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van stadsranden en de realisatie van parkachtige bufferzones om te voorzien in recreatiebehoeften van stedelingen. Dit soort maatregelen zouden dan ook een plek moeten krijgen in de uitvoeringsagenda.

Antwoord

In de Visie is veel aandacht gegeven aan de kwaliteit van de stadsranden. Wij hebben de intentie om in zes zogenaamde regioprojecten als uitwerking van het Landschapspark Zuidvleugel aan de slag te gaan. Daarnaast gaan we in de Uitvoeringsagenda aankondigen, dat bij de actualisatie van het Ruimtelijk Kwaliteitsbeleid binnen het provinciaal Omgevingsbeleid we de groenblauwe kwaliteitskenmerken (van stadsranden) expliciet inbrengen. In de Uitvoeringsagenda starten we met een aantal kansrijke projecten om de gebiedskwaliteit voor biodiversiteit, erfgoed en recreatie te vergroten bij het aanleggen en herinrichten van infrastructurele projecten, w.o. een aantal provinciale infraprojecten, de Groene Cirkel "Groene Boog" Rotterdam A 16 en het robuust fietsnetwerk Metropoolregio.

26. Midden-Delfland

Voor Midden-Delfland bevat de Visie van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer goede maatregelen om de kwaliteiten van dit gebied te versterken en de relatie tussen stad en buitengebied te verbeteren. Deze maatregelen kunnen gelijk een plek krijgen in de provinciale Visie en de uitvoeringsagenda.

Antwoord

Wij willen samen met de partners deze maatregelen een plek geven in de uit te werken gebiedsagenda.

27. Icoonsoorten

*Wat betreft iconsoorten die specifiek gebonden zijn aan de stad, pleiten wij voor het toevoegen aan de lijst met iconsoorten van plantensoorten die op kades en muren voorkomen zoals muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*) en tongvaren (*Asplenium scolopendrium*). Deze soorten zijn onder de Wet natuurbescherming niet beschermd, maar dit zijn juist soorten die laten zien dat natuur zich ook in de stad bevindt en bij de voordeur begint.*

Antwoord

Wij hebben gekozen het aantal iconsoorten te beperken en voor het eerst ook algemene soorten opgenomen die een belangrijke functie hebben voor de stad. Voorbeelden zijn de merel (basisgroen, schaduw); egel (verbindingen) gierzwaluw en huismus (natuurinclusief bouwen).

28. Ontheffing tijdelijke natuur

Door gebruik te maken van een ontheffing voor tijdelijke natuur of de gedragscode kan dit ondervangen worden en kunnen braakliggende terreinen een forse bijdrage leveren aan het vergroten van het areaal natuur. Deze kans wordt nu nog niet benoemd in de Visie.

Antwoord

Wij zijn het hiermee eens, dit zal een plek krijgen in de uitwerking van tijdelijke natuur als onderdeel van de Uitvoeringsagenda..

29. Klimaatbestendig

Om hier gebruik van te maken wordt nu ingezet op de groennorm als instrument hiervoor voor onder andere het klimaatbestendig maken van woningen. Het zijn echter niet alleen woningen die wateroverlast kunnen vinden, maar ook bijvoorbeeld straten (verkeer). Ook daarvoor kan groen een belangrijke rol spelen. Het gaat daarbij niet noodzakelijkerwijs om de hoeveelheid groen, maar ook om de inrichting. Bij het inzetten van groen voor klimaatadaptatie is dus meer nodig dan alleen een groennorm.

Antwoord

Wij gaan een meer dynamische groenblauwe scorekaart met diverse partners opstellen o.m. met de gemeenten en stadsecologen waarbij ook de inrichting wordt meegenomen. Dit kondigen we aan in de Uitvoeringsagenda.

30. Waterpeil

Het waterpeil vormt daarmee een belangrijk instrument om te sturen op de verduurzaming (natuurinclusief) van de landbouw. Deze mogelijkheid blijft ten onrechte nog te veel buiten beschouwing.

Antwoord

De bodemdaling en waterpeilen komen in de Visie en de uitvoeringsagenda aan de orde. We starten in 2019 een verkenning naar de meest kansrijke gebieden voor CO2 reductie, vernatting en biodiversiteit. Daarnaast willen we binnen de nieuwe groene cirkel "kaas en bodemdaling" de biodiversiteit meer centraal zetten.

31. Landbouw

Er zijn dus vele redenen waarom een transitie van de landbouw noodzakelijk is. Economie is daar ook één van. Ook zijn er overigens grote verschillen tussen verschillende landbouwsectoren zoals melkveehouderij, akkerbouw en glastuinbouw en zijn de opgaven waar deze sectoren voor staan sterk verschillend. Het is dus van belang om daar ook onderscheid tussen te maken.

Antwoord

Wij zijn het met u eens dat de maatschappelijke kosten, naast de maatschappelijk baten, onderdeel zijn van de mate van het succes. Onderdeel hiervan is het verwaarden van maatschappelijk diensten van de landbouw (vastleggen CO2, biodiversiteit, tegengaan bodemdaling etc.) gerelateerd aan een "eerlijke" prijs van landbouwproducten.

32. Urgentie

Het PBL heeft bij de evaluatie van het natuurpact al benadrukt dat de overgang naar een natuurinclusieve landbouw een must is om alle doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn te kunnen halen. En onlangs heeft ook de RLI advies uitgebracht waarin benadrukt is dat forse veranderingen in de landbouw noodzakelijk zijn. Met een groeiend aantal inwoners in de Randstad en een hiermee gepaard gaande groeiende behoefte aan groene gebieden voor natuurbeleving, recreatie en ontspanning is het bovendien steeds lastiger vol te houden dat de helft van het Zuid-Hollandse grondgebied monofunctioneel wordt ingezet voor een zo hoog en zo goedkoop mogelijke productie van voedsel of grondstoffen. De urgentie van een ingrijpende transitie van de landbouw mag meer in dit hoofdstuk doorklinken dan momenteel het geval is.

Antwoord

Wij zijn het met u eens dat de opgaven binnen de landbouw complex en noodzakelijk zijn voor het behoud van de biodiversiteit en bodembiodiversiteit, bodemvruchtbaarheid, continuïteit in bedrijfsvoering, de problemen rond bodemdaling, CO2 uitstoot etc. Deze genoemde problemen vragen een veel meer integrale aanpak dan voorheen. Zo starten we in de Uitvoeringsagenda met een verkenning naar de meest kansrijke gebieden voor CO2 reductie in combinatie met biodiversiteit en waterrecreatie. Wij willen ook door de start van een aantal groene cirkels vanuit een meer integrale aanpak gaan werken. Wij hebben u al betrokken en nodigen u verder uit hieraan mee te werken.

33. Bescherming landschappen

Wij verzoeken u in de visie op te nemen hoe u de provincie landschappelijke bescherming wilt regelen en welke uitgangspunten daarbij gelden.

Antwoord

Veel meer dan voorheen willen wij de verantwoordelijkheid ook bij de gemeenten en samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld landschapstafels en erfgoedstafels) leggen. Het verleden toont dat wij het als Provincie niet alleen kunnen. De bescherming via het omgevingsbeleid zullen we waar mogelijk intensiveren.

34. Gebiedsgerichte weergave

Aansluitend bij het vorige punt missen wij in de ontwerpvisie een gebiedsgerichte weergave van de ambities. Wat kunnen wij van de provincie verwachten als het gaat om bescherming en ontwikkeling van waardevolle groengebieden zoals de voormalige nationale landschappen Groene Hart en Hoeksche Waard, de voormalige bufferzones Midden-Delfland, het gebied tussen Den Haag, Leiden en Zoetermeer en Oost-IJsselmonde, maar ook het kustlandschap?

Antwoord

De bescherming en ontwikkeling van waardevolle groengebieden zal binnen de omgevingsvisie worden opgenomen. Verder kent de Uitvoeringsagenda een zogenaamde gebiedsagenda waarmee we een gebiedsgerichte aanpak voorstaan.

35. Bijzonder Provinciaal Landschap

We missen in de Visie een passage over het instrument Bijzonder Provinciaal Landschap. Wat zijn de ambities van de provincie als het gaat om het toepassen van dit instrument in haar beleid?

Antwoord

Meerdere reacties vragen aandacht voor de status van belangrijke groengebieden in de omgevingsvisie. Naast bijzondere landschappen als Midden Delfland worden grote groene recreatiegebieden genoemd. Wij zijn het met u eens om, naast de NNN, Natura 20000 en de ecologische verbindingen, deze gebieden met een kwaliteitslabel extra aandacht te geven (op de beleidskaart) van de omgevingsvisie.

36. Sturingsinstrumenten

Uw ambities op het gebied van landbouw en landschap zijn behoorlijk fors, maar in relatie tot deze ambities zijn de voorgestelde beleidswijzigingen maar beperkt. Wij verwachten dan ook niet dat met de nu voorgestelde beleidswijzigingen en de voorstellen in de eerste contourversie van het uitvoeringsprogramma de ambities gerealiseerd kunnen worden. Dit vraagt dus om een nadere analyse naar wat er nog meer nodig is om de ambities ten aanzien van landbouw en landschap te realiseren en welke sturingsinstrumenten hiervoor gebruikt kunnen worden. Gedacht kan worden aan sturing via het ruimtelijk beleid op de maximale omvang van gebouwen en grondgebondenheid. Het ligt voor de hand dat de provincie zelf niet over alle instrumenten beschikt die nodig zijn om echt tot een transitie in de landbouw te kunnen komen.

Antwoord

We zijn het met u eens dat het verduurzamen van de landbouw een enorme opgave is. Daarom heeft het verduurzamen van de landbouw een centrale plaats gekregen in de Uitvoeringsagenda. In de Uitvoeringsagenda gaan we deze opgave en het instrumentarium verder uitwerken. Hierbij denken wij aan ook aan het voortzetten van de provinciale voedselketens en groene cirkels voor akkerbouw en veeteelt.

37. Schakeling specifieke gebieden

Wat ons betreft zou naar deze Visie verwezen moeten worden voor de te nemen maatregelen om het landschap van Midden-Delfland verder te versterken. Ook doelen wij hierbij op het Buitenland van Rhooen waar in de komende jaren in het kader van het project Mainportontwikkeling Rotterdam 600 hectare hoogwaardige akkernatuur ontwikkeld zal worden en dat de potentie heeft een nationaal icoonproject te worden voor transitie van de gangbare landbouw naar natuurinclusieve landbouw. We vragen van de provincie een actief sturende rol hierin.

Antwoord

De Visie is niet het juiste schaalniveau om maatregelen op te nemen. Wij stellen voor om deze onderwerpen mee te nemen bij de uitwerking van de Uitvoeringsagenda.

38. Levend erfgoed

In aanvulling op de passage over landschap en erfgoed zou het goed zijn om in de Visie specifiek aandacht te besteden aan levend erfgoed. Bijvoorbeeld in de vorm van een oud koeienras als de blaarkop. Dit ras zou een rol kunnen spelen in de transitie naar natuurinclusieve landbouw. Specifieke aandacht voor dit koeienras is bovendien nodig om te voorkomen dat het verloren gaat.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petitie comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de Provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde. Inmiddels hebben gesprekken met het petitie comité Red de Blaarkop plaatsgevonden en wordt cofinanciering verstrekt aan het voorstel van het comité voor een studie naar de mogelijkheden om de Blaarkop als cultureel erfgoed te versterken.

39. Nationaal Park NL Delta

Wij onderschrijven de ambitie voor Nationaal Park NL Delta met betrekking tot robuuste, onderling verbonden, veerkrachtige natuur (blz. 18), maar willen benadrukken dat om die ambitie te realiseren meer nodig is dan alleen het op een kier zetten van de Haringvlietsluizen.

Antwoord

Wij onderschrijven de ambities en het programma zoals door de landschapstafel Haringvliet (samenwerking droomfondspartners en gemeenten) opgesteld. Er wordt nu door alle partner in het Nationaal Park NL Delta waaronder Natuurmonumenten, Wereld Natuur Fonds en Staatsbosbeheer samengewerkt aan het van de grond van dit 'Nationaal Park Nieuwe Stijl'. Daarbij gaat het inderdaad om veel meer dan alleen het op een kier zetten van de Haringvlietsluizen. In de Uitvoeringsagenda kondigen we een integrale visie op de doorontwikkeling van de deltanatuur aan, waarbij we ook van het rijk en de waterschappen medeverantwoordelijkheid vragen.

40. Natuurvisie

Wij vragen ons af waarom dit hoofdstuk niet gewoon 'natuur' heet. De Visie moet immers ook invulling geven aan de verplichting vanuit de Wet natuurbescherming om een natuurvisie op te stellen. Met 'natuur' als titel van dit hoofdstuk zou duidelijker worden dat de Visie dus ook een natuurvisie is.

Antwoord

Natuur impliceert dat het louter om de NNN- en Natura 2000 gebieden gaat. Het PBL heeft aan gegeven dat er een grotere inspanning noodzakelijk is buiten deze gebieden om de biodiversiteitsdoelen te behalen. In het kader van de Uitvoeringsagenda wordt inmiddels gesproken over Natuurrijk Zuid-Holland.

41. Faunabeleid

Wat de ambities met betrekking tot het faunabeleid betreft, hebben wij zorgen over de geschetste richting voor de actualisatie van het faunabeleid. Het tijdig beheren om dierenwelzijn op de lange termijn beter te borgen is wat ons betreft geen goed uitgangspunt en ook in strijd met de huidige escalatieladder en de Wet natuurbescherming.

Antwoord

Tijdig beheeren kan in bepaalde situaties grootschalig ingrijpen voorkomen. Een voorbeeld is de damhertenpopulatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen waar te laat is ingegrepen en de biodiversiteit sterk is gedaald. Het duidelijk onderscheiden en benoemen van rollen en taken kan inhouden dat de provincie meer op afstand komt te staan van de Faunabeheereenheid.

42. Populatiebeheer

Wij kunnen ons er ook niet in vinden dat bij populatiebeheer en schadebestrijding het uitgangspunt wordt dat gedode dieren zo veel mogelijk benut worden voor consumptie en handel. Hiermee zou namelijk een (financiële) prikkel ontstaan om zo veel mogelijk dieren te doden, terwijl het uitgangspunt, conform de Wet natuurbescherming, zou moeten zijn dat indien afschot toegestaan wordt er niet meer dieren dan strikt noodzakelijk gedood worden.

Antwoord

Wij zijn terughoudend in het verlenen van toestemming voor het doden van dieren. Als wij toestemming geven vinden wij het van belang dat de dieren voor zo ver mogelijk in de voedselketen gebracht worden en niet zomaar vernietigd. Het is zeker niet de bedoeling om een prikkel te genereren om zoveel mogelijk dieren te doden.

43. Onderzoek

Voor realisatie van de visie wordt een termijn van 30 jaar uitgetrokken (blz. 5). Het is daarom van belang om na te gaan wat er nodig is voor realisatie van 100% van de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Aichi biodiversiteitsdoelen (achteruitgang van biodiversiteit is in 2020 gestopt).

Antwoord

Een ex ante evaluatie is complex. Met de meetlat groenblauwendement beogen we een dergelijke ex ante evaluatie. In de uitvoeringsagenda data-gedreven samenwerken wordt dit verder uitgewerkt. Wij zullen met onze wetenschappelijke partners en kennishouders onderzoeken hoe we een dergelijke ex ante evaluatie kunnen professionaliseren

44. Beheer recreatiegebieden

In de Visie missen wij nog aandacht voor het beheer van de groene recreatiegebieden. Dit is in de huidige situatie nog niet voor alle gebieden goed geregeld en hier ligt dus nog een opgave. Het is daarom belangrijk om hier in de Visie aandacht aan te besteden.

Antwoord

In de Visie staan wij een kwaliteitsimpuls voor in de groene recreatiegebieden. Bijvriendelijk beheer (groene cirkel bijenlandschap) in het Bentwoud heeft de laatste jaren geresulteerd in een spectaculaire toename van het aantal bijensoorten. Wij hebben de intentie het "bijenlandschap" en andere impulsprogramma's zoals iconsoorten uit te breiden naar andere groene recreatiegebieden.

45. Lijst iconsoorten

De Wet natuurbescherming verplicht provincies om de nodige maatregelen te nemen voor het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding van soorten (artikel 1.12). In de ontwerpvisie wordt aangegeven dat deze actieve soortbescherming invulling zal gaan krijgen aan de hand van 40 iconsoorten.

Antwoord

Naast de lijst van iconsoorten is hiervoor een brede lijst van begeleidende soorten opgesteld. Om te komen tot prioritering en overzicht hebben wij gekozen voor een beperkte lijst in plaats van een lijst van vele honderden bedreigde, beschermde en Rode lijst soorten die in de provincie voorkomen.

46. Landschapszone

In de ontwerp Visie wordt ingezet op het vergroten van bekendheid en beleving van de Nationale Parken en het vergroten van bezoekersaantallen. Vanwege landschappelijke kwaliteiten en de bijzondere natuurwaarden (Natura 2000) hebben de Nationale Parken een grote recreatief-toeristische aantrekkingskracht. Deze waarden moeten dus goed beschermd worden. Vervolgens is het belangrijk om te investeren in de 'landschapszone' rond het Nationaal Park zodat daar de recreatiedruk opgevangen kan worden en het geld kan worden verdiend.

Antwoord

Wij zijn het met u eens. In de Visie is hier aandacht aan gegeven.

47. Waarde voor natuur

Wij onderschrijven de belangrijke bijdrage die icoonsoorten kunnen leveren aan de kwaliteit van recreatiegebieden. Door in het beheer en de inrichting van recreatiegebieden rekening te houden met soorten kan de biodiversiteit profiteren én de belevingswaarde voor recreanten toenemen. Een bezoek aan een recreatiegebied wordt immers vele malen leuker wanneer je daar bijzondere of mooie dier- en plantensoorten tegen kunt komen.

Antwoord

Bijvriendelijk beheer (groene cirkel bijenlandschap) van recreatiegebieden resulteert in zowel een kleur- en bloemrijker landschap als meer biodiversiteit. Wij hebben de intentie het "bijenlandschap" uit te rollen in alle groene recreatiegebieden. Daarnaast zullen groene recreatiegebieden (naast de NNN) aandacht krijgen binnen de omgevingsvisie.

48. Waterrecreatie

In dit hoofdstuk valt de specifieke focus op waterrecreatie en meerdaags verblijf op het water op. Wij missen de onderbouwing waarom juist op deze vorm van recreatie de nadruk ligt.

Antwoord

Uit de gesprekken die zijn gevoerd met de partners is de keus gemaakt om in de Visie de focus te leggen op de waterrecreatie en meerdaags verblijf op water naast de kwaliteitsimpuls van de bestaande groengebieden.

49. Faciliteren en ruimte bieden

Faciliteren en ruimte bieden waar het kan en streng en daadkrachtig zijn waar het moet zouden wat ons betreft de juiste uitgangspunten zijn.

Antwoord

Meer dan voorheen willen wij samen met de netwerkpartners programma's opbouwen, het proces faciliteren en ruimte bieden. De groene cirkel bijenlandschap is hier een succesvol voorbeeld van. Ook willen wij veel meer dan voorheen samen met u kijken waar daadkracht en streng optreden een plek moet krijgen. In het hoofdstuk realisatiestrategie van de Uitvoeringsagenda werken we dit verder uit.

50. Provinciale instrumenten

Het valt ons op dat er wat governance betreft geen koppeling gelegd wordt met provinciale instrumenten anders dan de inzet van financiële middelen, terwijl deze andere instrumenten wel kunnen helpen of noodzakelijk zijn voor het behalen van ambities.

Antwoord

In de Uitvoeringsagenda werken we dit verder uit. De Provincie wil veel meer dan voorheen de energie van de maatschappelijke partners benutten. Daarbij kiezen wij voor het faciliteren in netwerken omdat gebleken is dat daarmee de grootste winst kan worden geboekt. Ervaringen op dit vlak zijn bijvoorbeeld de Groene Cirkels waar de Provincie bij is betrokken.

51. Vier hoofdogaven

Wij vragen ons echter af hoe deze strategie precies aansluit bij de gestelde ambities. Met andere woorden: kunnen door inzet op deze vier sporen de gestelde ambities worden waargemaakt?

Antwoord

De keuze voor de vier opgaven komt voort uit de gesprekken met de maatschappelijke partners, het zijn dus niet zozeer de opgaven van de Provincie alleen maar de gezamenlijke opgaven zoals de maatschappelijke partijen deze voor ogen zien. En we verwachten dat met deze focus op de vier opgaven we de meeste winst boeken voor de komende vijf tot vijftien jaar.

52. Prioriteiten uitvoeringsagenda

Wij begrijpen niet helemaal hoe de geformuleerde prioriteiten voor de uitvoeringsagenda tot stand zijn gekomen. Het zou voor de hand liggen om voor ieder nieuw beleidsvoornemen (bijlage 2) na te gaan welke uitvoeringsstrategie hierbij past.

Antwoord

Zie antwoord vraag 51.

C3 Nationaal Park Hollandse Duinen

1. Nationaal Park

Er bestaat echter de indruk dat er in de Visie vanuit wordt gegaan dat er al een NPHD bestaat, terwijl het in deze fase gaat om een samenwerking die het doel heeft Nationaal Park te worden. Omdat te bereiken is met name de medewerking van de provincie Zuid-Holland hard nodig. Het bestuur van de stichting Nationaal Park Hollandse Duinen doet daarom de suggestie om het realiseren van het Nationaal Park Hollandse Duinen als ambitie in de Visie op te nemen.

Antwoord

De Provincie staat achter de ambitie om het Nationale Park Hollandse Duinen te realiseren. De provincie is blij met de huidige samenwerking met Hollandse Duinen en heeft deze opgenomen in de gebiedsagenda van de Uitvoeringsagenda. De Provincie zal de onderstaande tekstsuggesties daarvoor meenemen bij het vastleggen van de Visie.

2. Tekstuele wijzigingen

In hoofdstuk 4 de ambities aanvullen met 'en de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet (i.o.)..... de parken'.

Antwoord

De Provincie neemt deze toevoeging op in de Visie.

In hoofdstuk 5 de ambities aanvullen met. 'De waarden en de samenhang van de Nationale Parken worden onderdeel van het omgevingsbeleid. Dit gebeurt vanuit het breed gedragen besef dat een kwalitatief goede leefomgeving het beste uit mensen haalt en hun gezondheid bevordert.

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging niet op in de Visie. De uitwerking van deze ambitie zal nog vorm krijgen in de Uitvoeringsagenda.

In hoofdstuk 6 de ambities aanvullen met: 'In het landschapspark Zuidvleugel, de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet en'.

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging op in de Visie.

In hoofdstuk 6 alinea 4 toevoegen: de provincie onderzoekt of waar het zinvol...

Antwoord

De Provincie neemt kennis van de toevoeging en voegt tekstueel aan de Visie RGBL het woordje 'of en waar' toe. *In hoofdstuk 7 laatste alinea toevoegen bij Nationale Park Hollandse in oprichting is een...*

Antwoord

De Provincie neemt kennis van het voorstel. De uitwerking van deze ambitie zal vorm krijgen in de Uitvoeringsagenda.

In hoofdstuk 7 laatste alinea toevoegen bij Nationale Park Hollandse in oprichting is een...

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging op in de Visie.

3. Algemene tekstaanpassingen

De uitdrukking “Nationale Parken van wereldklasse” is een verouderd begrip. Sinds enige tijd wordt uitsluitend gesproken van “Nationale Parken nieuwe stijl”.

Antwoord

De provincie neemt het begrip ‘Nationale Parken nieuwe stijl’ over in de Visie.

4. Kustlandschap

In 2017 heeft Zuid-Holland het ‘kustpact’ (mede) ondertekend. In het kustpact zijn afspraken gemaakt die erop gericht zijn een goede balans te vinden tussen enerzijds bescherming en behoud van ongerept kustlandschap en anderzijds ontwikkeling van de kustzone. De intentie is een zonering voor de kustdelen te ontwerpen passend binnen de lokale en regionale landschappelijke context met als doel het reguleren van het gebruik van het kustgebied. De aanhef van deze alinea suggereert voor de kust vele mogelijkheden (... genoeg ruimte). Dit is in tegenspraak met de intenties uit het kustpact die de prov. Zuid-Holland onderschrijft. Suggestie: De aanhef nuanceren in lijn met de afspraken over het kustlandschap/de kustzone om misverstanden te voorkomen.

Antwoord

De Provincie begrijpt de wens van Stichting Nationaal Park Hollandse Duinen om nuance aan te brengen aan als het gaat om de ruimte die water en kust te bieden hebben. De Provincie is het eens dat er verstandig om gegaan moet worden met de kust en het water. In de uitvoering zal dit worden meegenomen in het maken van de strategische keuzes binnen het gebied. De Provincie denkt daarbij aan combinaties van functies en houdt zich aan de gemaakte afspraken in het kustpact.

C4 Petitecomité Red de Blaarkop**1. Runderras de Blaarkop**

Wij verzoeken Provincie Zuid-Holland om - de Blaarkopkoe als icoonsoort op te nemen binnen het provinciale beleid, - POP-gelden beschikbaar te stellen voor een dierpremie voor zeldzame runderen die worden gemolken conform de onlangs door de Tweede Kamer aangenomen motie, - natuurbeherende organisaties (zoals Zuid-Hollands Landschap, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten) te stimuleren om bij de inzet van grote grazers te kiezen voor de Blaarkop.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van het petite comité Red de Blaarkop dat de Blaarkop een runderras is dat (historisch) kenmerkend is voor deze provincie. Daarnaast ziet de provincie interessante kansen voor de Blaarkop in relatie tot nieuwe verdienmodellen waarnaar de sector op zoek is en noodzakelijk is voor de transitie in de natte veenweidegebieden. Daarbij zal vooral moeten worden gezocht naar de productie en afzet van producten in de keten. Ten slotte biedt de Blaarkop in ons beeld kansen als geschikt runderras in relatie tot de bodemdaling in het veenweidegebied en de mogelijkheid om mee te liften bij de teelt van natte gewassen zoals Lisdodde.

C5 INHolland Delft & Kenniscentrum Natuur & Leefomgeving**1. Kennis**

Ten eerste wil ik zeggen dat jullie een mooi compleet Visie document hebben neergelegd waar ik veel energie van krijg. Ook de première vond ik een groot succes. Wat mij echter opvalt is dat het woord kennis maar 4 keer valt in het hele document. Uiteindelijk gaat het er mijns inziens om dat er nieuwe kennis wordt ontwikkeld en dat deze ontsloten en dusdanig gedeeld wordt dat het op de juiste plek terechtkomt. Hier mag wat meer aandacht aan besteed worden.

Antwoord

De Provincie erkent het belang van kennisontwikkeling bij de ambities en opgaven. Voor de Provincie is dit een prioriteit. Momenteel werkt Koos Biesmeijer, bijzonder hoogleraar en wetenschappelijk directeur van Naturalis, als adviseur voor de Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Daarnaast werken wij samen met onderzoeks- en kennisinstellingen, waaronder het Wageningen University & Research om zo kennis te ontwikkelen en te delen.

De Provincie nodigt daarbij ook andere Universiteiten en kennisinstellingen uit om samen te werken om nieuwe kennis te ontwikkelen en zo bij te dragen aan het behalen van de beschreven ambities. De verdere uitwerking van dit onderdeel vindt plaats in de Uitvoeringsagenda, waar het hoofdstuk 'Data-gedreven samenwerken' gewijd is aan dit onderwerp.

2. Uitvoering Kenniscentrum

Bij punt 6 van de uitvoeringsagenda zie ik "Drieluik van onderzoek, communicatie en onderwijs versterken" staan. Ik vroeg mij af of jullie hier al een concreet beeld bij hebben hoe jullie dit willen gaan doen? Wij zouden als hogeschool en vanuit het Kenniscentrum hier graag een rol in spelen. Wij werken veel met particuliere partijen en kleine overheden aan vergelijkbare vraagstukken en ik denk dat door dit soort projecten de kennis op de juiste plek wordt ontwikkeld en gevaloriseerd.

Antwoord

De Provincie is verheugd met de benadering voor samenwerking met de Hogeschool/ het kenniscentrum. Graag gaat de provincie bij de verdere ontwikkeling van de Uitvoeringsagenda in gesprek met INHolland om de onderzoek en kennisontwikkeling te bespreken.

C6 Stichting 'Op de Alblas'

1. Sluisje op de Middelkade

In 2015 hebben wij een zienswijze ingediend na de vaststelling van de vaarverordening voor de wateren van de lage boezem van Nederwaard en Overwaard. In de vaarverordening is het sluisje in de Middelkade benoemd als vaarweg, de lage boezem van Nederwaard en Overwaard niet. Met het oog op de komende PS2019 willen wij het thema opnieuw onder de aandacht brengen.

Het streven van de stichting schutsluis Alblasserdam en het burgerinitiatief Jan Huibers et al. is de herbouw van de grote sluis in Alblasserdam. Er kan dan gevaren worden vanaf de Noord in Alblasserdam over de lage boezem van Nederwaard en Overwaard via de Damsluis en de Peulensluis naar Hardinxveld-Giessendam, de Beneden Merwede. Zo ontstaat via het Wantij en de Helsluis of de Ottersluis een koppeling met de Dordtse Biesbosch.

Antwoord

De Visie vormt in globale zin de stip aan de horizon. Concrete uitwerking en willen wij zoveel mogelijk samen met maatschappelijke partijen oppakken. Derhalve stellen wij voor dit initiatief te bezien in uw overleg met de landschapstafel.

C7 Duurzaam Bodegraven Reeuwijk

1. Digitale infrastructuur

In de uitvoeringsagenda zou Voedsel een van de steekwoorden kunnen zijn in een aantal van de door jullie omschreven ambities. Uitwerking kan door maatregelen te nemen om de ondernemer in deze bedrijfstak geld te kunnen laten verdienen en daarnaast de consument te betrekken bij de transitie naar een ander voedselsysteem. Digitale infrastructuur is een van de manieren om de kennisuitwisseling maar ook de lokale markt van vraag en aanbod mogelijk te maken.

Antwoord

Het verwaarden van maatschappelijk diensten van de landbouw (vastleggen CO2, biodiversiteit, tegengaan bodemdaling etc.) gerelateerd aan een "eerlijke" prijs van voedsel is een belangrijk onderdeel van de gewenste modernisering van de landbouw.

2. Gezonde en aantrekkelijke leefomgeving

Een tweede opmerking richt zich op het concreet maken van de gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Voedsel hoort daar ook bij. Maar ook zouden stilte, donkerte en het beperken van straling opgenomen moeten worden in de waarden die met duidelijke maatregelen beschermd moeten worden om zo de geformuleerde ambitie waar te maken.

Antwoord

Deze milieuaspecten worden in de provinciale omgevingsvisie van de Provincie meegenomen.

3. Sturingsmechanisme

Een derde opmerking gaat over het sturingsmechanisme dat de provincie wil hanteren. Ik benadruk de noodzaak om burgers vroegtijdig te betrekken bij het opstellen van de uitvoeringsagenda en de uitvoering daarvan.

Antwoord

Bij de uitvoering wordt meer dan voorheen een beroep gedaan op andere partijen. Wij kunnen het niet meer alleen. Landschapstafels, groene cirkels en andere samenwerkingsvormen geven ruimte aan maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven.

C8 Groene Raad Goeree Overflakkee

1. Verdwijnen natuur- en landbouwgronden

We zijn bezorgd om het verdwijnen van de natuur en landbouwgronden. Telkens worden grote of kleine stukjes hiervan afgesnoept.

Antwoord

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is ruimtelijk beschermd op grond van de Verordening ruimte en de Natura 2000-gebieden zijn bovendien wettelijk beschermd op grond van de Wet natuurbescherming. Landbouwgronden die aangeduid zijn als belangrijke weidevogelgebieden (polder Oude Oostdijk) zijn eveneens ruimtelijk beschermd. Mogelijk nieuwe ontwikkelingen dienen te voldoen aan de richtpunten ruimtelijke kwaliteit uit de verordening Ruimte. De inzet hierbij is dat ontwikkelingen altijd landschaps- en natuurinclusief geschieden.

2. Gebiedsregie

Provincie wordt 'gebiedsregisseur van natuurbeleid' genoemd, hoe zien we dat concreet terug in de uitwerking van de genoemde Visies.

Antwoord

In eerste instantie is de gemeente verantwoordelijk voor het in goede banen leiden van gewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Zij heeft zich hierbij te houden aan het kader dat de Provincie schetst voor dit gebied. Daarnaast biedt de Provincie hulp met het Gebiedsprofiel Ruimtelijke Kwaliteit Goeree Overflakkee. In deze handreiking is, tezamen met partijen uit de streek, beschreven wat de gewenste ambities en landschappelijke kwaliteiten zijn waar mogelijk toekomstige ontwikkelingen rekening mee hebben te houden.

3. Verbinding natuur

Kan verbinding van die gebieden door vergroting, verbinding en certificering leiden tot een toekomstig nieuw Nationaal Park GO in aansluiting op Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet?

Antwoord

Er lopen twee belangrijke ecologische NNN-verbindingen op de Kop van Goeree, namelijk de Salamanderroute en de Stekelbaarsroute. De Salamanderroute –en dan met name het stuk tussen 'verplaatsingsgebied' en de Enden- wordt afgerond in het kader van Ouddorp-Bad. Voor de Stekelbaarsroute –en dan met name voor het stuk tussen Pitweije en de Schans- gaat komend jaar bekeken worden of hier nog een verdere afronding mogelijk is. Daarnaast gaan de gemeente en provincie het Strandwallenlandschap (Schurvelingen) verstrekken. Goeree-Overflakkee maakt deel uit van het Nationaal Park NL Delta.

C9 Hollands Particulier Grondbezit

1. Regeldruk

Wegnemen van hoge regeldruk en het faciliteren van eigenaren bij het realiseren van plannen.

Antwoord

Met de Visie en de Uitvoeringsagenda wordt tevens gewerkt aan de sturing en governance die noodzakelijk is om de ambities te bereiken. Wij zijn met u van mening dat regeldruk niet mag leiden tot vertraging of uitstel van initiatieven. In de Uitvoeringsagenda zullen wij in het hoofdstuk 'instrumenten opgavegericht inzetten' zoveel mogelijk voorstellen uitwerken die tegemoet komen aan de wens van HPG.

2. Bodemgebruik

Duurzaam omgaan met de bodem is een belangrijke voorwaarde voor een gezonde landbouw, in het bijzonder voor melkveehouderij en akkerbouw. De bewustwording hierover neemt steeds meer toe. De discussies over grondgebonden melkveehouderij en over natuurinclusieve landbouw geven daaraan weer een nieuwe impuls. Maar ook de relatie tussen pachter en verpachter speelt een belangrijke rol.

Antwoord

De Provincie ziet in de praktijk ook dat er sprake is van een toename van het bewustzijn als het gaat om het bodemgebruik. Dit komt in de volgende ambitie uit de Visie tot uitdrukking: 'Het ecologische systeem in de landbouwgebieden is weer op orde. Wij werken aan een ecologisch houdbare vorm van voedselproductie die gebruik maakt van wat de natuur op, om en onder het bedrijf te bieden heeft (natuurinclusieve landbouw) en richten ons op het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid, functionele agrobiodiversiteit (bodembiodiversiteit, plaagregulering en bestuiving) en het terugbrengen van de kenmerkende weide- en akkervogels.'

3. Kosten

Maatschappelijke diensten vormen de kern van het nieuwe GLB, maar wel met minder budget. Inzet van HPG daarbij is dat er een faire beloning wordt verkregen voor product en beheer. Dit in het verlengde van de insteek van minister Schouten bij de opgaven vanuit GLB: de kosten als gevolg van eisen die de maatschappij stelt moeten in principe in de marktprijs worden verdisconteerd. En waar dat niet mogelijk is, is gerichte financiële steun vanuit het GLB rechtvaardig. Ook op provinciaal niveau vragen we aandacht hiervoor, de rekening mag niet eenzijdig afgewenteld worden op de grondeigenaar.

Antwoord

Wij delen uw mening dat de primaire producent van voedsel een faire beloning moet krijgen. In de prijs die betaald wordt voor (onder andere) voedsel zouden ook de 'externe effecten' mee berekend moeten worden, conform het true price, true cost principe. Deze manier van prijs en kosten berekening staat alleen nog in de kinderschoenen. De Provincie ondersteunt onderzoek naar eerlijke kostprijsberekening en stimuleert initiatieven voor korte ketens en nieuwe verdienmodellen voor agrariërs en ketenpartners.

4. De groene BOA

Erkenning en versterking van de groene BOA in het buitengebied! De groene BOA 's zijn de oren en ogen in het buitengebied en daarmee onmisbaar. De werkgevers van de BOA's spelen dus een belangrijke rol qua handhaving en toezicht in dat buitengebied, waarbij het gaat om grote oppervlakten in de provincie.

Antwoord

Wij zullen de inzet van de groene BOA betrekken bij het opstellen van de Uitvoeringsagenda en de realisatiestrategie.

5. Positie grondeigenaren

In algemene zin vragen we aandacht voor de positie van grondeigenaren. Zij spelen een cruciale rol bij de transitie in het buitengebied en leveren een bijdrage aan het behouden van een gezond en leefbaar buitengebied.

Antwoord

Wij zijn met u van mening dat de positie van de grondeigenaren cruciaal is om de beschreven ambities te bereiken. De totstandkoming van de Visie maar ook de uitwerking van de Uitvoeringsagenda kan niet plaatsvinden zonder de samenwerking met onze partners. De rol van de grondeigenaren bij de uitvoering is daarbij essentieel.

C10 Algemene Vereniging voor Natuurbescherming

1. Bescherming natuur

Maar we maken ons ook wel zorgen over de wens "niet beperkend" te willen zijn, minder regeldruk, nieuwe verdienmodellen, is er niet een te vrije hand voor initiatieven?

Antwoord

Bestaand beleid rond Natura 2000 zal gecontinueerd worden. Dat behelst een stevige bescherming en weinig ruimte voor initiatieven buiten het versterken van de biodiversiteit.

2. Natura 2000 in omgevingsvisie

Beschermen en duurzaam beheren van natuurgebieden, bestaand beleid, blijft een kernverantwoordelijkheid voor de Provincie. Het ontwikkelen van magneetplekken ons inziens niet. Daarom bevelen wij ook aan de bescherming van de Natura 2000-gebieden op te nemen in de toekomstige omgevingsvisie.

Antwoord

Bestaand beleid rond Natura 2000 zal gecontinueerd worden en vormt als bestaand beleid onderdeel van de provinciale omgevingsvisie.

3. Toevoegen icoonsoorten

We stellen voor nog 2 icoonsoorten toe te voegen voor oude muren, Steenbreekvaren en Zwartsteel. Daarnaast zou het goed zijn dat Zuid Holland, net als de provincie Utrecht, een lijst maakt van alle bedreigde, beschermde en Rode lijst soorten die in de provincie voorkomen, met bijv. ook rode lijst soorten die in Zuid Holland bedreigd worden en niet (meer) beschermd zijn in de nieuwe Natuurwet.

Antwoord

Wij hebben een beperkte selectie gemaakt van icoonsoorten waarbij naast de ecologische waarde ook de relatie met zogeheten ecosysteem diensten een criteria is geweest. Meer dan voorheen zijn soorten opgenomen die een relatie hebben tot de stad: gierzwaluw, merel, egel etc. Naast de lijst van icoonsoorten is een brede lijst van begeleidende soorten opgesteld. Steenbreek en Zwartsteel kunnen worden toegevoegd aan deze lijst.

Om te komen tot prioritering en overzicht hebben wij gekozen voor een beperkte lijst in plaats van een lijst van vele honderden bedreigde, beschermde en Rode lijst soorten die in de provincie voorkomen.

4. Groengebieden in EHS

De AVN stelt voor 'groengebieden als Haagse Bos, Koekamp, (Nieuwe) Scheveningse Bosjes, Hubertusduin, Meer en Bos, Madestein etc) toe te voegen, als behorend tot de SEH of te wel het fijnmazige groene netwerk, bijv. in een andere kleur dan gebieden die behoren tot het NNN.

Antwoord

Meerdere reacties vragen aandacht (naast de NNN) voor de status van belangrijke groengebieden in de omgevingsvisie. Naast het bijzondere landschappen als Midden Delfland worden grote groene recreatiegebieden genoemd (Haagse Bos, etc.). Naast het NNN alsmede de ecologische verbindingen, zijn wij het met u eens om deze gebieden een status te geven in het omgevingsvisie.

5. Stadsentree Den Haag

Voor het iconisch groenproject voor de stadsentree Den Haag (p11, agenda p22) heeft de AVN samen met andere organisaties een voorstel ingediend om de hertenkamp, natuur en bomen te behouden. In een klein park als de Koekamp heeft toegankelijkheid en beleving van het groen voor/door de vele wandelaars, volgens de AVN prioriteit boven die van fietsers.

Antwoord

Wij onderschrijven het belang van de Koekamp. De gemeente gaat samen met Staatsbosbeheer het park verbeteren. Het park sluit straks aan op de toekomstige groene inrichting van het Koningin Julianaplein. Ook komt er een groene verbinding met het Haagse Bos. In welke mate prioriteit wordt gegeven aan wandelaars boven fietsers is een lokale aangelegenheid.

6. Pilot natuurlijk beheer

Maak een pilot voor natuurlijk beheer van het strand/ aanpassing zeewaartse begrenzing Natura 2000 duingebieden –zie agenda p21

Antwoord

Tussen Noordwijk en Zandvoort is het project Noordvoort in ontwikkeling. Het natuurlijk beheer van het strand en de aanpassing van de zeewaartse begrenzing van Natura 2000 duingebieden staan hier centraal. In de Uitvoeringsagenda kondigen we een verkenning aan voor meerdere strandreservaten.

7. Afnemende dynamiek

Voor het Park de Nationale Duinen (p25) opnemen dat er sprake is van afnemende dynamiek van de kust naar het binnenland.

Antwoord

De afnemende dynamiek van de kust naar het binnenland (zout, wind) is een gegeven.

8. 'Blauw'

Bij de uitbreiding van 'blauw', 'naar een waterrijke leefomgeving' (agenda p5), is het van belang bomen en groen te ontzien en de veiligheid van kleine kinderen in acht te nemen. Groene schoolpleinen zijn dan beter dan groenblauwe speelpleinen.

Antwoord

Wij hebben de icoonsoort "Merel" opgenomen als indicator voor bomen in de stad.

Vanzelfsprekend zullen gemeenten en scholen de veiligheidsaspecten voorop zetten bij de schoolpleinen

9. Invasieve soorten

Aanpak invasieve soorten, snel bepalen wie verantwoordelijkheid heeft (p24), bijv. de Japanse Duizendknoop in de kiem smoren, daar waar hij nog niet wijdverbreid is.

Antwoord

Wij zijn het met u eens dat deze soort snel aangepakt moet worden waar hij niet wijdverbreid is. De Japanse duizendknoop staat echter niet op de Europese Unielijst en een gecoördineerde landelijke bestrijding ontbreekt. Wij stellen voor dat u deze problematiek binnen de discussie van de landschapstafels agendeert.

10. Toegankelijkheid kennis

Agenda p7, het is belangrijk om kennis ook toegankelijk en geordend te bewaren.

Antwoord

Het ordenen en toegankelijk maken van kennis is een prioriteit. Hiervoor willen wij met de wetenschappelijke instituten (o.a. Naturalis) afspraken gaan maken. In de Uitvoeringsagenda worden hiervoor voorstellen gedaan in het hoofdstuk 'data-gedreven samenwerken'.

C11 Stichting Kunst- en Cultuureiland de Watergang

1. Kunst- en Cultuureiland

Wij hopen dat er ruimte in de Visie is om meer kunst op te nemen om zo Kunst/Cultuur en Natuur te laten samen smelten in de provincie Zuid Holland.

Antwoord

De Visie betreft een integrale Visie gericht op een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Onderdeel van de Visie vormt de ambitie van beleven en genieten van de leefomgeving. Alhoewel niet specifiek genoemd, onderschrijven wij het belang van – en de integratie met – kunst en cultuur. Wij vinden het projectvoorstel sympathiek en bijdragen aan de ambities van de Provincie. Qua sturing ziet de provincie een belangrijke rol weggelegd voor de Landschapstafels die richting geven aan de realisering van de ambities en regionale initiatieven. De Provincie vindt het belangrijk dat maatschappelijke partijen deze initiatieven zelf verder brengen. Daarom vindt de Provincie dat regionale initiatieven – waaronder het initiatief voor een kunst- en cultuureiland de Watergang – zijn plek hebben bij de Landschapstafels. De Provincie zal in dit geval het initiatief doorsturen naar de Landschapstafel Hof van Delfland.

C12 Nationaal Park NL Delta

1. Nationaal Park

Hoofdstuk 3, tabel: trots vergroten provinciale landschappen en Nationale Parken nieuwe stijl

Antwoord

De Provincie neemt het begrip 'Nationale Parken nieuwe stijl' over in de Visie.

2. Tekstuele wijzigingen

In hoofdstuk 4 de ambities aanvullen met 'en de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet (i.o.)..... de parken'.

Antwoord

De Provincie neemt deze toevoeging op in de Visie.

In hoofdstuk 5 de ambities aanvullen met: 'De waarden en de samenhang van de Nationale Parken worden onderdeel van het omgevingsbeleid. Dit gebeurt vanuit het breed gedragen besef dat een kwalitatief goede leefomgeving het beste uit mensen haalt en hun gezondheid bevordert.'

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging niet op in de Visie. De uitwerking van deze ambitie zal nog vorm krijgen in de Uitvoeringsagenda.

In hoofdstuk 6 de ambities aanvullen met: 'In het landschapspark Zuidvleugel, de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet en'.

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging op in de Visie.

In hoofdstuk 6 alinea 4 toevoegen: de provincie onderzoekt of waar het zinvol...

Antwoord

De provincie neemt kennis van de toevoeging en voegt tekstueel aan de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving het woordje 'of en waar' toe.

In hoofdstuk 7 laatste alinea toevoegen bij Nationale Park Hollandse in oprichting is een...

Antwoord

De Provincie neemt kennis van het voorstel. De uitwerking van deze ambitie moet vorm krijgen in de Uitvoeringsagenda.

In hoofdstuk 7 laatste alinea toevoegen bij Nationale Park Hollandse Duinen in oprichting is een...

Antwoord

De Provincie neemt de toevoeging op in de Visie.

3. Algemene tekstwijziging

In de Visie wordt "Nationale Parken" de ene keer met, de andere keer zonder hoofdletters geschreven. De voorkeur is een vermelding met hoofdletters.

Antwoord

De Provincie zal 'Nationale Parken' consequent met hoofdletters opnemen in de Visie en Uitvoeringsagenda.

C13 TeVoet en Wandelnet

1. Gezonde leefomgeving

Tot onze verbazing staat bij hoofdstuk 3, "gezonde leefomgeving", niets over lopen of wandelen. Wij stellen voor om daar een passage op te nemen als in voorgaande alinea.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat lopen en wandelen goed is voor de gezondheid. De provincie heeft de aanleg van een provinciaal wandelroutenetwerk gestimuleerd, door subsidie te verstrekken voor een routenetwerk. In de Visie wordt het aanbieden recreatieve mogelijkheden in groen en water benoemd voor het voorkomen en verminderen van stress-gerelateerde ziektes. Hieronder valt ook het kunnen aanbieden van (on)verharde wandelpaden. Verdere concretisering zal plaatsvinden in de Uitvoeringsagenda en zo mogelijk programma's en projecten die hieruit voortvloeien.

2. Onverharde wandelpaden

Als het kan moeten nieuwe onverharde paden ontwikkeld worden en de onverharde wandelpaden moeten juridisch beschermd worden (want eens geasfalteerd, altijd geasfalteerd).

Antwoord

De Provincie zet zich in voor het behoud van voldoende onverharde wandelpaden. Wij erkennen het belang van voldoende wandelpaden om inwoners de mogelijkheid te geven om in de buurt te recreëren en het groen en blauw in de omgeving te ervaren en te benutten.

3. (Juridische) bescherming

Bij (juridische) bescherming is het grondeigendom het probleem. Grond voor wandelpaden wordt, op een enkele uitzondering na, niet aangekocht.

Antwoord

Samen met andere partners zetten wij ons in voor het behoud en bescherming van wandelpaden, dit doen wij onder meer door soms een vergoeding te geven aan particuliere grondeigenaren. Het klopt dat de Provincie mede verantwoordelijk is voor het behoud van paden, maar is hierin niet de enige. De Provincie is bovendien afhankelijk van de grondeigenaren, hiervoor onderhoud de Provincie contact met deze eigenaren. In de toekomst blijven wij werken aan voldoende wandelpaden in Zuid-Holland.

4. Waterschappen

Waterschappen moeten worden aangesproken op de mogelijkheden van recreatief medegebruik van hun dijken en kades.

Antwoord

De Provincie werkt samen met de Waterschappen, ook als het gaat om de mogelijkheden van het gebruik van de dijken en kades. Om de ambities uit de Visie te kunnen waarmaken zetten wij in op het combineren van functies, waar dit mogelijk is. In de Uitvoeringsagenda kondigen we een integraal dijkenperspectief aan.

5. Prioriteit

Beschermen van onverharde wandelpaden heeft wat ons betreft een zeer hoge prioriteit.

Antwoord

De Provincie begrijpt de zorgen als het gaat om het beschermen van de onverharde wandelpaden. De Provincie zet zich ook in op het behouden van deze paden, voor een compleet routenetwerk en doen daarbij ook een beroep op lokale partners en een in te richten routebureau.

6. Communicatie

Wij pleiten voor versterking van de communicatie en informatie over de wandelmogelijkheden in de provincie, want dat draagt weer bij aan een aantrekkelijk woon- en leefklimaat.

Antwoord

Met het ontwikkelen van het wandelknooppunten netwerk heeft de provincie de verschillende wandelmogelijkheden in de omgeving in kaart gebracht. Er wordt gekeken hoe de Provincie dit meer bekend kan maken bij haar inwoners.

C14 Wereld Natuur Fonds

1. Klimaatverandering

Hoofdstuk 1 mist ons inziens de belangrijke constatering dat klimaatverandering en dan met name zeespiegel stijging, lage en hoge rivierwaterstanden de provincie voor een grote uitdaging stellen. En dat het bereiken van een rijke groenblauwe leefomgeving een goede integrale klimaatadaptatie aanpak vraagt. En dat de provincie daartoe hecht zal moeten samenwerken met de partners in het deltaprogramma ook ten aanzien van het hoofdwatersysteem en de kust wat de provincie op vele plekken doosnijdt en omringt.

Antwoord

De Provincie is het eens met de constatering dat klimaatverandering Zuid-Holland voor een grote uitdaging stelt. Slim ruimte gebruik en het combineren van functies is noodzakelijk. Dit vraagt om een integrale klimaatadaptatie waarbij samenwerking absolute noodzaak is. De Provincie erkent ook het belang van de beschikbaarheid van voldoende schoon water. In de Uitvoeringsagenda kondigen we een integrale Visie op de delta aan, waarbij wij u vanzelfsprekend betrekken.

2. Aanleiding

Hoofdstuk 2 mist de aanleiding die bestaat vanuit het feit dat het met veel plant en diersoorten in de provincie nog niet goed gaat, die zich in een negatieve trend bevinden of nog niet op een veilige of robuuste populatieomvang/verspreiding bevinden.

Antwoord

De Provincie deelt het feit dat het met veel plant- en diersoorten in de provincie nog niet goed gaat, een en ander nog eens bevestigd door het PBL in de Evaluatie van het Natuurpact. In aanvulling op het bestaande beleid richten we ons met de Visie dan ook op het stopzetten van de negatieve trend en vervolgens op het verbeteren van de biodiversiteit. In de Uitvoeringsagenda richten we ons op de aanpak van de verschillende oorzaken hiervan.

3. Natuur in de delta

Hoofdstuk 6 er wordt geen rekenschap gegeven van de bijzonder positie die de provincie heeft ten aanzien van natuur in de delta. Dat zij de toegangspoort is tot de stroomgebieden van Maas en Rijn voor talloze soorten trekvis zoals zalm. Dat de getijdennatuur van cruciaal belang is voor het voortbestaan van talloze trekvogelsoorten. Dat deze beide natuurwaarden onder druk staan als gevolg van ingrepen uit het verleden maar naar de toekomst ook door klimaatverandering en onze respons daarop. Het zoetwatersysteem, met innamepunten dicht bij de zee, zet het systeem onder druk en verhindert het herstel van vismigratie en intergetijdennatuur, het meer stroomopwaarts verplaatsen van deze punten kan een oplossing zijn.

Antwoord

De ligging van Zuid-Holland in de Delta is inderdaad uniek. Daarbij klopt het dat de natuurwaarden van de getijdenatuur en van verschillende soorten trekvis onder druk staan. In de Uitvoeringsagenda en op programmaniveau moet verder invulling gegeven worden aan passende oplossingen hiervoor. In de Uitvoeringsagenda kondigen we een integrale Visie op de delta aan, waarbij wij u vanzelfsprekend betrekken.

C15 Dunea

1. Ruimtelijke implicaties uitdagingen

Wat we missen in de Visie is een bredere analyse over de verschillende sectoren heen. De provincie Zuid-Holland staat voor grote uitdagingen als het gaat om bevolkingsgroei, energietransitie, klimaatadaptatie en het

terugdringen van emissies van stikstof. De impact van deze ontwikkelingen op de ambities voor groen, inclusief de ruimtelijke implicaties, blijven in de Visie onderbelicht.

Antwoord

De Provincie is het eens dat er meer grote uitdagingen zijn met een ruimtelijke implicatie. Willen wij aan al deze opgaven individueel voldoen is de provincie ruimtelijk zelfs een aantal maal te klein om te realiseren. Slim ruimte gebruik en het combineren van functies is dus noodzakelijk, zoals ook door u wordt geschetst. In de Uitvoeringsagenda worden deze afweging concreet gemaakt tussen de verschillende opgaven met een ruimtelijk component. De Provincie erkent de ruimtelijke druk en het belang van de juiste keuzes om voldoende natuur- en drinkwaterfuncties te borgen voor de lange termijn, zodat een 'aantrekkelijk groen leefklimaat' duurzaam gegarandeerd kan worden.

2. Regierol Provincie

We zouden graag zien dat u als provincie concreet de regie neemt op de coördinatie en realisatie van de ambities voor de groenblauwe leefomgeving. De genoemde uitdagingen vragen om een aanpak die over grenzen van gemeenten heen gaat, met betrokkenheid van meerdere partijen en een lange termijn perspectief. We zien dat bijvoorbeeld in de complexe opgave van groenontwikkeling rond locatie Valkenburg.

Antwoord

De Provincie deelt de mening dat goede regie kan leiden tot betere resultaten. De provincie zal daar waar het nodig deze regierol pakken. De Provincie zal daarnaast ook andere rollen op zich nemen, om te komen tot de beste resultaten. Dit zal verder worden onderbouwd in de Uitvoeringsagenda.

3. Nationaal Park Hollandse Duinen

Dunea zoekt in het realiseren van de ambities van de Visie graag de samenwerking met de provincie. We zijn blij met de samenwerking die we gestart hebben voor het Nationaal Park Hollands Duinen. In dat verband mag in de Visie scherper benoemd worden hoe samenwerking van partijen in het Nationaal Park antwoord kan zijn op de integrale opgave die hier ligt: beschermen van de duinen als multifunctioneel gebied voor drinkwater en natuur en het investeren in een groenblauwe structuur die de duinen verbindt met de omgeving en de groeiende recreatiedruk kan opvangen

Antwoord

De Provincie werkt graag samen met Dunea om ambities uit de Visie te realiseren. De Provincie is blij met de huidige samenwerking, in het bijzonder het Nationaal Park Hollandse Duinen. De Provincie heeft Hollandse Duinen ook expliciet opgenomen in de gebiedsagenda van de Uitvoeringsagenda.

C16 PAL Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit

1. Autonome ontwikkelingen

De basis van een Visie moet wat de PAL betreft gelegd worden vanuit bepalende autonome ontwikkelingen. Het gaat hierbij om krachtige ontwikkelingen die een eigen dynamiek kennen en van grote invloed zijn op de leefomgeving. Het is van essentieel belang om bij de start van een Visietraject inzichtelijk te maken welke ontwikkelingen dit zijn en wat de aard van deze ontwikkelingen is.

Antwoord

Een aantal "drijvende krachten" hebben centraal gestaan in de discussies met de vele partijen waarmee wij hebben gesproken en met wie wij de Visie hebben opgesteld: de alarmerende achteruitgang van de biodiversiteit en ecosysteemdiensten (bodem, bestuiving, plaagregulatie) buiten de bestaande natuurgebieden; klimaatverandering; de verstedelijkingsopgave; bodemdaling; de noodzaak van verduurzaming van het voedselproductiesysteem, kringlooplandbouw en de energieopgave. Veranderingen in mobiliteit en demografie zijn indirect meegenomen binnen de verstedelijkingsdiscussie en de aandacht voor de stad en de stadsranden.

2. Integraliteit

Mogelijk komt dit doordat de Visie enkel betrekking heeft op de beleidsvelden water en groen en hoofdzakelijk is gesproken met belanghebbenden die in dat beleidsveld actief zijn. De PAL is echter van mening dat in de Visie op zijn minst aangegeven dient te worden hoe de ambities en doelen op deze velden zich verhouden tot Visie en

beleid op andere terreinen, met name om de gewenste integraliteit van beleid te borgen. Dit is een van de hoofddoelen van de nieuwe Omgevingswet. In de voorliggende Visie ontbreken deze relatiebeschrijvingen veelal.

Antwoord

Wij herkennen ons niet in deze mening. In de Visie is juist voor het eerst een verbinding gemaakt tussen andere beleidsvelden als verstedelijking, economie én menselijk welbevinden. Veel meer dan voorheen staan de diensten van de natuur voor de mens centraal (lees: ecosysteemdiensten) in relatie tot gezondheid, aantrekkelijke leefomgeving, kwaliteit voor een goed leven, sociale relaties en de economische waarde.

3. Concretisering

In de Visie wordt veelal op hoofdlijnen omschreven wat de gewenste richting op een bepaald thema is maar ontbreekt een concrete stip op de horizon. Hierdoor blijven ambities te algemeen. Deze concretisering is volgens de PAL essentieel om de volgende stap te zetten: het tot uitvoering brengen van de Visie. Het SMART formuleren van de ambities kan hierbij een hulpmiddel zijn.

Antwoord

Samen met de partners is de richting op hoofdlijnen bepaald. Als snel tijdens het proces bleek dat er geen enkelvoudige concrete stip op de horizon kon worden aangegeven. De Visie kan worden gezien als een levend document. De Visie is bedoeld als een kapstok voor ons handelen, een houvast voor nadere afspraken. Het concreet maken van deze afspraken willen wij in overleg met onze partners doen. De plek om deze concreetheid uit te werken zien wij plaatsvinden binnen de Uitvoeringsagenda. Het gaat nadrukkelijk om een ambitie waarvan hoeveelheden en/of bandbreedte nog niet vaststaat.

4. Prioriteiten en afweging

Aansluitend daarop wil de PAL meegeven dat in de Visie de provinciale rol, verwijzend naar de NSOB, wordt omschreven als die van een 'netwerkende overheid'. Bij deze rol komen randvoorwaarden tot stand op basis van de eigen doelen. Het gevolgde proces wekt de indruk dat eerder sprake is van een 'responsieve overheid', waarbij randvoorwaarden tot stand komen op basis van inbreng vanuit de omgeving en de rol van de provincie veelal zit in het ondersteunen, faciliteren en financieren van initiatieven

Antwoord

De Visie is uiteindelijk meer het resultaat van de responsieve, participerende overheid van het NSOB dan van de 'netwerkende overheid'. De genoemde opgaven met bijbehorende ambities zijn naar voren gekomen na een intensief traject met onze partners. Het zijn derhalve niet zozeer de provinciale doelen maar onze gezamenlijke doelen. Uiteraard blijven de in internationaal verband overeengekomen doelen als harde randvoorwaarde overeind en maken onderdeel uit van de kwadranten 1 & 2 van het NSOB.

5. Instrumenten en middelen

Om van een stip op de horizon naar een realistische uitvoeringsagenda te komen moet de provincie voor de verschillende ambities inzichtelijk maken welke instrumenten en middelen ze ter beschikking heeft en of dit afdoende is om de ambitie zelfstandig te verwezenlijken. Is dit niet het geval dan moet de vraag gesteld worden op welke onderdelen samenwerkingspartners nodig zijn en welke partners dat zijn. Op basis van deze afweging kan gericht vanuit de eigen Visie, rollen en prioriteiten het gesprek aangegaan worden met partners om te komen tot een uitvoeringsagenda gevuld met concrete acties.

Antwoord

Wij hebben de lat hoog gelegd in de Visie en aangegeven de uitvoering ervan niet alleen te kunnen doen. Wij hebben onze partners nodig, zo ook voor de concretisering van de genoemde ambities. Deze concretisering vindt plaats in de Uitvoeringsagenda.

6. Concrete praktijkervaringen

Om de bruikbaarheid van de Visie in een vroeg stadium te testen wil de PAL graag de suggestie doen om al tijdens het opstellen van een Visie deze te spiegelen aan concrete praktijkervaringen.

Antwoord

De Visie is allereerst richtingbepalend. Aspecten als haalbaarheid, tempo en flexibiliteit en kansen die vanuit de partners geboden spelen bij het programmeren een rol. Wij hebben hiermee de laatste jaren zowel binnen de landschapstafels als de groene cirkels Heineken ervaring opgedaan.

7. Gezamenlijke Visie

In het traject RGBL lijkt in dit stadium echter te veel ruimte te zijn geboden om 'mee te schrijven' aan de Visie. Is het hiermee nog de Visie van de provincie, of eerder een samenvoeging van belangen en meningen uit de omgeving? Dit uit zich ook in de wijze waarop de Visie gepresenteerd wordt op de website van de provincie. Zo staat te lezen: "Hier vindt u de gezamenlijke Visie van 300 partijen op een groen en waterrijk Zuid-Holland.

Antwoord

Er is bewust voor gekozen een groot aantal partijen mee te laten schrijven aan de Visie. Samen met onze partners van uiteenlopende samenstelling en achtergrond is de richting of 'stip aan de horizon' op hoofdlijnen bepaald. Focus aanbrengen en de bepaling van prioriteiten gaan wij in overleg met onze partners doen. In dit proces van prioritering zal de Provincie uiteraard zelf ook zijn prioriteiten bepalen die voortkomen uit onder meer de bestaande afspraken en doelen.

8. Provinciale prioritering

Op basis van deze reactie adviseren wij u alvorens een uitvoeringagenda vastgesteld wordt, in Provinciale Staten (op voorstel van Gedeputeerde Staten) het gesprek te voeren over de wegging van waarden, ambities en doelen zoals die in de Visie naar voren komen en een verdere concretisering en prioritering hiervan.

Antwoord

Vernieuwend in het proces van visievorming is de samenwerking met, en de actieve rol die wij aan Provinciale Staten hebben gegeven. Een aantal kaderstellende "droomsessies" zijn met provinciale Statenleden gehouden. Provinciale Staten heeft daarnaast zelf visievormende sessies met onze partners georganiseerd.

C17 Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, samen met Vogelbescherming, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap en IVN (op ontwerp Omgevingsvisie)

1. Bodemdaling

In de beleidskeuze 'Verstandig omgaan met de gevolgen van bodemdaling in de slappe veenen en/of kleigebieden' die voortkomt uit de Ontwerp-Visie rijke groenblauw leefomgeving, wordt aangegeven dat technieken zoals het toepassen van piepschuim onder wegen of onderwaterdrainage kunnen worden ingezet. Wij pleiten ervoor om deze passage te schrappen uit deze beleidskeuze omdat over onderwaterdrainage nog veel discussie is wat betreft de invloed op CO2 uitstoot door veenoxidatie.

Antwoord

De Provincie heeft onderwaterdrainage en piepschuim onder wegen als voorbeelden genoemd om de veenbodemdaling te vertragen. Het zijn daarbij niet de enige technieken die worden onderzocht op bodemdaling te vertragen al dan niet te stoppen. Het is wel één van de technieken die we in middels praktijkproeven nader willen onderzoeken tot het gewenste effect, of de uitvoerbaarheid, de inpasbaarheid en de mogelijk (on)gewenste neveneffecten. Op basis daarvan wordt gekeken of uitrol op grotere schaal al dan niet zinvol is. Wij nemen de opmerking van u dan ook mee in de toekomstige overwegingen.

2. Stikstof

Uit de formulering en omschrijving van de beleidskeuze 'Programma stikstof' wordt ons niet duidelijk of het hier nu gaat om implementatie en uitvoering van de PAS (voor zover deze nog in stand blijft na de uitspraak van het Europese Hof van 7 november 2018) of een extra inspanning daar bovenop. Wij verzoeken u dan ook deze beleidskeuze scherper te formuleren en omschrijven.

Antwoord

In de Visie hebben we onder hoofdstuk 6. Beheren, ontwikkelen en beschermen de volgende scherpte aangebracht in de beoogde beleidskeuze: 'In Zuid-Holland zien we de noodzaak om robuust en langdurig de stikstofdepositie terug te dringen, zodat de natuur zich kan herstellen en er ruimte is voor economische en ruimtelijke dynamiek. Daarom willen we met de belangrijkste economische sectoren verkennen hoe we meer lucht

krijgen. Samen bepalen we waar de knelpunten liggen en samen maken we voorstellen om die op te lossen. We willen komen tot een systeem waarbinnen de uitstoot van stikstof in Zuid Holland meetbaar afneemt. Ons uitgangspunt is dat stikstof-producerende partners - als eigenaar van het probleem - de door hen zelf opgelegde doelen voor uitstootreductie realiseren met bronmaatregelen en stikstof-inclusief ontwerpen. Dit dient tot uitdrukking te komen in ruimtelijke, energie- en omgevingsplannen. We willen naar een systeem waarbij verschonende maatregelen worden beloond. Dergelijk beleid stimuleert de transitie. Dat levert schonere lucht voor natuurgebieden en ruimte voor economische ontwikkeling.' We gaan ervan uit dat we met deze beschrijving voldoende scherp hebben weergegeven waar wij ons beleid de komende periode op gaan richten, los van huidige en eventuele toekomstige juridische uitspraken.

3. Gezonde Leefomgeving

Bij de beleidskeuze 'Gezonde Leefomgeving' ontbreekt een omschrijving. Bovendien blijft deze beleidskeuze erg vaag. Het is bekend dat een robuuste natuurlijke leefomgeving een positief effect heeft op de gezondheid en vitaliteit van de bewoners. Wij stellen voor om te kiezen voor het versterken van de natuurlijke leef-, woon- en werkomgeving in Zuid-Holland ten bate van onder andere gezondheid.

Antwoord

In 2018 is de Provincie een verkenning gestart naar wat zij, vanuit haar rol, taak en bevoegdheden, al doet en nog meer kan doen aan het beschermen en bevorderen van de gezonde leefomgeving. Hierbij wordt de gezonde leefomgeving vanuit een breed perspectief benaderd. Niet alleen gericht op het beschermen van de grijze gezonde leefomgeving waaronder externe veiligheid, geluid, luchtkwaliteit, water- en bodemkwaliteit, maar ook op het bevorderen van de gezonde leefomgeving zodat deze ook uitnodigt tot gezond gedrag of keuzes van inwoners, instellingen en bedrijven in Zuid-Holland. De Visie vormt een bouwsteen voor deze verkenning. De verkenning wordt begin 2019 afgerond en vormt een bouwsteen voor een mogelijk beleidsrijke beleidsbeslissing in kader van het omgevingsbeleid van de provincie Zuid-Holland.

C18 Faunabeheereenheid

1. Tijdig beheer en eenheid

De Faunabeheereenheid onderstreept het belang van een tijdig beheer om grootschalig ingrijpen (zoals nu nodig is voor de ganzen) en grote schade te voorkomen. Hiervoor is wel nodig dat voor sommige soorten - nog tijdiger - een Visie wordt ontwikkeld over "de grenzen die aan de populatie worden gesteld" (aantal dieren, gebieden waar wel en niet welkom) en dat deze Visie in beleid wordt vastgelegd

Antwoord

Bij het ontwikkelen van toekomstig beleid neemt de Provincie het belang van tijdig en gericht ingrijpen mee in onze overwegingen. Het voorkomen van escalaties, met onder meer mogelijk onnodig dierenleed tot gevolg, speelt daarbij een belangrijke rol.

2. Actieve soortenbescherming

Voor reeën zijn er in Zuid-Holland een paar geschikte leefgebieden, met name de duingebieden. Vooral ter voorkoming van aanrijdingen worden reeën beheerd. Om de aanrijdingen verder terug te dringen, kunnen aanvullende maatregelen worden genomen (bijvoorbeeld hekken bij wegen, bescherming habitat). De FBE ziet graag dat de provincie actieve beschermingsmaatregelen voor reeën vastlegt.

Antwoord

Het is wenselijk om aanrijdingen met reeën (en andere dieren) zoveel mogelijk te voorkomen. In voorkomende gevallen zal de Provincie bezien welke rol er voor de Provincie is weggelegd en welke maatregelen nuttig, haalbaar en betaalbaar zijn. Het vastleggen van actieve beschermingsmaatregelen voor de ree als diersoort lijkt op dit moment niet noodzakelijk, gelet op de positieve trend van de reeën in Zuid-Holland.

3. (Fauna)beheer

De Faunabeheereenheid denkt dat de bespreking van de verschillende onderwerpen wat door elkaar loopt, wat de duidelijkheid niet bevordert. Het beheer van in het wild levende beschermde dieren, verwilderde dieren en exoten kan beter in één paragraaf worden ondergebracht.

Antwoord

In onze definitieve Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving hebben we de samenhang en opbouw van het document nogmaals kritisch onder de loep genomen.

C19 GGD Haaglanden, Hollands Midden, Rotterdam-Rijnmond, Zuid-Holland Zuid

1. Ambities - gezondheid

De GGD vraagt aandacht voor de invulling van het begrip gezondheid binnen de ambitie gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.

Antwoord

De Visie richt zich op de realisering van de ambitie voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. De provincie is op meerdere vlakken bezig om in vulling te geven aan een gezonde leefomgeving. Onder meer organiseert de provincie in januari 2019 een tweetal regiobijeenkomsten om – samen met de partners - te onderzoeken welke rol de Provincie heeft wat betreft het beschermen en bevorderen van een gezonde leefomgeving. Op basis van de uitkomsten van deze regiobijeenkomsten werkt de Provincie een ambitie-agenda uit die aan het provinciaal bestuur wordt voorgelegd.

2. Beleidsverrijking Rijke Groenblauwe Leefomgeving

De GGD wil als partner samen met de provincie werken aan de concretisering van de ambities gericht op een gezonde leefomgeving.

Antwoord

De Provincie is verheugd met het aanbod van de GGD en pakt dit in het kader van de Uitvoeringsagenda graag op.

C20 Vereniging Houdt Vlietrand Groen

1. Binnenstedelijk groen

De Vereniging wil graag meer horen over de ontwikkeling van een binnenstedelijk groen.

Antwoord

In algemene zin richt de Visie zich een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, een aantrekkelijk vestigingsklimaat en gemengd stedelijk gebied maakt hiervan onderdeel uit. Verdere uitwerking van deze ambitie plaatsen wij in het kader van de Uitvoeringsagenda. De Provincie gaat hierover graag het gesprek aan met de partners, vooral het combineren van stedelijke voorzieningen met groen en recreatie vormt een uitdagende opgave in een drukbevolkte provincie. Elk gebied vraagt daarbij om een eigen, specifieke aanpak.

C21 Voedsel families

1. Voortzetten van ingeslagen weg

Hierbij alle lof voor wat er is bereikt de afgelopen tijd! Het was geen sinecure, en er is ook lef voor nodig geweest. Tegelijkertijd zijn de ambities uit ambitiesdocument nog steeds actueel en onverminderd relevant. En – als we het durven om eerlijk te zijn – nog niet binnen handbereik. Het is nu wel tijd om de volgende stap te maken om de koploperspositie in de voedseltransitie te behouden. We kunnen verbreden en versnellen (zoals ook in het Kaderbesluit Groen verwoord).

Antwoord

De Provincie onderschrijft dat het van groot belang is om de ingezette koers voort te zetten én te versnellen en te verbreden. Het is goed om te constateren dat u samen met de Provincie wilt inzetten op verbreden en versnellen en op zoek wilt gaan naar nieuwe samenwerkingsverbanden in de voedselketen.

2. Voedselbeleid

Dit betekent ook dat er financiële middelen beschikbaar moeten zijn voor de volgende stap, het verbreden en versnellen. Dat kan door de budgetten van de verschillende terreinen samen te voegen en nieuwe financiële impulsen te geven voor een integraal voedselbeleid en uitvoering met alle partners en stakeholders. Transitie

betekent ook ombouw en afbraak. De noodzakelijke transitie betekent ook dat de dingen niet zullen blijven zoals ze nu zijn. Daar moeten we ook reëel over zijn. Dat betekent niet dat het van vandaag op morgen ineens allemaal anders moet en kan en zal. Daar hoeven we niet bang voor te zijn. Het betekent wel dat we de dingen van vandaag en gister niet langer als norm en vertrekpunt blijven hanteren.

Antwoord

Op het gebied van voedselbeleid ligt zeker nog een opgave voor de Provincie. Vanuit de ambitie voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen is een voedsel Visie een goede zaak. Tuinbouw, landbouw en visserij horen bij elkaar en een voedsel visie zou hieraan een integrale uitvoering kunnen geven. Zoals gedeputeerde Weber ook al heeft aangegeven "Het voedselsysteem moet op de schop".

3. Aanbod

Wij bieden u aan om de komende periode de noodzakelijke dingen samen op te pakken. Wij bieden ons aan als de nieuwe grote coalitie die nodig is om de transitieopgaven waarvoor we staan het hoofd te bieden. Ons netwerk bestaat op dit moment uit circa 650 mensen.

Antwoord

Uw aanbod past bij de ingeslagen weg van het verzelfstandigen van het verandernetwerk Voedsel families (zie VGR, en Begroting 2019). Het is precies waar de Provincie samen met uw netwerk aan werkt en is passend bij onze Visie op netwerkend werken en ondersteunen van maatschappelijke initiatieven. De Provincie ziet u als een belangrijke coalitie met goede deelnemers die resultaten kunnen boeken.

4. Rol van de Provincie

De Provincie Zuid-Holland heeft een belangrijke en actieve rol in het laten ontstaan van een nieuw voedselsysteem dat aan de gewenste eisen voldoet. Hoewel zij er meestal niet direct zelf over gaat, is er een zeer belangrijke rol voor de Provincie weggelegd. Onder andere als aanjager en facilitator, en in geval van regelgever ook als ruimtemaker, en natuurlijk in de directe verantwoordelijkheid voor de gronduitgifte. Daarnaast heeft de Provincie een aantal budgetinstrumenten met bijbehorende communicatie-uitingen waarmee ze kan bijdragen aan nieuwe ontwikkelingen.

Antwoord

De Provincie realiseert zich dat uw aanbod ook een andere rol van de Provincie betekent waarbij we nog meer gaan ondersteunen en faciliteren. Met de Voedsel families en de proeftuinen zijn goede resultaten neergezet, maar zoals u ook schrijft, is het resultaat nog pril.

5. Toekomstbeeld

Het toekomstbeeld gaat over anders kijken naar onze landschappen: met het water mee werken, zowel in veenweide-gebieden als in zeekei-polders. De invulling van dit toekomstbeeld vindt binnenkort plaats. Wij hebben de ambitie om onder de vlag van het Waterpark-perspectief een werkplaats voor vernieuwende, multistakeholder gebiedsprocessen te creëren. We dromen van een plek waar we van en met elkaar kunnen leren hoe we daar met z'n allen goed in worden.

Antwoord

De transitie van de landbouw- en voedselketen heeft toekomstbeelden nodig. De beelden die de voedsel families schetsen kunnen vanuit de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw worden onderschreven. De Provincie wil de komende periode met onder andere de Voedsel families verder werken aan de invulling van deze toekomstbeelden.

6. Manifest

Vanuit de ervaring die we de afgelopen tijd hebben opgedaan, hebben we tijdens de afgelopen Oogstdag (18 oktober 2018) een manifest gepresenteerd.

Antwoord

De Provincie dankt u voor uw manifest en de actiepunten die u hebt genoemd. Wij zien het als essentiële punten in de transitie van de landbouw- en voedselketen.

C22 Stichting Kwaliteitsteam Buytenpark uit Zoetermeer

1. Natuurkerengebied

Het natuurdeel van het Buytenpark- ongeveer 60 ha natuur aan de westrand van Zoetermeer, te beschouwen als onderdeel van Buytenhout- tot het Zuid-Hollandse deel van het NatuurNetwerk Nederland. Hiermee wordt geogd meer waarborg te krijgen voor het behoud van de biodiversiteit in het Buytenpark. Het gebied heeft in het bestemmingsplan de bestemming Natuurkerengebied. De betekening van deze bestemming bestaat nog onduidelijkheid.

Antwoord

Het natuurdeel van het Buytenpark valt in de Verordening Ruimte 2014 en in de Omgevingsvisie onder de beschermingscategorie 'Groene Buffer en Recreatiegebied' en heeft hiermee een beschermingsstatus. Het gebied maakt als natuurgebied onderdeel uit van het recreatie gebied Buytenpark van de gemeente Zoetermeer. De gemeente Zoetermeer is eigenaar van de grond. Wij onderschrijven het belang van het behoud van de natuur en de biodiversiteit in het Buytenpark Zoetermeer. De bestemming Natuurgebied in het bestemmingsplan geeft zekerheid over de beschermingsstatus. De huidige beschermingsstatus in de Verordening Ruimte is ons inziens voldoende. Het ligt niet voor de hand om dit gebied te begrenzen als onderdeel deel van het NatuurNetwerk Nederland.

C23 Stichting Meyvliet en Vereniging Park Leeuwenbergh

1. Opnemen Vlietzoom

Wij doen u hierbij het verzoek om in het 'Ontwerp Omgevingsbeleid voor het onderdeel Rijke Groenblauwe Leefomgeving <https://www.zuid-holland.nl/actueel/omgevingsbeleid/> ' de zuidoostelijke Vlietzoom tussen Leidschendam en Rijswijk specifiek te benoemen. Deze zuidoostelijke Vlietzoom beslaat een gebied dat in de lengte wordt begrensd door de Hoornbrug, gelegen in de gemeente Rijswijk, tot aan de 'Historische Sluisjes', gelegen in de gemeente Leidschendam-Voorburg en in de breedte door de Rijksweg A4 en de Vliet.

Antwoord

De Provincie hecht belang aan voldoende kwalitatief groen in en rondom verstedelijkt gebied, juist met de woonopgave die momenteel speelt, dit geldt ook voor de Vlietzoom. De plaats hiervoor is de bijbehorende Uitvoeringsagenda van de Rijke Groenblauwe Leefomgeving. De provinciaal adviseur ruimtelijk kwaliteit, Harm Veenbos, heeft een advies gegeven over de ontwikkeling van een Landschapspark Zuidvleugel. Het advies maakt onderdeel uit van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. In het advies over het Landschapspark Zuidvleugel worden 6 zogeheten regioprojecten concreet genoemd: Schie, Vliet, Zweth, Rotte, Oude Rijn en Maas/Merwede. De Provincie gaat het Landschapspark Zuidvleugel vanuit de Uitvoeringsagenda dit in 2019 verder uitwerken.

D Personen

D1 Webinar 15 november

1. Waterveiligheid

Met betrekking tot zwemwater wil ik wel opmerken dat alleen waterkwaliteit niet voldoende is. Waterveiligheid (is het veilig, is er geen gevaarlijke stroming) speelt ook een belangrijke rol.

Antwoord

De Provincie deelt de opvatting van de spreker dat naast waterkwaliteit ook de waterveiligheid een belangrijke rol speelt. Bij een integrale afweging komen beide onderwerpen sowieso aan bod. Er is voor waterkwaliteit en de – veiligheid ook een rol weggelegd voor de waterschappen, een intensieve samenwerking zal invulling moeten geven aan een integrale benadering van water bij de ontwikkeling van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.

2. Vleermuizen

MBT Vleermuizen vraag ik mij af of inwoners de mogelijkheid krijgen om kasten te laten plaatsen op hun eigen gevels of gaan we bedrijfspanden hiervoor bestuderen.

Antwoord

De bescherming van vleermuizen zal op verschillende manieren plaats moeten krijgen. Wij denken concreet aan de vergroening van bedrijventerreinen en de kansen die dit biedt voor vleermuizen. Daarnaast zal er de komende tijd een grote ontwikkeling plaatsvinden van het aantal woningen. Naast een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving is het ook noodzakelijk dat maatregelen worden getroffen die de bescherming van planten en dieren waarborgt. In de Visie heeft de provincie 40 icoonsoorten opgenomen, waaronder de vleermuis. Samen met partners moeten nu maatregelen worden benoemd die de ontwikkeling en bescherming van vleermuizen mogelijk maakt.

3. Definitie Groen

Bij een park omvat de definitie van "groen" in bestemmingsplannen ook wandelpaden, fietspaden en parkeerplaatsen. Terecht daar dit functionele toepassingen zijn t.b.v. het beleven van groen. Nu wordt die definitie echter ook helaas gebruikt voor kleine stukjes snippergroen. Dan lijkt het bij vaststelling van een bestemmingsplan dat er veel groen gaat komen.... maar bij de uitwerking blijkt de invulling van groen dan ook wel te kunnen bestaan uit een enkel fiets- of wandelpad of zelfs een parkeerplaats die alleen voor naastliggende woningen geldt. Verdient de definitie "groen" niet een update?

Antwoord

De Provincie wil in dit verband geen onderscheid maken naar vlakgroen of snippers. De provincie is van mening dat beide stukken groen noodzakelijk zijn om de biodiversiteit in de provincie te ontwikkelen. Ook snippers kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. In de eerste plaats kunnen ook snippers een belangrijke rol spelen bij het verbinden van kerngebieden de ontwikkeling van aantrekkelijke routes. Daarnaast dient wij een belangrijke rol voor het verbindende groen weggelegd in het kader van de ontwikkeling van het bijenlandschap. Het is gebleken dat het bijenlandschap een enorme impuls geeft aan de ontwikkeling van de bijensoorten.

4. Beheer

Beheer is buiten de natuurgebieden een zwakpunt. Zonder goed beheer van de recreatiegebieden geen kwaliteit!

Antwoord

De Provincie deelt deze opvatting en is van mening dat de kwaliteit van de bestaande groengebieden – daarmee de biodiversiteit - enorm kan toenemen door verbeterd beheer. Dit onderdeel vormt een van de speerpunten voor de provincie in de Uitvoeringsagenda.

5. Fietssnelwegen

Hoe kan de PZH en de Visie ondersteuning bieden aan fietssnelwegen? bv juist langs de groen/blauwe zones? (elektrische fiets in opmars) bereikbaarheid, files tegengaan. Duurzaamheid.

Antwoord

Het is belangrijk dat het bestaande groen snel en aantrekkelijk kan worden bereikt. Deze ambitie geldt voor alle burgers in Zuid-Holland. De Provincie deelt met u de opvatting dat fietssnelwegen een goede bijdrage kunnen leveren aan onderwerpen als duurzaamheid, bereikbaarheid en het tegengaan van files.

D2 Jacqueline van Hoey Smith ('t Pesthuys)**1. Opnemen Ree als icoonsoort**

Graag maak ik gebruik van de mogelijkheid tot het indienen van mijn zienswijze op bovengenoemd Ontwerp, en wel specifiek bijlage 4: Onder bijlage 4: "ICOONSOORTEN" mis ik het REE : Ik ben van mening dat deze Beschermde Inheemse Diersoort moet worden toegevoegd aan de lijst "icoonsoorten". Onder Landschappelijke en Ecologische Kwaliteiten zijn hier de volgende criteria van toepassing : diverse biotopen, robuuste natuur, rust en ruimte. En onder Maatschappelijke Relevantie en Beleving: recreatieve beleving, toeristische/publiekstrekker, rust en ruimte, oer-hollands dier, fascinerend, roept emotie op, beschermde inheemse diersoort.

Antwoord

Wij hebben een beperkte selectie gemaakt van icoonsoorten waarbij naast de ecologische waarde ook de relatie met zogeheten ecosysteem diensten een criteria is geweest. Naast de lijst van icoonsoorten is een brede lijst van begeleidende soorten opgesteld. De Ree kan aan deze lijst worden toegevoegd. Om te komen tot prioritering en overzicht hebben wij gekozen voor een beperkte lijst in plaats van een lijst van vele honderden bedreigde, beschermde en Rode lijst soorten die in de provincie voorkomen.

4 Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht van de verschillende indieners

Nummering	Indiener
Gemeenten	
A1	Gemeente Den Haag
A2	Bestuurlijk overleg Duin- en Bollenstreek (samenwerking zes gemeenten)
A3	Gemeente Rijswijk
A4	Gemeente Rotterdam
A5	Gemeente Zoeterwoude
A6	Gemeente Oegstgeest
A7	Gemeente HLT Samen
A8	Gemeente Leiden
A9	Gemeente Leidschendam-Voorburg
A10	Gemeente Katwijk
A11	Gemeente Schiedam
A12	Gemeente Kaag en Braassem
A13	Gemeente Nieuwkoop
A14	Gemeente Midden-Delfland
A15	Gemeente Delft
A16	Gemeente Zoetermeer
A17	Gemeente Ridderkerk
A18	Gemeente Barendrecht
A19	Gemeente Westvoorne
A20 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Gemeente Bodegraven-Reeuwijk
A21 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Gemeente Gouda
A22 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Gemeente Waddinxveen
A23 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
Overige bestuursorganen	
B1	Gemeenschappelijke ambtelijke reactie van de Waterschappen
B2	Landschapstafel IJsselmonde
B3	Landschapstafel Rijn- en Veenstreek
B4	Holland-Rijnland
B5 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond, Hollands Midden, Haaglanden en Zuid-Holland Zuid
Overige instanties	
C1	Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO)
C2	Gemeenschappelijk reactie natuurorganisaties o.l.v. Natuur & Milieufederatie Zuid-Holland
C3	Stichting Nationaal Park Hollandse Duinen
C4	Petitiecomité Red de Blaarkop
C5	INHolland Delft & Kenniscentrum Natuur & Leefomgeving
C6	Stichting "Op de Alblas"

C7	Duurzaam Bodegraven Reeuwijk
C8	Groene Raad Goeree Overflakkee
C9	Hollands Particulier Grondbezit
C10	Algemene Vereniging voor Natuurbescherming
C11	Stichting Kunst- en Cultuureiland de Watergang
C12	Nationaal Park NLDelta
C13	TeVoet ZH en Wandelnet
C14	Wereld Natuur Fonds
C15	Dunea
C16	PAL (Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit)
C17	Zienswijze op Omgevingsvisie: Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, samen met Vogelbescherming, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap en IVN
C18	Faunabeheereenheid
C19	GGD Haaglanden, Hollands Midden, Rotterdam-Rijnmond, Zuid-Holland Zuid
C20	Vereniging Houdt Vlietrand Groen
C21	Voedsel families
C22	Stichting Kwaliteitsteam Buytenpark uit Zoetermeer
C23 (zienswijze toegevoegd na eerste versie)	Stichting Meyvliet en Vereniging Park Leeuwenbergh
Personen	
D1	Vragen naar aanleiding van het Webinar
D2	Jacqueline van Hoey Smith ('t Pesthuys)